



*XV international scientific conference
Manchester. United Kindom
17-18.09.2024*

MODERN SCIENCE: ACTUAL PROBLEMS

Proceedings of the XV International Scientific and Practical Conference

17-18 September 2024

MANCHESTER. UK

2024

UDC 001.1

BBC 1

XV International Scientific and Practical Conference «Modern science: actual problems», September 17-18, 2024, Manchester. UK. 75 p.

ISBN 978-91-65423-86-2

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.13862910>

Publisher: «SC. Scientific conferences»

Main organization: 

Editor: Hans Muller

Layout: Ellen Schwimmer

The conference materials are in the public domain under the CC BY-NC 4.0 International license.

The publisher is not responsible for the materials published in the collection. All materials are provided in the author's edition and express the personal position of the participant of the conference.

The sample of the citation for publication is Gugin Aleksandr, Lisnievska Yuliia ANTI-ADVERTISING IN THE HOTEL BUSINESS // XIV International Scientific and Practical Conference «Modern science: actual problems», September 17-18, 2024, Manchester. UK. Pp.9-11, URL: <https://sconferences.com>

Contact information

Website: <https://sconferences.com>

E-mail: info@sconferences.com

Content

Chemical sciences

- Anastasia Boldyreva**
NANOSCALE CELLULOSE PARTICLES 3

Historical sciences

- Nazar Melnyk**
CHESS SECTION ON THE PAGES OF THE ILLUSTRATED WEEKLY MAGAZINE «SUNDAY» (1928—1937) 6
- Ismailzade Saida Jafar**
KIPCHAKS IN ARMENIAN CHRONICLES: THE ROLE AND INFLUENCE OF POLITICAL PROCESSES IN THE CAUCASUS IN THE XII-XIII CENTURIES 14

Jurisprudence

- Pokorska Yana Ivanivna, Luhina N.A.**
PECULIARITIES OF ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS DURING MARTIAL LAW 19
- Useinova Karlygash Rakhimzhanovna, Daniyarov Sanzhar Daurenovich, Zhaparbek Arailym Makulbekovna**
IMPROVING PREVENTIVE MEASURES IN THE ANTI-CORRUPTION POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS 22

Pedagogical sciences

- Gojayeva Gulara Mohammad**
VARIETY OF CORRECTION METHODS 25
- Kismetova Galiya Nagibudaevna, Mambetova Gulzhanat**
PRACTICAL APPLICATION FORMATION OF FUTURE TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCIES BY MEANS OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES 28
- Rustamova Tahmina Mardan**
FOSTERING MORAL PRINCIPLES IN SCHOOLCHILDREN THROUGH FINE ARTS LESSONS 31

Philosophical sciences

- Korsak Kostyantyn Vitaliyovych, Mykola Borysovych Hryhoryan, Zhurbynsky Dmytro Anatoliyovych, Serhiy Yakovych Martyniuk, Pokhresnyk Anatoliy Kostyantynovich, Sonko Serhii Petrovych, Lyashenko Larisa Mykolayivna**
ABOUT THE STRATEGY FOR OVERCOMING GLOBAL CRISES FOR UKRAINE AND THE PLANET 34
- Ali Abasov**
IMMANUEL KANT'S PHILOSOPHY AND MODERNITY 57

Psychological sciences

- Gabdrakhman Adilet**
AI IN PSYCHOLOGY: A CRITICAL REVIEW OF EMOTIONS AND HEALTH IN MODERN SCIENTIFIC PARADIGMS 64
- Kazimova Gunay Salman, Quliyev Allahverdi Isgandar, Ahmadova Sharaf Aladdin**
THE EMOTIONAL STATE OF SCHOOLCHILDREN DURING EDUCATION 69

Technical sciences

- Shafagat Mahmudova**
ANALYSIS OF PROGRAMMING LANGUAGES AND DATABASE PRINCIPLES USED IN GREEN CODING 72

Chemical sciences

NANOSCALE CELLULOSE PARTICLES

Anastasia Boldyreva

Abstract

Cellulose, a widely distributed and renewable polymer in nature, holds immense importance in various fields due to its unique properties. This paper delves into the realm of nanotechnology by focusing on the production of nanoscale particles derived from cellulose. The study explores different methodologies that facilitate the extraction and manipulation of nanocrystalline cellulose (NCC), nanocellulose, and nanofibrillated cellulose (NFC). The significance of this research lies in unraveling the potential applications and benefits of utilizing cellulose at the nanoscale level. By understanding and harnessing the properties of cellulose on a nano-level, we open doors to innovative solutions that can revolutionize industries ranging from healthcare to materials science. This exploration not only expands our knowledge of cellulose but also underscores the limitless possibilities that lie within sustainable and eco-friendly materials.

Keywords: Cellulose, nanotechnology, nanoscale particles, renewable polymer, nanocrystalline cellulose, nanocellulose, nanofibrillated cellulose, sustainable materials, environment, innovations, sustainability

Introduction

The importance of studying the properties of cellulose stems from its widespread occurrence in nature and its renewability as a polymer. Currently, cellulose has various applications, but this paper focuses on the production of nanoparticles based on cellulose.

The main goal of this research is to explore different methods that allow for the creation of nanocrystalline cellulose (NCC), nanocellulose, and nanofibrillated cellulose (NFC).

Methods for obtaining nanoscale cellulose particles

Currently, there are three main types of nanocellulose: nanocrystalline, nanofibrillated, and bacterial. All these types are similar in chemical composition, but they differ in morphology, crystallinity, and particle size. Individual properties may also differ depending on the source due to differences in extraction methods.

Nanocrystalline cellulose, also known as cellulose nanocrystals or cellulose nanowhiskers, is a high-strength nanocellulose that is typically extracted from cellulose fibrils through acid hydrolysis. It has a rod-like shape or a filamentous crystal with a diameter between 2 and 20 nanometers and a length between 100 and 500 nanometers. This material is 100% cellulose and is characterized by its high crystallinity levels, ranging from 54% to 88%.

One of the main methods for separating cellulose nanocrystals from microfibrils involves treating cellulose material with acid. This acid treatment causes selective hydrolysis of the amorphous regions of cellulose, resulting in the release of rod-shaped nanocrystalline particles. The particle size of these cellulose crystals can vary depending on the conditions of the acid treatment and the source of the cellulose.

When sulfuric acid is used for this process, it leads to hydrolysis that turns the surface hydroxyl groups into sulfogroups, which have negative charges. These negative charges stabilize the aqueous dispersions of the cellulose particles through electrostatic repulsion.

Also, to obtain nanocrystalline cellulose, the ultrasonic dispersion method is used.

Bacterial nanocellulose is a type of nanocellulose that differs from other forms of nanocrystalline and nanofibrillated cellulose, which are extracted from lignocellulosic biomass. However, bacterial nanocellulose is produced from low-molecular-weight polysaccharides generated by bacteria during a fermentation process that can last up to two weeks, mainly by the bacteria *Gluconacetobacter xylinus*. After the fermentation, nanocellulose can be extracted from the biomass using organic solvents.

Recently, methods for producing nanocellulose materials have been actively developed using the mechanical action of various media. These include cavitation-hydrodynamic, vibration, shock wave, ultrasound, and detonation methods. It is possible to create suspensions of nanoparticles in various dispersions using cavitation-hydrodynamic techniques. Impact, microvacuum, and locally elevated

temperatures cause the grinding of solid materials. The destructive effects of gravitational waves are also used in a similar method of material crushing using ultrasound.

Also, one of the methods for producing nanoparticles is the tempo-oxidation method. Nanoparticles are produced in two stages. In the first stage, the hydroxymethyl group of a polysaccharide is oxidized on the surface of nanocrystals or nanofibrils using TEMPO/NaBr/NaClO or TEMPO/NaClO/NaClO₂. In the second stage, the polysaccharide is dispersed in an alkaline medium using ultrasound.

In the first stage, the C6 hydroxyl group is selectively oxidized to carbonyl first, which can then be converted into carboxylic. All secondary hydroxyl groups do not participate in the reaction. Because a certain amount of carbonyl groups are retained after oxidation, to avoid semi-acetal crosslinking, additional stages of reducing carbonyl groups back to hydroxyl groups or further oxidizing them to carboxyl groups may be present before ultrasonic treatment.. The presence of carboxyl groups on the surface of particles in an alkaline environment gives them a negative charge, which helps to disperse them and improve the stability of the suspension. This process allows for the creation of well-dispersed and transparent nanoparticle suspensions with a narrow size distribution and small transverse dimensions [3-6].

Wet milling is another way to obtain nanocellulose. The production process is implemented in three main stages: the grinding process, the hydrolysis process and the homogenization process.

Grinding is carried out in the presence of water, at a concentration of 2-8% of fibrous material, in grinding machines with periodic and continuous operation - rolls, conical mills, and refiners. Regardless of the type of grinding machine, the basic principle of fiber processing is that the suspension of fibers flows continuously towards the knives of the device's working body, which consists of fixed knives (stator) and rotating blades located on a drum, cone, or disk (rotor). As the fibers pass between the blades of the rotor and stator, whose gap can be adjusted, they are subjected to cutting action from the edges of the blades and are shortened, split lengthwise, crushed by the ends of the blades, combed, and fibrillated.

The process of processing crushed pulp by hydrolysis involves two stages of hydrolysis: acid hydrolysis using weak hydrochloric acid and alkaline hydrolysis using a weak solution of sodium hydroxide. Cellulose can be hydrolyzed using mineral acids, such as concentrated sulfuric acid or superconcentrated hydrochloric acid (41%). When processing cellulose at temperatures between 20 and 40 degrees Celsius with these acids, macromolecules of polysaccharides break down into soluble fragments that dissolve in the acid.

The main apparatus used in hydrolysis production is the hydrolysis preparation, where crushed cellulose is loaded and dilute hydrochloric acid is pumped in at the same time. The upper neck of the device is then closed, and the contents are gradually heated using hot steam to reach a temperature of 50 degrees Celsius for 30 to 40 minutes. The pressure is adjusted to between 0.5 and 0.7 megapascals (MPa) to ensure optimal conditions for the reaction.. During this process, a significant amount of hemicellulose is hydrolyzed and converted into a solution. Then, continuous percolation begins, where dilute hydrochloric acid heated to 70°C is continuously fed into the hydrolysate from the top, and the hydrolysate is continuously removed from the bottom.

During continuous percolation, the temperature of the device gradually increases to 80-90°C, while the pressure remains between 0.9 and 1.2 MPa. This process allows cellulose and the harder-to-break down portion of hemicellulose to be hydrolyzed.

As cellulose breaks down, its macromolecules become shorter during hydrolysis, forming various polysaccharide compounds. These include hydrocellulose, cellodextrins (containing 10 to 60 glucose molecules), oligosaccharides (containing 3 to 10 glucose molecules), cellobiose (a disaccharide with the formula C₁₂H₂₂O₁₁), and finally, glucose.

The monosaccharides produced during continuous percolation leave the reaction space more quickly, reducing their chances of being destroyed.. Steam, water, acid supply, and hydrolysate selection are carried out according to a predetermined program. This program takes into account the fact that during hydrolysis, the raw material shrinks and the content of polysaccharides decreases.

The course of the process is monitored by the weight of substances in the apparatus. This is determined by readings from a weight meter, with zero corresponding to an empty apparatus.

When the amount of acid and water set by the program are added to the hydrolysate and the specified amount is removed, the process completes. After this, the pressure is reduced to 0.6-0.7 MPa and a high-speed valve is opened. The hydrolyzed cellulose is then blown into a cyclone within 0.5-1 minute, from where it discharges through holes at the bottom of the cyclone using a rotating mechanism.

Homogenization is a process that reduces the size of fine particles in a liquid by making them all the same size and distributing them evenly. This process increases the number of particles, but also reduces the average distance between them, which increases their surface area.

The high-pressure homogenizer, or microfluidizer, M-110-EH, is used to achieve this. The process begins with a piston that sucks the liquid from a container into a small chamber. The piston then moves forward, forcing the liquid through a narrow channel. Two cameras are used to monitor the process: the first is larger and is called the auxiliary camera, while the second is smaller and is called the interaction camera.

In order to force the liquid through the channel, a pressure of about 1600-1700 bars is needed. This pressure helps to break down the particles and make them smaller.

Applications of Nanoscale Cellulose

Nanocellulose has a wide range of applications, from machine parts to flexible screens, body armor to pharmacology, hygiene products to glue, food packaging to the oil industry. It has the potential to revolutionize the way we produce paper and cardboard, increasing their strength and durability. This will help packaging become more greaseproof, preserving food's taste for longer periods of time. Nanocellulose also has the potential to replace plastic and metal in various industries, reducing waste emissions and contributing to environmental conservation.

Scientists from Bauman Moscow State Technical University have developed a new ink based on nanocrystalline cellulose for inkjet printing. The ink is made from a special type of cellulose that has a rod-like shape, which allows it to form a liquid crystal-like structure when it reaches a certain concentration in water. This allows for precise control of the ink's properties, such as its color and thickness.

The ink can be used to print high-resolution images, and the researchers have found that by varying the printing parameters, they can achieve different levels of order in the nanocrystalline structure, leading to different color responses when viewed under polarized light.

In addition, nanocrystalline and nanofibrillated celluloses can be used as additives in gels, which can be used for various applications such as water insulation for oil wells, viscous couplings, and as a carrier for electrolytes in acid batteries.

Currently, the development of new materials based on different types of nanocellulose is an important aspect for scientists around the world. This demand is driven by a desire to develop biomedical materials based on nanocellulose, from the molecular level (cell culture) to macroscopic biomaterials such as drug delivery, replacement implants, and tissue repair and regeneration.

Biopolymer assemblies made from nanofibers and nanocrystals have unique physical and chemical properties. The renewable and widespread availability of cellulose as a polymer allows for further development in this area.

References

1. Moon R.J., Martini A., Nairn J., Simonsen J., Youngblood J. Cellulose nanomaterials review: structure, properties and nano-composites. *Chemical Society Reviews*, 2011, v. 40, pp. 3941–3994.
2. Revol J.F., Bradford H., Giasson J., Marchessault R.H., Gray D.G. Helicoidal self-ordering of cellulose microfibrils in aqueous suspension. *International Journal of Biological Macromolecules*, 1992, v. 14, no. 3, pp. 170–172.
3. Yamaguchi Y., Nge T.T., Takemura A., Hori N., Ono H. // *Biomacromolecules*. 2005. V. 6. P. 1941.
4. Pillai C.K.S., Paul W., Sharma C.P. // *Prog. Polym. Sci.* 2009. V. 34. P. 641.
5. Paillet M., Dufresne A. // *Macromolecules*. 2001. V. 34. P. 6527.

Historical sciences

CHESS SECTION ON THE PAGES OF THE ILLUSTRATED WEEKLY MAGAZINE «SUNDAY» (1928—1937)

Nazar Melnyk

student of the 4th year of the Faculty of History
Mykhaylo Hrushevskiy Department of Contemporary History of Ukraine
Ivan Franko National University of Lviv

ШАХОВА РУБРИКА НА СТОРІНКАХ ІЛЮСТРОВАНОГО ТИЖНЕВИКА «НЕДІЛЯ» (1928—1937)

Назар МЕЛЬНИК,

студент IV курсу історичного факультету
кафедра новітньої історії України імені Михайла Грушевського
Львівського національного університету імені Івана Франка

Abstract

In the presented publication the author analyzes the chess section on the pages of the illustrated weekly magazine «Sunday» (1928-1937). The research is aimed at identifying the role of the above-mentioned section in the popularization of chess in Ukraine, its influence on the development of chess thought. Dividing this section chronologically into several periods, the author highlighted the main components of the section, their division into thematic groups, the peculiarities of writing for each period and their impact on the chess life of the city at that time. The author also emphasized the personalities of the chess players who had the greatest impact on the functioning and content of the chess section. The chess section in «Sunday» reflects both professional and amateur aspects of chess activities. The novelty of the study lies in the fact that it is one of the first comprehensive studies of the chess section in a Ukrainian periodical of the interwar period. This analysis allows us to trace the main milestones of chess development in Lviv in the light of publishing industry.

Анотація

У представленій публікації автор аналізує шахову рубрику на сторінках ілюстрованого тижневика «Неділя» (1928—1937). Дослідження спрямоване на виявлення ролі цієї рубрики у популяризації шахів в Україні, її впливу на розвиток шахової думки. Поділивши хронологічно дану рубрику на кілька періодів, автор висвітлив основні складові рубрики, поділ їх на тематичні групи, особливості написання кожного періоду та їх вплив на тогочасне шахове життя міста. Також було зроблено наголос на персоналіях шахістів, які найбільшим чином вплинули на функціонування та змістове наповнення шахової рубрики. Шахова рубрика в «Неділі» відображає як професійні, так і аматорські аспекти шахової діяльності. Новизна дослідження полягає у тому, що воно є одним з перших комплексних досліджень шахової рубрики в українському періодичному виданні міжвоєнного періоду. Даний аналіз дозволяє відстежити основні віхи шахового розвитку Львова, крізь призму видавничої справи.

Keywords: chess, chess history of Lviv, Lviv periodicals, illustrated weekly magazine «Sunday», Stepan Popel.

Ключові слова: шахи, шахова історія Львова, львівська періодика, ілюстрований тижневик «Неділя», Степан Попель.

Постановка проблеми. Львівські шахи у міжвоєнний період наразі залишається майже невідомою сторінкою історії міста. Великою проблемою дослідження цієї галузі є досить незначна кількість, як фактичного, так і бібліографічного матеріалу. Основою джерельної бази для дослідження історії шахів у Львові є – часописи та періодичні видання. З другої половини XIX століття у львівській пресі з'являється поодинокі інформація, яка вказує на шахову діяльність у місті. Тож зрозуміло, що до 30-х років XX століття львівська преса популяризувала шахи:

виникало більше заміток у пресі, розміщувалися оголошення про шахові події та публікувалися розповіді про шахові персоналії. Важливо зауважити, що відомості про шахові події у часописах були трьох видів: місцева (у Львові та Галичині), внутрішньодержавна (враховуючи міжрегіональні) та міжнародна (поза межами держави та на світових олімпіадах).

Міжвоєнний період в історії шахів відіграв величезну роль у розвитку української шахової спільноти Львова та Галичини. Виникнення у Львові Товариства українських шахістів у 1926 році посприяв поширенню подібних об'єднань в інших містах Галичини (Самборі, Дрогобичі, Коломиї та інших). Така активізація українського шахового життя не в останню чергу потребувала щораз дужчого збільшення чисельності подібних товариств. Одним з найбільш продуктивніших методів поширення шахових ідей серед українського населення було введення шахової рубрики у часописі. Першим таким часописом став ілюстрований тижневик «Неділя».

Ілюстрований тижневик «Неділя» був оригінальним серед інших україномовних часописів Львова міжвоєнного двадцятиліття. Це перший журнал, у якому виникла україномовна шахова рубрика. До цього часопису у Львові шахові рубрики містилися лише у польськомовних періодичних виданнях: найраніше шахова рубрика публікувалася на сторінках часопису «Gazeta Wieczorna» (1912), журналі «Sport» (1922), першому профільному шаховому часописі Львова «Miesięcznik Szachowy» [1, 20] (1925) та інших.

Мета дослідження. Метою публікації є аналіз Шахової рубрики ілюстрованого тижневика «Неділя»: структура, закономірності викладу матеріалу, значення рубрики для шахістів Львова та інше.

Виклад основного матеріалу. Ілюстрований тижневик «Неділя» (далі – «Неділя») вперше був надрукованим 2 вересня 1928 року у друкарні Ставропігійського інституту у Львові. Як було зазначено на афіші тижневика, шахова рубрика планувалася однією з основних тематичних колонок на рівні з – «Літературою», «Мистецтвом», «Спорт» та «Гумором». Планувалося, що тижневик буде задовольняти запити родини «в усій широті й многогранності» та висвітлювати події політичного, громадського і культурного життя на українських землях і в іноземних державах. [2, 853]

Шахова рубрика у «Неділі» розміщувалася наприкінці тижневика. Важливо зауважити, що шахова рубрика була відмінною від спортивної рубрики. На той час серед української шахової еліти побутувало твердження, що шахи – це «розумовий спорт». Майбутній редактор шахової рубрики «Неділі» – Степан Попель зазначав, що шахи містять три практичні основи – науку, мистецтво та спорт: «... вислів "розумовий спорт" не цілком визначає вагу шахів. Шахи, по суті, можна прирівняти до науки, бо в теоретичних їх дослідженнях можна устійнити певні закони і загальні правила. Але ще більше наближаються шахи до мистецтва, бо вони вимагають творчої винахідливості та багатогранної уяви. І як митець відбиває в творі свою індивідуальність, так і в партії шахів відбивається вдача її автора. Отже, мистецтво в купі з глибоким, науковим дослідом, і спорт з твердою пробою нервів – такі є сучасні шахи» [3, 7].

Значне поширення шахової тематики між українцями Львова та Галичини зробило логічним заснування самостійної рубрики, незалежної від польських шахістів. Аргументуючи створення власної шахової рубрики, редактори тижневика «Неділя» пишуть: «Рахуючися з доволі великим заінтересованням нашого громадянства, найбільш інтелегентною зі всіх [і]гор, а саме грою а шахи, наша Редакція вирішила відкрити в "Неділі" отсей шаховий кутик. ... Хай кожний шахіст тямить, що найкращим і найпевнішим вчителем доброї і все кращої гри в шахи є студювання шахової літератури. Наш шаховий кутик стремітиме хоч частинно виповнити брак відповідної української шахової літератури, а нав'язуючи тісніший зв'язок з нашими шахістами, має надію піднести незвичайно корисний для розвитку умовности, шаховий рух, до висоти справжнього заінтересовання ширших кругів нашого громадянства» [11].

Аби детальніше дослідити історичний розвиток шахової рубрики її потрібно поділити на кілька груп, які будуть характеризуватися спільністю та однотипністю структури й викладу матеріалу. Таким чинником є безсумнівно – особа редактора шахової рубрики.

1928—1929

Перший період тривав з 2 вересня 1928 року до 14 квітня 1929 року.

Шахова рубрика з'явилася відразу у першому випуску «Неділі» 2 вересня 1928 року. До кінця 1928 року у всіх 18-ти номерах тижневика була присутня шахова рубрика. До 14 квітня 1929 року було видано 13 номерів з шаховою рубрикою. Зазначимо, що назва рубрики варіювалася протягом обох років: 1928 – до 6 номера включно зазначалася назва «Шаховий кутик», надалі на два наступних номери (7 та 8) рубрику перейменували на лаконічну назву «Шахи», після чого

рубрика повернула першу назву – «Шаховий кутик», однак в останньому номері №18 за 30 грудня назву повернули на раніше використану «Шахи»: така назва проіснувала протягом всього 1929 року. У 1929 році було змінено графічне оформлення заголовку «Шахи», яке проіснувало до закінчення видання шахової рубрики «Неділі».

Першим редактором шахової рубрики у «Неділі» був Михайло Присташ – емеритований суддя, відомий адвокат у кримінальних справах, політичний діяч, автор підручника з шахової гри [4] та заступник голови «Шахового Коника» [7]. Його було вперше позначено у статусі редактора у 4 номері тижневика. [15] У перших трьох номерах не було взагалі вказано особи редактора. Однак, співставивши особливості та стиль написання тексту у номерах названих іменем М. Присташа та номери без особи автора можна зрозуміти, що написаний текст належить одній людині, яким безсумнівно був Михайло Присташ.

Інформаційне насичення шахової рубрики різнилося залежно від номеру журналу. Перший номер шахової рубрики не містив поділу на інформаційні секції. Загалом, перший номер був ознайомчим для передплатників «Неділі». У цьому номері та першій половині наступного було вказано основні правила шахової нотації та користування шахівницею, аби читачі могли користуватися інформацією у шаховій рубриці та вчитися на основі наведеної інформації. «... багато з граючих у шахи, всеж таки не знає як слід правил української шахової нотації, вважаємо вказаним відкрити цей куток коротким пояснюючим вступом, який дасть кожному граючому змогу пізнати засади відчитування шахових задач та слідувати за перебігом найвизначніших шахових турнірів, про які повно у всіх часописах світу: за виїмкою на жаль українських ... В черговому числі подамо ще кілька доповнюючих шахових лекцій-задач та прецікавих шахових звітів. Хай кожен шахіст тямить, що найкращим і найпевнішим вчителем доброї і все кращої гри в шахи є студіювання шахової літератури» [11]. Завершуючи свій виклад основ читання шахових діаграм редактор зауважив, що після перечитання цих стрічок не один з наших шахістів позбудеться упередження до шахових гієроліфів та найде у них милу розвагу [12].

Найпопулярнішою секцією у шаховій рубриці була «Задача», яка зустрічалася у всіх номерах (окрім 1 і 2 номерів 1928 року та 8 номері 1929 року). Ця секція являє собою шахову позицію, в якій одній зі сторін (найчастіше білим) пропонується виконати завдання в певну кількість ходів. Вирішення шахової задачі полягає у знаходженні задуманого автором єдиного правильного порядку ходів. У шаховій рубриці «Неділі» на один номер припадає одна шахова задача. Найчастіше шахова задача була подана у вигляді шахової діаграми, однак перших три шахових задачі у «Неділі» були опубліковані у текстовому вигляді [13; 14; 15]. Особливістю задач у шаховій рубриці «Неділі» було те, що проблемістами (авторами шахових завдань) були як місцеві (наприклад Е. Онищук), так і зарубіжні шахісти. Через що деякі наявні задачі були унікальними: ознайомитися з якими можна було лише у шаховій рубриці «Неділі». Після декількох номерів публікації задач редактор писав розв'язки до них.

Редакція тримала контакт з місцевими шаховими колами, аби зацікавити більшу кількість любителів шахової гри «Шаховим кутиком». Так однією з форм такої комунікації став Конкурс на розв'язування задач. У загальносвітовій шаховій практиці подібні конкурси були досить популярним явищем, воно дозволяло читачам проявити власні навички гри, неприймаючи участі в турнірах. Такі конкурси тривали до епохи винайдення шахових комп'ютерів, які дозволили нечесним чином вирішувати поставленні задачі. Перший конкурс тривав чверть року (від 23 вересня 1928 року до 31 грудня 1929 року), а результати були опубліковані у лютому 1929 року. Задачі для конкурсу містилися на сторінках шахової рубрики «Неділі». За умовами конкурсу учасникам потрібно надсилати розв'язки задач від 23 вересня до редакторів «Неділі» на особній карточці з числом задачі і підписом протягом 14 днів, які призначені на рішення задачі. Якщо надісланий варіант вирішення був неправильним, тоді виправлення неправильного рішення допускається протягом часу призначеного на рішення задачі. Задачі з друкарськими похибками усувалися з конкурсу. Кількість балів за розв'язання завдань нараховувався наступним чином: скільки задача має ходів стільки пунктів за правильне вирішення нараховується (якщо задача на два ходи, тоді 2 пункти, якщо задача на три ходи, тоді відповідно 3 пункти і т.д.), за знайдення іншого способу (не авторського) вирішення задачі нараховується потрібне число пунктів, за доведення неможливості розв'язати задачу зачисляли 5 пунктів. Нагороджувалися перші три конкуренти, що здобудуть найбільшу кількість пунктів, якщо призери набирали однакове число пунктів, тоді одержання нагороди вирішує жереб. [14] Такі умови конкурсу застосовувалися й надалі, інколи з незначними змінами.

На початку лютого 1929 року у шаховій рубриці «Неділі» було опубліковано результати I Конкурсу на розв'язування задач. Переможцем став Євген Жарський, який набрав максимум 52 пункти, у нагороду отримав книжки вартості 30 злотих, після вибору з каталогу в 3 (21) числі «Неділі» за 1929 рік. Другим фінішував Євген Онищук, який набрав 50 пунктів, у нагороду отримав такі самі книжки вартості 20 злотих. Третє місце здобув Стефан (Степан) Попель, який набрав 26 пунктів та отримав шахову гарнітуру. [16]

М. Присташ, після закінчення I конкурсу на розв'язування задач, розпочав наступний – II конкурс на розв'язування задач, враховуючи сильний відгук між шахістами. Умови II конкурсу були ідентичним до попереднього, окрім кількості призерів (замість трьох призерів, як нагороджували у I конкурсі, будуть преміювати п'ятьох кращих учасників). Конкурс проводився з 1 номеру 1929 року по 1 липня цього ж року. [17]

Ще однією частою секцією у шаховій рубриці «Неділі» була – «Партія», яка здебільшого часто зустрічалася у номерах. За перший рік видання шахової рубрики у номерах було подано 9 партій, а наступний містив лише 2 партії. Шахові партії були запозичені з різних міжнародних шахових турнірів, у яких приймали участь найсильніші шахісти та претенденти на чемпіонство світу з шахів. До партій було подано час та місце проведення, а деякі навіть містили коментар про значення партії. Велика кількість партій була проаналізована у секції «Завваги», що дозволяло менш досвідченим шахістам глибше зрозуміти хід партії.

З погляду на інформаційну насиченість найважливішими секціями у шаховій рубриці «Неділі» були – Шахова хроніка та Шаховий рух в краю, які спочатку поодинокі з'являлися у номерах. Основною відмінністю між цими двома секціями було те, що у Шаховій хроніці опублікували інформацію міжнародного рівня, а в Шаховому русі в краю опублікували інформацію місцевого рівня (наприклад зі Львова, Коломиї та інших міст). Була ще наявна одноразова секція подібної специфіки – Українські шахісти за кордоном, яка повідомляла про досягнення українських шахістів за межами етнічних українських земель (конкретно, найчастіше, про українців у Чехословаччині [15]).

Поточний період закінчується 14 квітня внаслідок смерті Михайла Присташа 15 квітня 1929 року. Редакція «Неділі» подає наступний розлогий коментар, розповідаючи про Михайла Присташа та його останні дні життя: «Раньше, аніж цього можна було сподіватися, ми примушені поділитися з читачами "Неділі" сумною вісткою про невіджалувану втрату одного з найкращих наших співробітників і беззастережного приятеля нашого видавництва – судді Михайла Присташа. Осиротів по ньому на шпальтах нашого тижневика відділ шахів і загадок, ведений Pokійником з запалом і скрупулятністю, які не покидали його до останнього віддиху. На кілька годин перед смертю перевів Pokійник коректуру свого відділу й турбувався, що до чергового числа може не зможе дати матеріалу, бо почував себе надто виснаженим. Просив, щоби ми вибачили його за те перед читачами. Ми обіцяли йому це зробити, хоч бачили, що цього вибачення треба буде попросити в читачів вже раз на все, коли мова про досьогочасного редактора шахового відділу. Так, бо Він таяв і гас на очах, мов свічка, кожного дня заставали ми його в гіршому стані, аніж попереднього дня прощали.

Врешті, коли в понеділок дня 15 ц. м. ранком, прийшли члени редакції до кімнатки Pokійника на клініці, застали тільки холодне тіло, покрите білим, смертним саваном. Ще попереднього дня хотів нам щось сказати, може щось важне доручити, але стан здоров'я не дозволив йому сказати більше понад те, мовляв "Я – свідомий стану, в якому перебуваю, хоча мене й потішають"... Тут Pokійник урвав, бо довготривала агонія знову пірвала його в свої судорожні обійми.

Суддя Михайло Присташ, помер на чахотку, ледви п'ятьдесятькількалітньою людиною. В нормальних умовах життя, це справжня сила віку і смерть у ній є завсідги нежданною й передчасною.

На жаль умови життя Pokійника не були нормальними. Гарна, соняшна молодість, праця над собою й для народу – це поріг життєвої кар'єри Pokійника. Але тут же за тим порогом зачалася тяжка родинна трагедія, яка зломилася молодого й сильного чоловіка раз на все. Ограбіла його з віри в людей й довела до зневіри в себе. Дальші удари життя були тільки засобами для прискорення катастрофи.

Чи треба згадувати на цьому місці Домбе, в якому pokійник опинився з самозрозумілого титулу чесного українця? Одних вбивало воно зразу, в других зачеплювало непомітно ділаючий бакциль передчасної смерті Чи винуватити тут подомблянське лихоліття, яке позбавило Pokійника досьогочасної посади й урядового становища й кинуло на паству голоду й холоду?

Правда він міг скоритися й за ціну самопониження дістати те, що йому належалося. Але Покійник звик держатися з горда й хоч нужда заглянула в його кімнатку пустелю, не подався.

Клонимо голови над свіжою могилою й віримо, що біль передвчасної втрати відчують в парі з нами й Читачі "Неділі", головні ті, яким "Шаховий Кутик" приносив розвагу й розвагу». [18]

Михайло Присташ своєю шаховою діяльністю показав приклад популяризації шахів через загальнодоступні періодичні видання наступним поколінням українських шахістів Галичини.

1929—1935

Другий період тривав з 5 травня 1929 року до 1935 року включно.

Наступним редактором шахової рубрики «Неділі» став Степан Попель – один з найвизначніших шахістів Львова та Галичини 20-30-тих рр. ХХ ст. багаторазовий призер та переможець львівських турнірів. Вперше Степан Попель у статусі редактора шахової рубрики з'явився у великодньому номері «Неділі». [19] Зауважимо, що Степан Попель впродовж названого періоду був редактором кількох шахових рубрик у львівських періодичних виданнях: у 1931 році він став редактором в ілюстрованому тижневику «Спортові вісті», а в 1933 році співредактор журналу «Szachista».

Редакторська діяльність С. Попеля значно змінила шахову рубрику «Неділі». З теоретико-навчальної тематики рубрика почала перетворюватися на рекламно-інформаційну, повідомляючи читачам про майбутні місцеві шахові події, також про їх перебіг та результати. Значно збільшилася кількість інформації про шахові події зі Львова та Галичини, особливо з Перемишля, Дрогобича, Коломиї та Станіславова. Важливим стало наповнення рубрики новинами світового масштабу, наприклад міжнародними турнірами, матчами на чемпіонство світу, шаховими олімпіадами, особистими здобутками світових шахістів та іншим.

Степан Попель був не лише сильним шахістом-практиком, але й досить тонко розумів філософію шахової гри. Він у 1929 році на короткий час (лише на три номери) створив нову секцію у шаховій рубриці – «Із шахових афоризмів». Туди редактор вмщував цитати відомих шахістів та чемпіонів світу, наприклад Ем. Ласкера, К. Тартаковера та П. Морфі. [20; 21; 24]

Основними шаховими рубриками, з приходом С. Попеля, залишалися три секції – Задача, Партія та Переписка редакції. Новопризначений редактор не змінив головних складових шахових секцій закладених ще М. Присташем. Партії стали з'являтися значно рідше, а з 1931 року взагалі зникли з шахової рубрики. Причиною цього, як зазначалося вище, була перекаліфікація шахової рубрики на рекламно-інформаційну тематику.

Шахові задачі редактора С. Попеля залишилися подібними до задач М. Присташа. Шахова секція містила аналогічно – задачі міжнародного та місцевого рівня, що забезпечувало їхню унікальність. У подальшому редактор опубліковував відповіді до раніше виданих задач у секції «Розв'язка задачі».

Однією з найважливіших складових шахової рубрики залишалися конкурси на розв'язування шахових задач. Як було вказано вище, М. Присташ провів I та розпочав II конкурс. Внаслідок смерті попереднього редактора С. Попель закінчив II конкурс на розв'язування шахових задач у попередньо вказані терміни (1 липня 1929 року). Призерами II конкурсу на розв'язування шахових задач стали: 1 – Е. Жарський (55 п., максимальна кількість набраних пунктів); 2 – О. Целюх (52 п.); 3 та 4 – Е. Онищук та М. Утриско (по 50 п.); 5 та 6 – Лукашевич та М. Лушак (по 34 п.). У призи вони отримали літературні твори від редакції «Неділі»: Крушельницького «Рубають ліс», Левицького «Над Чорним морем», Гребінки «Чайковський», Опільського «Іду на Вас», Лопушанського «У споконвічному вірі» та Будзинського «Міщанка» – відповідно набраного місця. [22]

С. Попель провів ще два конкурси на розв'язання шахових задач. Враховуючи попередні два конкурси, наступний конкурс проходив під назвою III конкурс на розв'язування задач – з 28 липня по 31 грудня 1929 року [23], умови залишилися майже ті самі, що й при М. Присташові (14 днів для надіслання відповіді, кількість очок нараховується залежно від кількості ходів у задачі). У конкурсі було задіяно 21 учасника, які мали вирішити 18 задач. Призерами конкурсу стали: 1 – Воробець В. (61 п.); 2 – Красневич Я. (52 п.); 3 – Барановський Ом. (49 п.); 4 – Білинський Б. (46 п.); 5 – Ковальчук С. (41 п.); За умовами конкурсу, призових місць мало бути лише п'ять, однак редакція, враховуючи дуже незначну різницю між п'ятим та шостим місцем, додає шосте призове місце, яке займає Іваницька Т. (40 п.). [8] У нагороди призери отримали наступні нагороди відповідно: Григоренко «Самонавчитель гри в шахи» та Ф. Колесса «Думи», піврічна передплата «Неділі», І. Франко «Основи Суспільності», В. Лопушанський «У споконвічному вірі», Е. Гребінка «Чайковський» й за додаткове шосте місце поезії І. Черняви «Ступіні». [26]

IV конкурс на розв'язування шахових задач тривав з 26 січня до 30 березня 1930 року. Умови залишилися ідентичними до попередніх трьох конкурсів, лише кількість призерів зменшилася до трьох. [25] У конкурсі для вирішення було опубліковано 13 задач, остання опублікована 20 квітня. [9] У процесі конкурсу було змінено кількість призерів з трьох до п'яти. Призові місця розташувалися наступним чином: 1 – Е. Онищук; 2 – В. Яківчик; 3 – М. Турянський; 4 – В. Воробець; 5 – М. Квасниця. У призи за традицією редакція «Неділі» підготувала літературні твори відповідно до кінцевого результату: Я. Гашек «Пригоди Швейка», О. Олесь «Минуле України в піснях», квартальна передоплата «Неділі», В. Лопушанський «Гомін душі» та Б. Орчі «Багрянний цвіт». [27]

Редактор впродовж майже всіх номерів публікував надіслані повідомлення від читачів шахової рубрики та відповіді на них. Такий контакт між читачами та редакцією сприяв обміну інформацією про шахові події в регіоні та популяризації шахової діяльності.

У 1930 році шахова рубрика «Неділі» почала з'являтися у ілюстрованому додатку «Довкола світу». Ніяких нововведень таке переміщення рубрики не було здійснено. Редактором залишився С. Попель та структура рубрики не змінилася.

С. Попель, будучи активним учасником Товариства українських шахістів (далі – ТУШ) у Львові, перетворив шахову рубрику «Неділі» на неофіційний друкований орган ТУШу. У рубриці стали опубліковувати, наприклад матчі, які грає ТУШ з іншими шаховими клубами Львова, перебіг турнірів за чемпіонство ТУШу, загальні збори клубу та інші відомості, що інформують суспільство про діяльність товариства. Саме така активність дозволила ТУШ зрівнятися у силі з трьома найсильнішими польськими шаховими клубами Львова – Львівський шаховий клуб, «Гелм» та «Гетьман».

У 1931 та 1932 роках ніяких важливих змін у діяльності шахової рубрики «Неділі» не відбувалося. Рубрика стала винятково інформаційною з доволі частими оголошеннями про конкурси, які кожного разу переносилися. У 1933 році шахова рубрика «Неділі» зазнає початку періоду стагнації. На початку року у Львові стали випускати польськомовний шаховий журнал «Szachista» (Шахіст) [28], який проіснував до 1939 року. Цей журнал став феноменом у шаховому Львові. Вперше польські та українські шахісти Львова об'єдналися, аби разом популяризувати шахи в місті. З польської сторони редактором був Генрик Фрідман [6, 21-30], а українську сторону представляв Степан Попель. Журнал виходив польською мовою один раз на місяць обсягом 16 сторінок. Усього з 1933 по 1939 роки вийшло 56 чисел. Степан Попель був редактором з 2 по 8 номер 1933 року. [5, 25-27] Можливо саме перехід С. Попеля у більш популярний шаховий журнал посприяв тому, що шахова рубрика «Неділі» почала виходити з більшими паузами та з гіршим інформаційним наповненням. У 1934 році шахової рубрики у «Неділі» вийшло лише 9 номерів, а у 1935 році й того менше – 4 номери, які вийшли лише у перших чотирьох місяцях року.

1936—1937

У січні 1936 року редакція «Неділі» відновила шахову рубрику. На жаль, не можна визначити, хто був редактором шахової рубрики цього періоду. Тематика рубрики змінилася назад з рекламно-інформаційної на теоретико-навчальної, що вказує на зміну редактора. «Рішили ми, відновити в "Неділі" шаховий куток, з метою поширити цю гру серед найширших верств... наших Читачів прохаємо заінтересуватися ближче цією грою, та старатися поширити її між своїми знакомими, які цієї гри не знають, або ставляться до неї байдуже». [29] Тобто, редактори «Неділі» свідомо повернули шахову рубрику до початку її створення. Як було зазначено вище, перші два номери шахової рубрики у 1928 році також почалися із означення головних правил та засад шахової гри. Теоретична частина розпочалася з шахівниці та основ шахової нотації, рухів фігур, матування одинокого короля, початків комбінаційної гри, основ стратегії й тактики та іншого. Єдиною секцією, який стабільніше, ніж інші з'являлися на сторінках «Неділі» була «Задача». Однак це була секція іншого рівня, ніж при М. Присташеві чи С. Попелю. Зникли задачі місцевих проблемістів, тому найчастіше опубліковані задачі були взяті з інших шахових часописів Європи, найчастіше німецьких. Також була присутня секція про шахові новини регіону та світу, але вони з'являлися вкрай рідко, не маючи системи, яка була присутня шаховим новинам С. Попеля.

Останній номер з шахами у «Неділі» опублікували у 26 номері від 11 липня 1937 р. Символічно, що останньому номері була присутня єдина секція – Партія, яка була зіграна «у кав'ярні при чорній каві» [10]: кав'ярня – це місце, де виникли масові шахи, і місце, де закінчилася шахова рубрика «Неділі».

Можливо, закриття шахової рубрики була зв'язана з переформатуванням тижневика «Неділя» з 1937 року: до назви часопису добавили частинку «національний» – Неділя: ілюстрований національний тижневик. Однак, точно вказати причину припинення публікації рубрики наразі неможливо. Більш правдоподібно здається, що часопис переживав не кращі часи, а шахова рубрика не приносила достатньої активності читачів, тай може була проблема з редактором, тому цілий комплекс негараздів змусив редакторів «Неділі» закрити шахову рубрику.

Висновки. У результаті проведення аналізу шахової рубрики «Неділі» можна визначити кілька її основних особливостей. По-перше, це поділ шахової рубрики на три періоди. Звичайно, будь-яка періодизація, є умовною, оскільки не всі історичні явища подані у рубриці одночасно й однаково зазнають кардинальних змін, що відділяють один період від іншого. Тож, для зручності дослідницького процесу було виділено три періоди: **перший період** (1928—1929 рр.) характеризувався редакторською діяльністю Михайло Присташа та затвердженням головних засад та структури шахової рубрики, це був період набуття практичних навичок українських шахістів для подальшого введення шахових рубрик у інших часописах (наприклад, шахова рубрика у Спортових вістях з 1931 р.); **другий період** (1929—1935 рр.) (умовно цей період можна поділити на два міні-періоди – 1929—1932 і 1933—1935 рр., через започаткування у 1933 році у Львові шахового журналу «Szachista», внаслідок чого популярність шахової рубрики «Неділя» зменшилася) визначився зміною редактора шахової рубрики (внаслідок смерті М. Присташа 15 квітня 1929 року) на видатного українського шахіста Степана Попеля, це був етап розвитку, що характеризувався найбільшим піднесенням шахової рубрики та активізацією українського шахового життя; **третій період** (1936—1937 рр.) ознаменувався закінченням редакторської діяльності С. Попеля (невідомо, хто продовжив редакторську діяльність у шаховій рубриці), перекаліфікацією рубрики на навчальну, що в подальшому призвело до припинення публікації шахового матеріалу у тижневика «Неділя». Власне із дотриманням такої умовної структури було здійснено розгляд шахової рубрики «Неділі».

По-друге, було зроблено поділ шахової рубрики «Неділі» на тематичні секції, що дозволило структурувати виклад матеріалу. Секції можна умовно поділити на дві групи: навчальну та інформативну. До навчальної групи можна віднести наступні секції: задачі, партії, конкурси на розв'язування шахових задач та інше, в яких читачі могли покращувати власні навички гри. Інформативна група дозволяла читачам ознайомлюватися з новинами «в краю», «за границею» та іншим, також сюди можна віднести листування читачів з редакцією.

Також, варто зауважити, що взірцем для оформлення та структурного поділу шахової рубрики «Неділі» був варшавський тижневик «Tygodnik ilustrowany», який з 90-х рр. XIX століття на своїх сторінках публікував шахову рубрику. На подібність двох рубрик вказує ряд причин, наприклад: розміщення шахової рубрики наприкінці номеру, введення шахової рубрики сильним шахістом-практиком (у варшавському часописі досить довгий час рубрику вів Давид Пшенюрка, а у львівському Степан Попель), подібність розташування шахових секцій у рубриці (спершу публікували задачу, партія, новини та відповіді редакції, звичайно бували зміни, однак це можна назвати класичним розташуванням секцій у шаховій рубриці як варшавського часопису, так і львівського) та інше.

References

1. Central State Historical Archive in Lviv, f. 424 (Society "Academic Reading Room", Lviv), op. 1, ref. 51 (Invitations, reports, correspondence and other documents of the Polish corporation "Scytia" in Lviv, the editorial office of the newspaper "Technical Life" in Lviv, the senate of the Yan Kazimierz University in Lviv, etc. on cooperation, arranging evenings, sending literature, etc., 1925), 118 sheet. [In Polish]
2. Galushko Maria, Romanyuk Myroslav. Ukrainian periodicals of Lviv 1848-1939: historical and bibliographic research: In 3 vols. Vol. 3, Kn. 1. 1920-1928. Lviv: Svit, 2003. 912. [In Ukrainian]
3. Popel Stepan. Beginnings of a chess player. Lviv-Krakow: Ukrainian publishing house. 108. [In Ukrainian]
4. Prystash Mykhailo. The science of playing chess. Lviv: Prosvita, 1929. 130. [In Ukrainian]
5. Stefanyk Ivan, Sova Andriy. "The magazine "Shahist" is a source for the history of chess in Lviv". Student Science Section 1 (2019): 25-27. [In Ukrainian]
6. Wolsza Tadeusz. Grandmasters, masters, amateurs... Biographical dictionary of Polish chess players. Vol. 3. Warsaw: DiG, 1999. 136. [In Polish]

7. *Dilo*, April 17, 1929. [In Ukrainian]
8. *Around the World: Illustrated Supplement*, March 2, 1930. [In Ukrainian]
9. *Around the World: Illustrated Supplement*, April 20, 1930. [In Ukrainian]
10. *Sunday: An Illustrated National Weekly magazine*, July 11, 1937. [In Ukrainian]
11. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, September 2, 1928. [In Ukrainian]
12. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, September 9, 1928. [In Ukrainian]
13. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, September 16, 1928. [In Ukrainian]
14. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, September 23, 1928. [In Ukrainian]
15. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, September 30, 1928. [In Ukrainian]
16. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, February 3, 1929. [In Ukrainian]
17. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, February 10, 1929. [In Ukrainian]
18. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, April 21, 1929. [In Ukrainian]
19. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, April 28, 1929. [In Ukrainian]
20. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, May 19, 1929. [In Ukrainian]
21. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, June 2, 1929. [In Ukrainian]
22. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, July 21, 1929. [In Ukrainian]
23. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, July 28, 1929. [In Ukrainian]
24. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, August 11, 1929. [In Ukrainian]
25. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, January 26, 1930. [In Ukrainian]
26. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, February 23, 1930. [In Ukrainian]
27. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, June 1, 1930. [In Ukrainian]
28. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, February 5, 1933. [In Ukrainian]
29. *Sunday: Illustrated Weekly magazine*, January 26, 1936. [In Ukrainian]

UDC93 / 94

KIPCHAKS IN ARMENIAN CHRONICLES: THE ROLE AND INFLUENCE OF POLITICAL PROCESSES IN THE CAUCASUS IN THE XII-XIII CENTURIES**Ismailzade Saida Jafar**

Doctor of Philosophy in History, Associate Professor
 Department of General History
 Ganja State University,
 Azerbaijan, Ganja
 ORCID: 0000-0002-2877-8944

Abstract

This article is devoted to the study of the role of the Kipchaks in the political events of the Caucasus in the XII-XIII centuries. On the basis of Armenian chronicles, their participation in conflicts with the Seljuks, Armenian principalities and their role in Mongol expansion are studied. The article focuses on the military and political alliances of the Kipchaks with Georgian and Armenian rights, which is one of the main forces in the disagreements. The study emphasizes how the activities of the Kipchaks explained the ethnopolitical situation in the Caucasus in the XII-XIII centuries, and also examines their gradual integration.

Research methodology: this study is based on the analysis of historical chronicles, archaeological data and textual materials on the Kipchaks and their influence on the political processes of the Caucasus in the XII-XIII centuries. An important part of the methodology is the use of Armenian chronicles as primary sources for reconstructing the ethnopolitical interaction of the Kipchaks with local principalities, as well as their role in the Mongol expansions. In the course of the work, methods of comparative analysis of sources, including Armenian, Georgian and Byzantine texts, were used, their accuracy and reliability were determined. Particular attention was paid to a critical analysis of the text, which made it possible to identify historical prejudices and the influence of the political situation on the chroniclers of that time. Relevance of the study: the role of nomadic peoples such as the Kipchaks in the political history of the Caucasus continues to be an urgent topic in the light of modern ethnopolitical processes taking place in the region. The influence of the Kipchaks on the Caucasus, as well as their interaction with the Armenian and Georgian rulers, is often underestimated in historiography both due to insufficient attention to sources and due to the complexity of the subject of study itself. The study of the Kipchaks in the context of persistent interest in the issues of the ethno-political identity of the peoples of the Caucasus can shed light on the processes of formation of the ethno-cultural borders of the region in the Middle Ages. In addition, an analysis of the Armenian Chronicles, reflecting the influence of foreign nomadic peoples on local politics, can contribute to a better understanding of modern ethnopolitical processes in the Caucasus.

Scientific novelty: scientific novelty of the article a comprehensive analysis of the Armenian Chronicles was carried out, highlighting the role of the Kipchaks in the political processes of the Caucasus in the XII-XIII centuries. Particular attention is paid to the issues of military cooperation of the Kipchaks with local rulers and their gradual integration into power structures, interaction with the Mongols during the Mongol invasions. For the first time, the study offers a broad perspective on the Kipchaks not only as mercenaries, but also as political factors affecting the ethnopolitical situation in the Caucasus.

Purpose of the study: the aim of this work is a comprehensive analysis of the role of the Kipchaks in the political processes of the Caucasus in the XII-XIII centuries on the basis of Armenian Chronicles and other medieval sources. The study aims to identify the main factors determining the interaction of the Kipchaks with the Armenian and Georgian principalities, their role in the resistance to the Seljuks and their integration into the Mongol Empire. An additional goal is to study the mechanisms of military and political alliances between the Kipchaks and local rulers, as well as to study their long-term impact on the ethnopolitical map of the region.

Keywords: Armenian Chronicles, Georgia, Caucasus, Kipchaks, Seljuks.

Being one of the most influential nomadic groups of the Eurasian steppes, the Kipchaks played a key role in the political processes of the Caucasus in the XII-XIII centuries. Their sudden appearance in this arena became an obstacle to maintaining the balance of forces in countries that were already in a state of constant challenges and conquests. Mkhitar Ayrivanetsi [1, s. 45], Vardan Areveltsi [2, p. 67] and Matthew Edessa [4, p. 112] described in detail the participation of the Kipchaks in the wars with the Seljuks and the Armenian principalities, as well as their subsequent subordination to Mongol rule.

This article, based on Armenian Chronicles, shows the results of how the Kipchaks influenced the political map of the Caucasus in the XII-XIII centuries, their interaction with different regions of development. It is important to briefly mention the political situation before the appearance of the Kipchaks in the Caucasus.

The Caucasus manifested itself in the XII-XII centuries in a complex combination of various ethno-political forces, including the Armenian principalities, the Georgian Kingdom, the Turkic and Iranian elements active in the Regions [3, p. 25].

One of the main factors contributing to the political situation of the Caucasus during this period was the occupation of the Seljuks. In the middle of the eleventh century, the Seljuks, Turkic nomads who had control over a large part of the Middle East, began to expand in the Caucasus with the aim of expanding their territory and establishing domination over the indigenous peoples. One of the most influential Turkic states, the Seljuks, appeared in the Caucasus in the XI century, during its heyday [5, p. 78]. They not only aspired to military conquests, but also created cultural and economic power. Their arrival in Transcaucasia and adjacent territories was part of a larger movement that covered the Middle East and Central Asia.

Using the local population, the Seljuks created a stable system of government, changed the way of trade, made their contribution to the development of science and culture [6, p. 90] however, like many other empires, the Seljuks faced intrigues and crises that weakened their power. Internal strife, struggles for succession, pressure from other external powers, such as the Georgian tsars, led to the weakening of their control over the Caucasus [1, p. 123]. This created a vacuum that other political and military powers, such as the Kipchaks, began to fill.

The famous Armenian chronicler Matthew of Edessa notes: "the Kipchaks were invited to restore order in the lands devastated by the war. They brought with them the hope of restoring the lands under the weight of the Seljuk tyranny" [4, p. 65]. The existing alliances played an important role in resisting the Seljuks and restoring the independence of the Georgian and Armenian lands. It was then that nomadic warriors appeared in alliance with the Kipchaks - Seljuks, who were invited to the Caucasus as mercenaries and allies [2, p. 103].

In Georgian and Armenian Chronicles at that time, detailed attention was paid to the turning point of the Kipchaks becoming an important military force in the Caucasus, a change in the balance of forces in relations [3, p. 89]. By the time the Kipchaks took part in the political processes of the Caucasus, the region was already in conditions of constant war and political instability. The weakening of the Seljuks and the restoration of the power of the Georgian monarchy made it possible for new factors such as the Kipchaks to take key positions in local conflicts and interactions [1, p. 150]. Describing this period, Armenian historians emphasize that the Kipchaks, acting as mercenaries, gradually became an important political force affecting the future of the Caucasus [2, p. 130].

Mkhitar Ayrivanetsi [1, s. 67], Vardan Areveltsi [2, p. 105] and Matthew Edessa [4, p. 98] gave detailed information about the role of the Kipchaks in the political life of the Caucasus. This source presents the Kipchaks as important allies of the Georgian and Armenian rulers, who used their military power to fight the government threat. The chronicler of the XIII century Mkhitar Ayrivanetsi notes the appearance of the Kipchaks at the invitation of the Georgian rulers. In one of his works, he writes: "Tsar David, wanting to reduce his lands from the yoke of the Seljuks, turned to the northern peoples, the Kipchaks, and, maintaining an alliance with them, gave them land for pasture and settlement" [1, p. 92]. This quote suggests that the Kipchaks not only played the role of mercenaries, but also began to come as residents of the Caucasus, having the opportunity to settle in this area.

Another Armenian historian, Vardan Areveltsi, also notes the role of the Kipchaks as allies against the Seljuks in Iraq [2, p. 134]. He noted that the Kipchaks who came to the Caucasus made an additional contribution to the glory of the Georgian and Armenian troops. In one of his chronicles, Vardan writes: "The Kipchaks with their military leaders came to David's aid and became a decisive force in the liberation of the Armenian and Georgian lands from Muslim rule" [2]

Matthew of Edessa, one of the famous Armenian chroniclers, wrote: "the Kipchaks, like a wind blowing from the North, joined the ranks of our allies, bringing with them not only military skill, but also

the hope of liberating our lands from foreign oppression. "[4, p. 121]. This quote leads to how the Kipchaks were perceived by Armenian chroniclers: not only as mercenaries, but once again noted that they were a powerful force capable of changing the course of the war and restoring it. The Armenian Chronicles reflect not only the military power of the Kipchaks, but also their political originality as allies [3, p. 109]. This alliance was important for both Georgians and Armenians, as it created stability in the region and resisted the Seljuks [5, p. 142].

The reign of Ivan IV David (1089-1125) was one of the main periods in the history of the Caucasus, and the Kipchaks played a decisive role in his military campaigns [1, p. 112]. With the weakening of Seljuk control in the Caucasus, David IV actively sought to restore Georgia's independence and prolong its existence. The Kipchaks, nomadic warriors with high military skills, were attracted by David IV as important allies in his campaigns against the Seljuks and other opponents [3].

One of the most important military successes of David IV was the participation of the Kipchaks in the Battle of Didgori (1121). This battle was a turning point against the Seljuks in the regions of the Georgian Kingdom, and it was in this region that the Kipchaks preached themselves as a decisive force [2, p. 167].

Armenian chroniclers emphasize the importance of the Kipchaks in this event. Mkhitar Ayrivanetsi writes in his chronicle: "the Kipchaks fought side by side with the Georgians, breaking through the enemy ranks with their swift attacks and ruining their morale, and won a victory" [1, p. 144]. As a result of this victory, Georgia strengthened its positions in the Caucasus, the influence of the Seljuks weakened [5, p. 203].

Describing the Battle of Didgori, Matthew of Edessa says: "the Kipchaks, armed only with their determination and skill, became the decisive factor in this great victory, guaranteeing David IV not only victory, but also the right to future domination over the Caucasus [4, p. 182]. This quote provides the Kipchaks' strategic innovation and contribution to stability in this decade.

David IV not only used the Kipchaks as a military force, but also actively united them into the structure of his State [2, p. 175]. The Kipchaks were given land to settle on Georgian territory, which contributed to the formation of their loyalty and a long-term alliance with the Georgian Tsar [6, p. 189]. Their existence has become an integral part of the management of the Caucasus. The Kipchaks guarded the borders, participated in campaigns against external enemies, played a key role in maintaining order in the Regions [3, p. 157].

The reign of the Georgian Queen Tamar (1184-1213) was the traditional "golden age" of Georgia, and the Kipchaks continued to play a huge role in the international and political processes of this period [1, p. 178].

Tamara inherited a strong and organized state from her predecessors, especially David IV, and continued her policy based on the Caucasus [3, p. 204].

The Kipchaks became members of his international organizations and became loyal allies of the Georgian Tsar [2, p. 187]. Armenian Chronicles contain evidence of the role of the Kipchaks in various military conflicts in which Tamara took part. For example, Vardan Areveltsi writes about the actions of the Kipchaks and Georgian troops fighting against the Seljuk Turks in the Battle of Basyan (1203): "the Kipchaks, led by their chieftains, together with the Georgians suffered a crushing defeat. over the Turks, demonstrating valor and skill in Battle" [2, p. 195].

In addition, the participation of the Kipchaks in the Georgian campaigns contributed to the development of relations between the Georgian and Armenian principalities [4, p. 213]. In the context of ongoing international relations with Muslim states, the Armenian rulers also saw the Kipchaks as important allies, in particular, The Chronicles mention cases when the Kipchaks went over to the side of the Armenian princes in confrontation with enemies, which indicates a deep political and military alliance [5, p. 233]. The Kipchaks not only took part in military conflicts, but also actively integrated into the political structure of the Georgian State [6, p. 189]. They played their role in protecting borders, participated in international missions and supported Tamar in her attempts to change power in the Regions [1, p. 203].

The Chronicles of Mkhitar Ayrivanets and Vardan Areveltsi emphasized that the Kipchaks were an important support for the Georgian Kingdom, and their participation in the political and military conflicts of Georgia occupied a stable position in the Caucasus [2, p. 211].

The military tactics of the Kipchaks, as in the Armenian Chronicles, were distinguished by high mobility, the use of cavalry and sudden attacks [4, p. 225]. Their maneuverability and ability to quickly attack the enemy in different parts of the battlefield were especially valuable in wars against the Seljuks, whose troops were less agile in such conditions [5, p. 240].

Armenian historians pay special attention to how the Kipchaks skillfully used their nomadic skills to wage war in the Caucasus. In battles, the troops used the tactics of "false retreat" when, after retreating, they suddenly landed and went on the offensive [3, p. 207]. This tactic often led to the disorganization of the ranks of the Armed Forces, which was preserved in the annals [6, p. 199]. For example, one of the descriptions of Vardan Areveltsi says: "the Kipchaks, settling like the wind in a field, immediately disappeared and appeared in another place, instilling fear in the enemy, who could not predict their next step" [2, p. 216]. The period of the reign of David IV and Tamara was the period when the Kipchaks not only established themselves as outstanding warriors, but also became part of the political and military structure of the Caucasus [1, p. 220]. During the period of extensive raids of the Mongols at the beginning of the XIII century, the Kipchaks, like many other peoples of the Eurasian steppes, found themselves under the pressure of a new force – the Mongols [1, p. 210].

The Mongols, led by Genghis Khan, sharply expanded their possessions, subjecting them to selective tribes and states. By that time, the Kipchaks, who had already strengthened their positions in the Caucasus and played an appropriate role in the international and military processes of the region, could not bypass this [3, p. 226]. At the beginning of the XIII century, the Mongols began active campaigns to the West, which resulted in the capture of large territories and the subjugation of the Kipchaks. Armenian chronicles such as Vardan Areveltsi detail this passage. The chronicler writes that the Kipchaks, aware of the power of the Mongol troops, preferred not to open confrontation, but to create an alliance with the Mongols, hoping to preserve their authority and status in the new conditions [2, p. 223]. The Mongol raids can be seen as a strategic decision aimed at survival and maintaining autonomy. Armenian sources note that the Kipchaks, in accordance with their traditions, adopted the Mongol rule, since the resistance led to their complete destruction [4, p. 237]. The Mongols used the Kipchaks as a military force for their methods of conquest, including the Eastern one. As a result, the Kipchaks became part of the Mongolian military machine, which changed their political and military status in the Caucasus [5, p. 250].

With the transition to Mongol rule, the role of the Kipchaks in the Caucasus has undergone significant changes. If earlier they were an independent and influential force capable of determining political processes, now they became subordinate to the composition of the larger Mongol Empire, its strategic interests [3, p. 241].

However, despite this subordination, the Kipchaks continued to demand their share in the relationship. The Mongols valued them as experienced warriors and especially used them in their campaigns to the East [6, p. 259].

Armenian Chronicles mention the participation of the Kipchaks in the Mongol campaigns in the territories of modern Iran, Iraq and Asia Minor. Characterizing the Mongol raids, Vardan Areveltsi notes the Kipchaks as a determining component of the Mongol armies: "the Kipchaks fought in the fields of the Middle East, following the Mongol Commanders, their experience and courage became a guarantee of victory there. Mongol armies" [2, p. 233]. Armenian chroniclers also note that the participation of the Kipchaks in the Mongol campaigns was beneficial for them. In return for their loyalty to the Mongols, the Kipchaks were given the opportunity to retain part of their territory in the Caucasus and continue their influence on local political processes [5, p. 262]. This ensures that the Kipchaks maintain their position in the regions, despite their subordination to the Mongol rule.

The Kipchaks were used by the Mongols to control the Caucasus and the Middle East. This alliance would allow them not only to survive under Mongol rule, but also to some extent to maintain their independence. But their political autonomy was limited, and they could no longer act as an independent force, as under David IV and Tamar [1, p. 219]. The Kipchaks now played the role of a military elite within the Mongol system of Government [4, p. 245].

Conclusion: The Kipchaks, which were an extreme turning point in regional processes in the Caucasus in the XII-XIII centuries, played a huge role in restoring the balance between new and ongoing threats. Their participation in alliances with the Armenian and Georgian rulers had a significant impact on the confrontation with the Seljuks, and then on the strengthening of the Georgian State [3, p. 257]. However, as Armenian historiography shows, even the mighty steppe Warriors could not escape from the more powerful one - the Mongol Empire, which lost its independence under the rule of the Kipchaks, but retained its military significance [6, p. 269].

The transition from an independent force to a subordinate Empire reflected not only the complexity of algorithmic processes in the Caucasus, but also the inevitability of changes caused by the emergence of new forces. The history of the Kipchaks in the Caucasus was a historical process of flexibility, survival and constant adaptation. [2, p. 245].

Bibliography

1. Айриванеци, Мхитар. Хроники Армении . Ереван: Научно-исследовательский древний институт рукописей, 1968.
2. Аревельци, Вардан. История Вардана . Ереван: Издательство Академии наук Армянской ССР, 1971.
3. Бартольд, В.В. Кипчаки и Кавказ: очерки по истории Евразийских степей . Санкт-Петербург: Наука, 1900.
4. Матфей Эдесский. Хроника . Издательство Древней Армении, Ереван, 1935 г.
5. Минорский, В.Ф. История Кавказа в XII-XIII веках . Москва: Восточная литература, 1960.
6. Плано Карпини, Джованни. Путешествие по землям восточных народов . Москва: Наука, 1962.

Here's the bibliography reference list in Latin script as requested:

References

1. Airivanetsi, Mkhitar. Khroniki Armenii. Erevan: Nauchno-issledovatel'skii drevnii institut rukopisei, 1968.
2. Areveltsi, Vardan. Istoriya Vardana. Erevan: Izdatel'stvo Akademii nauk Armyanskoi SSR, 1971.
3. Bartol'd, V.V. Kipchaki i Kavkaz: ocherki po istorii Evraziiskikh stepei. Sankt-Peterburg: Nauka, 1900.
4. Matfei Edesskii. Khronika. Izdatel'stvo Drevnei Armenii, Erevan, 1935.
5. Minorskii, V.F. Istoriya Kavkaza v XII-XIII vekakh. Moskva: Vostochnaya literatura, 1960.
6. Plano Karpini, Dzhovanni. Puteshestvie po zemlyam vostochniikh narodov. Moskva: Nauka, 1962.

Jurisprudence

PECULIARITIES OF ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS DURING MARTIAL LAW

Pokorska Yana Ivanivna

student of PMSPz-23-3

of the Institute of Law
of the State Tax University

Scientific supervisor: **Luhina N.A.**

PhD in Law, Associate Professor, Associate Professor of the Department of
of Criminal Law and Procedure

ОСОБЛИВОСТІ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Покорська Яна Іванівна

студентка ПМСПз-23-3

ННІ права

Державного податкового університету

Науковий керівник: **Лугіна Н.А.**

к. ю. н, доцент, доцент кафедри

кримінального права та процесу

Останньою стадією судового провадження є здійснення примусового виконання рішень, воно включає певну сукупність дій осіб та органів, які спрямовані на виконання рішень у примусовому порядку. Проводиться примусове виконання у межах, спосіб, підставах та повноваженнях які, визначені законодавством України [4, с. 1].

Державні виконавчі органи та приватні виконавці реалізують примусове виконання судових рішень і рішень інших органів та посадових осіб [4, с. 5], саме вони виконують функції та завдання держави у сфері виконавчого провадження та підпорядковуються Міністерству юстиції України. Для якісного та ефективного здійснення своїх повноважень особи та органи, котрі здійснюють примусове виконання рішень, мають повноваження розпорядчого характеру, у свою чергу вони передбачають можливість підпорядкування певних суб'єктів та відповідають обов'язковим до виконання приписам та наказам.

Розглядаючи особливості примусового виконання судових рішень у період воєнного стану, слід зазначити що поняття «воєнний стан» - це режим, який вводить на території України у разі збройного нападу чи агресії. У разі дії надзвичайного чи воєнного стану всі державні органи мають керуватись у першу чергу Конституцією України. Пунктом 10-2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» закріплено порядок дій державної виконавчої служби та приватних виконавців у період воєнного стану:

1. строки, визначені цим Законом перериваються та встановлюються з дня скасування або припинення воєнного стану;

2. боржники, на розрахункові рахунки яких здійснено арешт приватними виконавцями чи державними виконавцями, можуть робити видаткові операції лише з одного банківського рахунку на суму у розмірі двох мінімальних заробітних плат. Звернення стягнення до встановленої суми на поточному рахунку не здійснюється. Визначити поточний рахунок можна лише один раз, написавши заяву відповідного зразка;

3. заборонено здійснювати звернення стягнення на стипендії та пенсії, крім рішень щодо стягнення аліментів чи відшкодування шкоди, яка заподіяна внаслідок каліцтва;

4. діє заборона по відкриттю виконавчих проваджень, де підставою слугують виконавчі написи нотаріусів, вчинені стосовно кредитних договорів, та які не нотаріально посвідчені. Дивлячись на те, що окремі території України знаходились під окупацією, чи досі у такому стані, війська країни-агресора, користуючись важкою обстановкою, могли отримати нотаріальні бланки та використовувати їх для того, щоб вчиняти шахрайські дії, наприклад, підробити виконавчі написи;

5. на територіях громад, де проходять активні бойові дії, а також на територіях, які є тимчасово окупованими, забороняється відкривати виконавчі провадження та здійснювати примусове виконання рішень. Перелік цих територій затверджує центральний орган виконавчої влади;

6. слід призупиняти виконання виконавчих дій, включаючи накладення арешту на кошти та майно, якщо боржником є акціонерне товариство «Українська залізниця» [2, с. 78-80];

7. забороняється здійснювати стягнення заборгованості з будь-якої фізичної особи щодо житлово-комунальних послуг у територіальних громадах, що знаходяться в районах бойових дій або на тимчасово окупованих територіях, відповідно до переліку, який затверджено Міністерством з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Основна мета даної зміни - спроба зберегти людям житло, яке вціліло і зменшити на них фінансове навантаження.

Дані законодавчі акти:

- звужують дії державних та приватних виконавців щодо стягнення заборгованості із певної категорії боржників, тим самим обмежуючи права стягувачів та є задовільними для боржників, тому що ставлять їх у вигідне становище по відношенню до стягувачів;

- встановлюють певну заборону щодо здійснення приватними виконавцями виконання нотаріальних написів;

- роблять неможливим відкриття нових проваджень на територіях, які є окупованими або в зонах активних бойових дій;

- здійснюють певні зміни в процесі отримання статусу, здійснення оскарження дій, діяльності та притягнення до відповідальності приватних виконавців.

Також існує проблема з примусовим виконанням судових рішень у прифронтових областях та населених пунктах, де ведуться або велись бойові дії. Заборонено ініціювати виконавчі провадження та застосовувати примусові заходи для виконання рішень на територіях громад, які розташовані у районах проведення бойових дій або які перебувають у тимчасовій окупації, відповідно до переліку, який затверджений центральним органом виконавчої влади. Вживати заходи примусового виконання рішень приватними і державними виконавцями на зазначених територіях є неможливим, тому Мін'юст повинен вживати заходи щодо призначення відповідних державних органів виконавчої служби, які будуть виконувати рішення примусового характеру. Ця інформація доступна на веб-сайті Міністерства юстиції України та на веб-сайтах міжрегіональних управлінь цього Міністерства. Слід зазначити, що абзацом 17 п. 10.2 розділу XIII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про виконавче провадження» зазначено, що у період воєнного стану постанови та процесуальні документи, які були винесені у межах виконавчого провадження виконавцем, і вони не відповідають вимогам законодавства щодо примусового виконання рішень, отже, вони можуть бути скасовані через звернення сторін або особи виконавчого провадження, права яких було порушено, постановою керівника підрозділу міністерства.

Варто додати, що система примусового виконання судових рішень державних органів, юридичних та фізичних осіб необхідна та важлива для забезпечення реалізації функцій держави стосовно відновлення та захисту порушених інтересів та прав громадянина. Тому, законодавець намагається правильно розставляти акценти, захищаючи критичну інфраструктуру та зосереджуючись на правах людей. Водночас є безліч проблемних ситуацій, які необхідно врегульовувати, наприклад: технічні неполадки та недоліки системи чи реєстрів, більш вигідне становище боржників, а не стягувачів, звуження дій державних і приватних виконавців та їхньої винагороди.

Підсумовуючи вищезазначене, варто вказати, що інститут примусового виконання рішень зазнав певних змін, але вони були тимчасовими та допомогли нашій країні підтримувати життєдіяльність під час дії воєнного стану. У період дії воєнного стану судові рішення, накази, ухвали, розпорядження та постанови мають виконуватися і їх виконання повинні забезпечувати державні та приватні виконавці.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України у поточній редакції від 19 травня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Tex>
2. Чеголя Є.О. Примусові заходи органів державної виконавчої служби

у межах виконавчого провадження. Південноукраїнський правничий часопис: Науковий журнал Одеського державного університету внутрішніх справ. 2010. № 3. С. 77 – 81.

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо окремих особливостей організації примусового виконання судових рішень і рішень інших органів під час дії воєнного стану» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3048-20#Text> (дата звернення 13.07.2024 р.)

4. Закон України «Про виконавче провадження» у поточній редакції від 18 травня 2024 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення 13.07.2024 р.)

5. Наказ № 512/15 від 02.04.2012 у поточній редакції від 26 квітня 2024 року про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12#Text> (дата звернення 13.07.2024 р.)

IMPROVING PREVENTIVE MEASURES IN THE ANTI-CORRUPTION POLICY OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS

Useinova Karlygash Rakhimzhanovna
Candidate of Law Sciences, Senior lecturer
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
Daniyarov Sanzhar Daurenovich
3rd year doctoral student
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan
Zhaparbek Arailym Makulbekovna
Master of Law Degree
Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРЕВЕНТИВНЫХ МЕР В АНТИКОРРУПЦИОННОЙ ПОЛИТИКЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ

Усеинова Карлыгаш Рахимжановна
к.ю.н., старший преподаватель
КазНУ имени аль-Фараби, Казахстан
Данияров Санжар Дауренович
докторант 3 курса
КазНУ имени аль-Фараби, Казахстан
Жапарбек Арайлым Макулбековна
магистр юридических наук
КазНУ имени аль-Фараби, Казахстан

Abstract

This study analyses the existing system of preventive measures in the fight against corruption in Kazakhstan. The paper considers new challenges arising due to globalisation and digitalisation and proposes promising directions for improving the effectiveness of anti-corruption policy. Special attention is paid to the role of legislation, state bodies and civil society in preventing corruption.

Аннотация

Данное исследование посвящено анализу существующей системы превентивных мер в борьбе с коррупцией в Казахстане. В работе рассматриваются новые вызовы, возникающие в связи с глобализацией и цифровизацией, а также предлагаются перспективные направления для повышения эффективности антикоррупционной политики. Особое внимание уделяется роли законодательства, государственных органов и гражданского общества в предотвращении коррупционных проявлений.

Keywords: *corruption, preventive measures, anti-corruption policy, Kazakhstan, modern challenges, prospects.*

Ключевые слова: *коррупция, превентивные меры, антикоррупционная политика, Казахстан, современные вызовы, перспективы.*

Данное исследование подготовлено в рамках реализации научного проекта грантового финансирования ИРН АР14871865 «Политико-правовые проблемы формирования добропорядочности в Республике Казахстан в современный период».

Коррупция является одной из наиболее серьезных угроз для устойчивого развития современного государства и общества. Она подрывает доверие граждан к государственным институтам, создает препятствия для экономического роста и негативно влияет на социальную справедливость. В условиях глобализации и активной экономической интеграции проблема коррупции становится особенно острой для развивающихся стран, включая Республику Казахстан. В последние годы Казахстан предпринимает значительные усилия для борьбы с коррупцией, совершенствуя нормативно-правовую базу, повышая прозрачность и подотчетность государственных органов, а также активно внедряя антикоррупционное

образование. Однако несмотря на достигнутые успехи, вызовы, связанные с коррупцией, сохраняются, и требуют усиления превентивных мер в антикоррупционной политике.

Превентивные меры – один из наиболее эффективных инструментов борьбы с коррупцией, который направлен на предупреждение коррупционных правонарушений и формирование в обществе нетерпимого отношения к коррупции. Казахстан уже сделал серьезные шаги в этом направлении, внедрив электронное правительство, усовершенствовав процедуры государственного управления и усилив общественный контроль. Тем не менее, современные вызовы, такие как низкий уровень правовой культуры населения, ограниченное вовлечение гражданского общества и новые коррупционные схемы, требуют постоянного совершенствования превентивных мер. Эта статья посвящена анализу текущих вызовов и обсуждению перспектив развития превентивных мер в антикоррупционной политике Казахстана.

К современным вызовам в антикоррупционной политике Казахстана относятся:

1. Социальные и экономические предпосылки. Коррупция в Казахстане зачастую обусловлена социально-экономическими факторами, такими как неравенство доходов, социальная нестабильность и низкий уровень правовой культуры. Экономическое давление на граждан приводит к тому, что коррупционные практики становятся средством решения финансовых и социальных проблем. Борьба с этими предпосылками требует комплексного подхода, включающего социальные реформы и укрепление экономической стабильности.

2. Отсутствие прозрачности и подотчетности государственных структур. Несмотря на внедрение механизмов электронного правительства и усиление роли общественного контроля, некоторые государственные процессы остаются непрозрачными и недоступными для общественного контроля. Бюрократические барьеры в госучреждениях создают благоприятную среду для коррупции, что требует внедрения более прозрачных механизмов работы государственных органов.

3. Недостаточная правовая грамотность населения. Низкий уровень правовой культуры и осведомленности о своих правах среди граждан также способствует распространению коррупционных практик. Многие граждане не знают, как эффективно взаимодействовать с государственными органами, что делает их уязвимыми для коррупции. Повышение правовой грамотности – одно из важных направлений превентивной деятельности, способствующее формированию антикоррупционной культуры в обществе.

4. Недостаточное вовлечение гражданского общества. Гражданское общество играет ключевую роль в формировании антикоррупционной культуры и мониторинге деятельности государственных органов. Однако в Казахстане уровень вовлечения общественных организаций и отдельных граждан в антикоррупционную деятельность все еще низок. Необходимо создать условия для развития гражданского общества и усиления его роли в формировании и реализации антикоррупционной политики.

5. Неэффективность некоторых нормативно-правовых актов. Законодательство в сфере противодействия коррупции требует постоянного обновления и совершенствования. Коррупция, как явление, меняется и адаптируется к новым условиям, поэтому эффективная борьба с ней требует гибкого и современного правового регулирования.

К перспективам совершенствования превентивных мер в антикоррупционной политике относятся;

1. Внедрение системы непрерывного антикоррупционного образования. Для формирования антикоррупционной культуры необходимо разрабатывать и внедрять комплексные образовательные программы, направленные на все слои общества. Особое внимание следует уделять молодежи, формируя у нее отрицательное отношение к коррупции. Антикоррупционное образование должно стать неотъемлемой частью школьных и вузовских программ, а также системы повышения квалификации государственных служащих.

2. Развитие электронного правительства и цифровизация государственных услуг. Цифровизация государственных услуг – один из эффективных инструментов борьбы с коррупцией. Расширение возможностей электронного правительства и внедрение передовых технологий, таких как искусственный интеллект и блокчейн, позволят сделать государственные услуги более прозрачными, уменьшив тем самым риск коррупции.

3. Усиление роли гражданского общества и общественного контроля. Вовлечение гражданского общества в антикоррупционную деятельность может стать мощным инструментом превентивной политики. Необходимо развивать механизмы общественного

контроля, такие как общественные советы, онлайн-платформы для обсуждения антикоррупционных мер, а также стимулировать участие граждан в мониторинге государственных структур.

4. Совершенствование правовой базы. Регулярный анализ и обновление нормативно-правовой базы необходимы для эффективного противодействия коррупции. Требуется создание более строгих мер ответственности за коррупционные правонарушения, а также внедрение стандартов антикоррупционного поведения для государственных служащих и представителей частного сектора.

5. Мониторинг и оценка эффективности антикоррупционной политики. Эффективность превентивных мер необходимо регулярно оценивать с помощью независимых аналитических центров. Мониторинг и анализ данных помогут выявить слабые места в антикоррупционной системе и оперативно внедрить соответствующие изменения.

6. Международное сотрудничество. Важным направлением совершенствования антикоррупционной политики является международное сотрудничество. Обмен опытом с зарубежными партнерами и участие в международных антикоррупционных инициативах помогут внедрить передовые практики и стандарты в национальную политику Казахстана.

Совершенствование превентивных мер в антикоррупционной политике Республики Казахстан – это сложный и многогранный процесс, который требует участия всех слоев общества и эффективного взаимодействия государственных и общественных структур. Несмотря на уже достигнутые успехи, современные вызовы указывают на необходимость дальнейшего совершенствования системы антикоррупционной политики. Казахстану предстоит выстроить эффективную систему превентивных мер, основанную на прозрачности, подотчетности и вовлечении гражданского общества в борьбу с коррупцией.

Для достижения этой цели необходимо развивать антикоррупционное образование, активно использовать возможности электронного правительства, совершенствовать нормативно-правовую базу и усиливать роль гражданского общества. Также важен постоянный мониторинг и оценка эффективности реализуемых мер, а также международное сотрудничество для обмена лучшими практиками. Только комплексный и системный подход позволит Казахстану эффективно противостоять коррупции и создать условия для устойчивого и справедливого развития общества. Внедрение современных превентивных мер станет основой для укрепления доверия граждан к государству, повышения прозрачности и подотчетности органов власти и, в конечном итоге, обеспечит стабильное и справедливое будущее для всей страны.

Список использованных источников

1. Закон Республики Казахстан "О противодействии коррупции" от 18 ноября 2015 года № 410-V. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000410>
2. Указ Президента Республики Казахстан "Концепция антикоррупционной политики Республики Казахстан на 2022-2026 годы" от 2 февраля 2022 года № 802. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U2200000802>
1. Баранов, В. А. "Антикоррупционная политика: теория и практика". – М.: Юрлитинформ, 2020.
2. Баймуханов, Т. Б. "Правовые аспекты антикоррупционной политики в Казахстане". – Алматы: ТОО «Болашак-Баспа», 2019.
3. Арынов, Е. Ж. "Особенности антикоррупционной политики Республики Казахстан: современные вызовы и пути их преодоления", Журнал казахстанского права, № 2, 2022.
4. Кайрат, С. М. "Превентивные меры в борьбе с коррупцией в Республике Казахстан: перспективы развития", Право и государство, № 4, 2021.
5. Жанибекова, А. С. "Роль гражданского общества в антикоррупционной политике Республики Казахстан", Современные исследования Казахстана, № 1, 2023.

Pedagogical sciences

VARIETY OF CORRECTION METHODS

Gojayeva Gulara Mohammad

Azerbaijan State Pedagogical University,
Doctor of philosophy in pedagogy, head teacher, Azerbaijan

KORREKSIYA METODLARININ MÜXTƏLİFLİYİ

Qocayeva Gülarə Məhəmməd

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, baş müəllim, Azərbaycan

Abstract

The development of a healthy child and the development of a child with developmental abnormalities are sharply distinguished from each other. From this point of view, correction and training of such children should be carried out in different institutions. It should be noted that the correction of SEN is carried out both by state institutions and individually. In Azerbaijan, state institutions for SEN preschool children are limited (for some categories of SEN, there are none at all), and there is a special and inclusive education system for school-age children. A very large number of these children are educated at home. In addition to studying in the educational process (in special or inclusive education), a child with developmental disabilities also fulfills many issues (related to the disability) and special conditions are created for their education.

Xülasə

Sağlam uşağın inkişafı ilə inkişafında kənarçıxmalar olan uşağın inkişafı bir-birindən kəskin şəkildə fərqləndirilir. Bu baxımdan, belə uşaqların korreksiya-təlim işləri müxtəlif müəssisələrdə həyata keçirilməlidir. Qeyd etmək lazımdır ki, SİMŞ-lərin korreksiyası həm dövlət müəssisələri, həm də fərdi şəkildə həyata keçirilir. Azərbaycanda SİM məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçün dövlət müəssisələri məhduddur (bəzi SİM kateqoriyaları üçün, ümumiyyətlə, yoxdur), məktəbyaşlı uşaqlar üçün isə xüsusivə inklüziv təhsil sistemi mövcuddur. Bu uşaqların çox böyük bir kütləsi evdə təhsil alır. İnkişafında pozulmaları olan uşaq təhsil prosesində (xüsusi və ya inklüziv təhsildə) təhsil almaqla yanaşı, bir çox məsələləri də (pozulma ilə bağlı) yerinə yetirir və onların təhsili üçün xüsusi şərait yaradılır.

Keywords: education, inclusion, education system, intellectual skills

Açar sözlər: təhsil, inklüziv, təhsil sistemi, intellektual bacarıqlar

Xüsusi təhsil şərtlərinə aşağıdakılar daxildir:

- Müasir xüsusi təhsil proqramlarının mövcudluğu (ümumtəhsil və korreksiya- adaptasiya);
- Xüsusi metodlar, təlim vasitələri, kompensasiya və korreksiyanın tətbiqi;
- Hər bir uşağın inkişaf xüsusiyyətlərinin nəzərə alınması və korreksiya-pedaqoji prosesdə hər kəsə fərdi pedaqoji yanaşma;
- Psixoloji, tibbi və sosial yardımın göstərilməsi;
- Həyat fəaliyyəti üçün adekvat mühitin yaradılması;
- Korreksiya-pedaqoji təlim prosesinin mütəxəssislər tərəfindən icra edilməsi və s..

Müxtəlif pozulmalara malik şəxslər müxtəlif səviyyədə və dərəcədə təhsil ala bilərlər. Bu onların intellektual bacarıqlarının saxlanması, yayınmanın xarakteri və ağırlığının dərəcəsindən asılıdır. Sensor, somatik, emosional-iradi və davranış pozulması olan şəxslərin əsas kütləsi tam orta, orta ixtisas və ali ixtisas təhsili ala bilər. İntellektində pozulma olan şəxslər sadə təhsil hazırlığı keçə və intellekt tələb etməyən ixtisaslara yiyələnməyə bilərlər. Bu onlara cəmiyyətə adaptasiya olmaqda və sərbəst həyat tərzini keçirməkdə kömək edir. Dərin əqli geriliyi olan şəxslərin təlimi elementar məişət vərdişləri və gigiyenik vərdişlərə yiyələnməklə bitir. Bəzi hallarda bu kateqoriyalı uşaqları elementar əmək vərdişlərinə də yiyələndirmək mümkün olur.

Sağlamlıq imkanları məhdud uşaqların təlimində istifadə olunan metodlar aşağıdakı qruplara bölünür:

1. Tədris-idraki fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilmə metodları;
2. Təlimin stimullaşdırılması və motivasiya metodları;;
3. Nəzarət və özünənəzarət metodları.

Xüsusi təlimin didaktikası həm ümumpedaqoji metod və üsullar arsenalı, həm də xüsusi təhsilə ehtiyacı olan şəxslərin hər bir kateqoriyasına aid olunan şəxslərlə aparılan korreksion-pedaqoji işin metod və üsullarından istifadə edir. Təlimin ümumpedaqoji metod və üsullarından xüsusi pedaqoqikada özünəməxsus formada istifadə edilir, yəni xüsusi təhsil və korreksiya-pedaqoji işin tələblərinə cavab verən metod və üsullar seçilir, onların kompozisiyası yaradılır və xüsusi formada realizə edilir. Ümumpedaqoji metodlardan bir- biri ilə uzlaşdırılmış və tamamlanmış şəkildə istifadə edilir. Məsələn, təlimin ilk dövrlərində yeni material izah edilən zaman əyani-praktik metod izah və söhbətlə birlikdə aparıcı ola bilər.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi ilk qrup tədris-idraki fəaliyyətin təşkili və həyata keçirilməsi metodlarıdır. Bura daxildir:

- Perseptiv metodlar (tədris materialı, informasiyanın şifahi ötürülməsi, eşitmə və görmə ilə qavrayışın təşkil edilməsi və mənimsənilməsi);

- Əyani və praktik metodlar;
- Məntiqi metodlar (induktiv və deduktiv);
- Qnostik metodlar (reproduktiv, problemlə-axtarış və tədqiqat).
- İnkişafında yayınmalar olan uşaqlarla korreksiya-pedaqoji iş üçün metod qrupunun seçilməsi

bir sıra amillərlə müəyyənləşdirilir.

Birinci amil – inkişafın perseptiv sferasında kənarçıxmalarla (eşitmə, görmə, dayaq- hərəkət sistemi və s.) bağlı şagirdlərdə əhəmiyyətli dərəcədə eşitmə, görmə və taktil qavrayışının zəifləməsi. Əqli inkişafda kənarçıxmanın tədris informasiyasının tam qavranılmasına mane olması zamanı sağlam analizatorların funksiyalarına, sistemlərinə və insanın xüsusi təhsil ehtiyaclarının təbiətinə uyğun olaraq tədris informasiyasının tam şəkildə ötürülməsi, qəbul edilməsi, yadda saxlanması və təhlilinə imkan verən metodlara üstünlük verilir.

Perseptiv metodlar yarımqrupunda inkişafında kənarçıxmalar olan uşaqlarla təlimin başlanğıc mərhələlərində ilk yeri dərk olunacaq reallıq haqqında təsəvvür və anlayışların sensomotor əsasını formalaşdıraraq praktik və əyani metodlar tutur. Bu metodlara tədris informasiyasının şifahi ötürülməsi metodu da əlavə olunur.

İkinci amil – inkişafda olan hər hansı bir kənarçıxma zamanı nitq inkişafının pozulması. Bu zaman, xüsusilə, ilk dövrlərdə müəllimin nitqi, şifahi şərh və izahı, ümumilikdə, aparıcı metod kimi istifadə oluna bilməz.

Üçüncü amil – inkişafdakı müxtəlif cür pozulmalar təfəkkürün əyani növünün üstünlüyünə gətirib çıxarır, şifahi-məntiqi təfəkkürün formalaşdırılmasını çətinləşdirir, bu da öz növbəsində, təhsil prosesində məntiqi və qnostik metodlardan istifadə imkanlarını məhdudlaşdırır və bununla bağlı olaraq üstünlük induktiv, eləcə də izahlı-illüstrativ, reproduktiv və bəzən də axtarış metoduna verilir.

Təlim metodlarının seçilməsi, kompozisiyasında həm korreksiya və təhsilin perspektiv vəzifələri, həm də yaxın təlimin konkret məqsədləri, yəni bacarıqların müəyyən qrupunun formalaşdırılması və yeni materialın mənimsənilməsi üçün lüğətin aktivləşdirilməsi iştirak edir. Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların timsalında xüsusi təhsil sistemində ayrı- ayrı metodların tətbiqi imkan və xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilə bilər.

Təlimin şifahi metodlar çərçivəsində kütləvi məktəb təcrübəsində ən geniş yayılanı söhbət metodudur. Söhbət metodu bütün uşaqları təlim prosesinə cəlb edir, onları canlı ünsiyyətə alışıdır, əldə olunmuş biliklərin möhkəmləndirilməsinə imkan yaradır. Bəzi xüsusi pedaqoqlar isə bu metodun bir sıra çatışmazlıqlarını önə çəkirlər:

- Söhbət aparılan zaman hər bir uşağın qabiliyyətləri və psixoloji xüsusiyyətləri zəif nəzərə alınır;
- Müəllim dərstdə yeganə mərkəzi fiqur sayılır;
- Bu metod universal sayılsa da, reallıqda şagirdin bir fəaliyyətini - əldə edilmiş biliklərin nümayişini icra edir;

- Uşaqların cavabları formal (əvvəlcədən əzbərlənmiş) xarakter daşıyır.

Uşaqların çoxu öz inkişaf xüsusiyyətinə uyğun olaraq söhbət vərdişlərinə yiyələnmiş olur. Onlara müəyyən qədər vaxt lazımdır ki, öz söyləyəcəklərini şifahi şəkildə formalaşdırsın, söhbət zamanı müzakirə etsin, müəllimə sual versin, öz mövqelərini bildirsin və söhbət zamanı xüsusi nitq konstruksiyalardan istifadə etsinlər.

İbtidai təhsildə xüsusi təhsil ehtiyacları olan uşaqların bir sıra kateqoriyaları üçün kitab üzərində iş metodu təhsilalanların nitq və intellektual inkişaf xüsusiyyətlərinə uyğundur. Yeni materialın izahı dərslük üzrə keçirilmir, çünki materialın tam mənimsənilməsi üçün müəllimin canlı və emosional çıxışı, uşaqların özlərinin isə əşya- praktik fəaliyyəti vacibdir.

Sağlamlıq imkanları məhdud olan uşaqların bütün kateqoriyaları üçün xarakterik olan psixoloji xüsusiyyətlər - qavrayışın ləngiməsi, keçmiş təcrübədən güclü asılılıq, obyektin detallarının qeyri-dəqiq və hissə-hissə qavranılması, hissələrin təhlil edilməsi, ümumi və fərqləndirici elementlərin tapılmasında çətinlik, formasına, konturlarına görə obyektlərin dəqiq ayırd edilməsi təlimin əyani metodlarının realizə olunmasını əsaslandırır. Pedaqoq nəinki haqqında söhbət gedən obyektə nümayiş etdirməli, həm də müşahidəni təşkil etməli, öyrənmənin vasitə və üsullarını aşılmalıdır. Pedaqoji prosesdə sensomotor təcrübənin toplanması, müşahidənin vasitə və üsullarının, şifahi vasitələrdən istifadənin möhkəmləndirilməsi məqsədi ilə təcrübənin təmin edilməsi vacibdir.

Korreksiya - pedaqoji işin səmərəliliyi, əyani və praktik metodlar birlikdə istifadə olunanda, prosesin keyfiyyəti artır. Sensomotor və sosial təcrübənin, təlim-idraki fəaliyyət vərdişlərinin, dilin, nitqin və onun kommunikativ funksiyasının inkişafı üçün xüsusi didaktik mühit yaradılır. Bu zaman söhbət metodların sadə kombinasiyasından deyil, xüsusi korreksiya-təlim texnologiyalarından gedir.

Praktik metodların bir növü də didaktik oyunlar və tapşırıqlardır. Bunlar həm də öyrənmənin stimulu rolunu oynayır. Oyunlar kiçik yaşlı məktəblinin həyatında əhəmiyyətli yer tutur və məqsədyönlü yaradıcı fəaliyyətdir. Ondan SIM uşaqların təlimində vasitə kimi istifadə edilir. Həyat və praktik təcrübənin çatışmazlığı, qavrayışın inkişafı üçün əhəmiyyətli olan psixi funksiyaların inkişafdan qalması, oyunların sözlə ifadəsi və intellektual əskiklik belə uşaqların oyunla təliminin vacibliyi, daha sonra isə oyundan korreksiya-təlim prosesinin təlim metodu kimi istifadəsini ortaya çıxarır.

Beləliklə, xüsusi təhsildə maksimal səviyyədə korreksiya-pedaqoji effektin əldə edilməsi məqsədi ilə praktiki olaraq həmişə bir neçə metodun mürəkkəb uzlaşdırılmasından istifadə edilir. Belə uzlaşma ilə yaranan kombinasiya bu və ya digər situasiyada adekvat olması xüsusi təhsil prosesinin spesifikasiyasını müəyyənləşdirir. Sağlamlıq imkanları məhdud uşaq dedikdə, ümumi inkişafın pozulması ilə şərtləndirilmiş müxtəlif psixi və ya fiziki çatışmazlıqları olan uşaqlar başa düşülür. Pozulmanın xarakterindən asılı olaraq problemlərin bir hissəsi təlim-tərbiyə prosesində tam, bir hissəsi isə qismən aradan qaldırıla bilər, bəzi hissələr isə yalnız kompensasiya olunur. Pozulmanın quruluşu uşağın əməli fəaliyyətinə də böyük təsir göstərir.

L.S.Viqotski göstərir ki, atipik inkişafın strukturunun mürəkkəbliyi bioloji amillərin yaratdığı ilkin qüsurlar və sonrakı pozulmuş inkişafın gedişində birincili qüsurların təsiri ilə meydana çıxan ikincili qüsurların olmasından ibarətdir. İnkişafın istənilən mərhələsində inkişafında pozulması olan uşaq iki eyni vaxtda fəaliyyət göstərən amillər və inkişafın birincili və ikincili çatışmazlıqlarının təsiri altında olur. Bu zaman meydana çıxmış birincili qüsurlar müalicə tədbirləri vasitəsi ilə aradan qaldırılsa da, ikincili qüsurlar məhz korreksiya yolu ilə yumşaldıla və ya qismən aradan qaldırıla bilər.

Uşağın inkişafına böyük təsir göstərən amillər aşağıdakılardan ibarətdir:

- 1. Birincili qüsurların dərəcəsi və keyfiyyəti. Bu amillərdən asılı olaraq inkişafdakı ikincili qüsurların daha qabarıq və ya az ifadə olunması müəyyənləşdirilir;*
 - 2. Birincili qüsurların yaranma zamanı. Funksiya nə qədər erkən pozularsa, uşağda inkişafın gedişi də bir o qədər dəyişir;*
 - 3. Erkən pedaqoji təsirin mövcudluğu. Korreksiya edən pedaqoq uşaqla nə qədər erkən işləməyə başlayarsa, onun inkişafında bir o qədər çox uğurlar əldə etmək olar;*
 - 4. Pozulmuş analizatorun mühafizə edilmiş və zədələnməmiş hissəsinə istinad imkanı.*
- Son zamanlar inkişaf pozulmalarının ümumi qanunayğunluqları V.İ. Lubovskiyə əsasən aşağıdakı kimi müəyyənləşdirilmişdir:*

- İnformasiyanın qəbulu, saxlanması, yenidən işlənməsi və istifadəsinin pozulması;*
- Nitqlə əlaqənin pozulması;*
- Ətraf aləm haqqında təsəvvürün daha uzun müddətdə formalaşdırılması;*

PRACTICAL APPLICATION FORMATION OF FUTURE TEACHERS' COMMUNICATIVE COMPETENCIES BY MEANS OF INTERACTIVE TECHNOLOGIES

Kismetova Galiya Nagibudaevna

Associate professor, Candidate of Pedagogical Sciences, West Kazakhstan University named after M.Utemisov, Uralsk, Kazakhstan

Mambetova Gulzhanat

2nd year Master's degree student of West Kazakhstan University named after M.Utemisov, Uralsk, Kazakhstan

Abstract

The article is devoted to the disclosure of the essence of interactive technologies as a means of contributing to the formation of professional competencies of a future teacher. These technologies are now considered as an effective method of teaching students and are becoming one of the most promising and successful approaches to modern learning. The article reveals such concepts as "professional competencies", "interactive teaching methods", "interactive learning tools", "web quest".

Keywords: *professional competencies, interactive technologies, interactive teaching methods, interactive learning tools, federal state educational standard of higher education, future teacher, web quest*

Introduction

Currently, the status of the English language in Kazakh society has changed significantly. The integration process, the economic and socio-cultural situation in the country have created a great demand for knowledge of foreign languages in general, and created a strong motivation for studying them. For almost every modern person, English language proficiency is an extremely necessary personal and professional quality, it is a means of socialization and a factor uniting people and states.

The relevance of the formation of professional competencies of a future teacher is due to the need to expand his professional recognition in connection with the state's need for competent, successful and competitive specialists. Modernization of the education system in modern conditions, the student has become the central figure of the educational process. The widespread use of new pedagogical technologies will make it possible to change the very paradigm of education, and information technologies will help to most effectively realize the opportunities inherent in new pedagogical technologies. One of the modern pedagogical technologies used in the learning process is interactive. Interactive technologies are technologies based on dialogue, cooperation and collaboration of all subjects of learning. These technologies support the learning process carried out in the forms of joint activity of students: all participants in the educational process exchange information, jointly solve problems.

Materials and types of research

The theoretical and methodological basis of the research was made up of scientific works, psychological and pedagogical provisions that reveal such categories as "professional competence", "interactive technologies", "interactive teaching methods", "interactive learning tools", "interactive dialogue". We have used the following scientific methods: a theoretical analysis of the problem and the subject of the study, a systematic analysis of the federal state educational standard, psychological, pedagogical, methodological and scientific literature, pedagogical experience and an activity approach. [3]

Research questions

In the variety of interactive teaching methods, the most common are those that can be used in the process of preparing a bachelor's degree in the field of Pedagogical Education to form the professional competencies of a future teacher. [2]

1. The project method. This method is based on the ideas of developing the cognitive skills of future teachers, creative initiative, the ability to think independently, find and solve problems.

2. The case method. When using this method, future teachers are offered a real-life pedagogical situation, the description of which reflects some practical problem.

3. The research method. This method is aimed at the formation of creative activity and the development of activity, responsibility and independence of the future teacher in decision-making.

4. *The game method. It is used to stimulate the active participation of future teachers in the educational process.*

5. *Training. This is a method aimed at developing interpersonal competence.*

Research results

Interactive technologies, both from a psychological and pedagogical and technological point of view, play an important role in the formation of professional competencies of a future teacher. We believe that they should be used with the maximum possible content of interactive teaching methods and tools. These interactive technologies in this combination will have a significant impact on the process of forming the professional competencies of a future teacher, which includes, as we believe, 2 components: types of interactive interaction and the form of organization of interactive learning. [5]

As the first component of the process of forming the professional competencies of a future teacher in the preparation of bachelors in the field of Pedagogical Education, we offer the following types of interactive interaction (Fig. 1).

Special attention in the formation of professional competencies of a future teacher using interactive technologies should be paid to the second component – the form of organization of interactive learning, which, if possible, would cover the largest number of interactive teaching methods and interactive learning tools. In our opinion, one of these forms, which allows combining both approaches to the maximum extent, is the educational technology web quest.

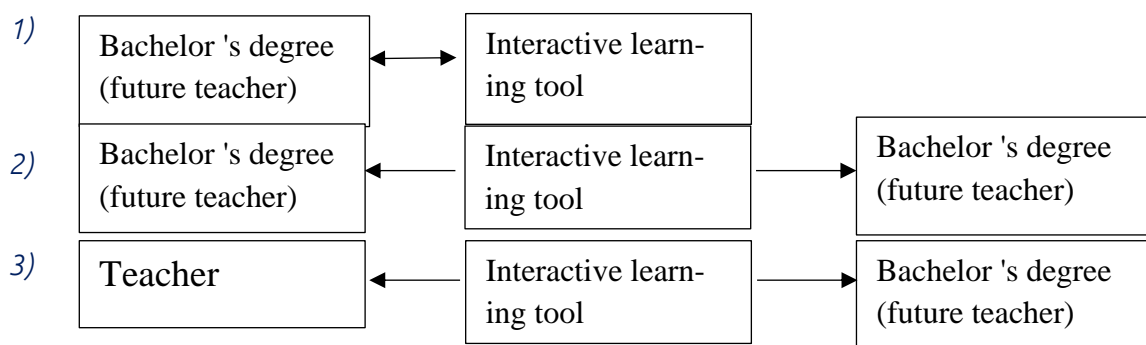


Fig. 1. Interactive interaction schemes for the formation of professional competencies in the preparation of a future teacher

A web quest in pedagogy is a problematic task with elements of a role-playing game, for which information resources of the Internet are used. This form combines the ideas of interactive teaching methods – the project method, the case method, the research method and game technologies in the WWW environment by means of information and communication technologies. Most often, a web quest is defined as a web project using Internet resources. The student is given a task to solve a certain problem. Upon completion, he must submit the results of his work in the form of his own web page or other creative works in electronic, printed or oral form. One of the electronic forms of presentation of the project results is a multimedia presentation [4]. When using this form of interactive learning, the teacher becomes the organizer of problem-oriented, research, educational and cognitive activities of future teachers.

Conclusion

The introduction of interactive teaching methods is provided for by the educational standards of a new generation and is becoming one of the most important areas for improving student training in a modern university. As a result of interactive learning, a certain set of personal qualities of the future teacher is formed: responsibility, discipline, creativity, communication skills, purposefulness, ingenuity, independent thinking, ability to work in a team and defend their point of view, analyze and make decisions. The use of interactive technologies in the process of training future teachers is a necessary element in the formation of the foundations of professionalism and professional competencies.

References

1. Khrulyova, A. A. *Forming of informational culture as a necessary condition of the level raising of higher education* / Khrulyova, A. A., Sakhieva R. G. // *Man In India*. – 2017. – № 97 (15). – P. 211-225. – 1,7 п.л.(SCOPUS)
2. Монографии Хрулёва, А. А. *Характеристика аппаратных и программных средств формирования информационной культуры у филологических специальностей* / А. А. Хрулёва // *Использование информационных и телекоммуникационных технологий в учебно-воспитательном процессе высшей школы: монография* / Гордиенко Т. П., Горбунова Н. В., Смирнова О. Ю., Хрулёва А. А.; ГПА (филиал) ФГАОУ ВО «КФУ им. В. И. Вернадского» в г. Ялта. – Ялта: РИО ГПА, 2016. – С. 118-144. (3,1 п.л.)
3. Хрулёва, А. А. *Сравнительный анализ результатов опытно-экспериментальной работы по формированию информационной культуры будущих учителей английского языка* / А. А. Хрулёва // *Образование, здравоохранение, культура, демография: социальные проблемы современного общества: сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции (20 августа 2017 г., г. Москва): НОО «Профессиональная наука», 2017. – С. 290-305. (2,1 п.л.)*
4. *Оқытудағы жаңа технология негізінде жүзеге асырудағы кейбір мәселелер* // *Ізденуші. Шымкент, 2006. №1. Б. 129-135.*
5. *Ағылшын тілі пәні мұғалімдерінің қабілеттерін арттыру жолдары* // *Хабаршы. Түркістан, 2005. №5. Б. 193-195.*
6. Р.Баданбекқызы М.Б., Өтемқұлқызы М.М.Аманқызы. *Ағылшын тілі. 76, 97-98 беттер.*
7. Хрулёва, А. А. *Поэтапная реализация модели и педагогических условий формирования информационной культуры будущих учителей английского языка* / А. А. Хрулёва // *Современная наука: проблемы и перспективы: сборник материалов III Международной научно-практической конференции. – Ставрополь: Логос, 2017. – С. 127-142. (2,1 п.л.)*
8. Хрулёва, А.А. *Теоретико-методологические основы формирования информационной культуры будущих учителей английского языка* / А.А. Хрулёва // *Электронное научно-практическое периодическое издание «Вестник современных исследований». – Вып. № 9-3 (24). – Омск, 2018. – С. 114-118. (0,6 п.л.)*

DIRECTIONS FOR THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC EDUCATION IN GENERAL EDUCATION SCHOOLS

Rustamova Tahmina Mardan
ADPU, teacher, Azerbaijan

НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ

Рустамова Тахмина Мардан
АДПУ, преподаватель, Азербайджан

Abstract

The most important task of education is the formation of a new thinking creative personality. To decorate life, to build and create something depends on the faith, abilities, position and heart of a person. Aesthetic education plays an important role here. Aesthetic education is always the basis for enriching the spiritual life of society. The more perfect the taste and aesthetic feelings of adolescent schoolchildren, the easier it will be for them to understand the moral perfection and value of cultural resources. The goal of aesthetic education of young people should not only be the formation of the ability to hear and understand beauty, but also serve to reveal the ability to create beauty. Therefore, aesthetic education means the creation and development of beauty in human spirituality, its complete penetration into the human soul. To form aesthetics and spiritual wealth in students is to show an active desire for creativity, reveal self-confidence and the ability to express oneself as a person.

Аннотация

Важнейшей задачей образования является формирование новой мыслящей творческой личности. Украшать жизнь, строить и создавать что-то зависит от веры, способностей, положения и сердца человека. Эстетическое воспитание играет здесь важную роль. Эстетическое воспитание всегда является основой обогащения духовной жизни общества. Чем совершеннее вкус и эстетические чувства школьников-подростков, тем легче они поймут нравственное совершенство и ценность культурных ресурсов. Целью эстетического воспитания молодежи должно быть не только формирование умения слышать и понимать красоту, но и служить раскрытию способности творить красоту. Следовательно, эстетическое воспитание означает создание и развитие красоты в духовности человека, полное ее проникновение в человеческую душу. Формировать у учащихся эстетику и духовное богатство – проявить активное стремление к творчеству, раскрыть уверенность в себе и способность проявить себя как личность.

Keywords: *aesthetic education, youth, pleasure, upbringing, education.*

Ключевые слова: *эстетическое воспитание, молодежь, удовольствие, воспитание, образование.*

Эстетическое осмысление бытия – процесс многогранный и серьезный. Основная нагрузка в создании и развитии этого процесса ложится на плечи школы и учителей. М. А. Сабир справедливо говорил: «Школа – начало образования». Знакомство учащихся с красотой, о чем бы оно ни шло, есть эстетическое понимание жизни. С этой точки зрения к преподаванию предметов, связанных с искусством в школе, следует относиться внимательно, и это моральный долг учителей литературы, искусства и музыки. Потому что более высокая культура личности, способность к развитию эстетических взглядов в будущем есть высший результат процесса эстетического воспитания. Одним из главных критериев формирования личности является художественная культура. Художественная культура является основой эстетической культуры. Эстетика находит свое высшее выражение в чтении художественной литературы. Чтение облагораживает гуманистические чувства в душе человека, готовит его к самостоятельному и ответственному участию в исполнении обязанностей перед

обществом. На самом деле, каждый человек должен понимать мир во всей его красоте и богатстве. Эстетический вкус также служит этому. Единство науки, литературы, искусства и эстетического чувства позволяет воспринимать мир во всей его полноте и богатстве.

Иногда стихотворение или картина так красиво выражает серьезное событие, что нет необходимости говорить о нем подробно. Например, стихотворение Али Карима «Рывок» показывает причины и горькие последствия войн как философски, так и поэтически настолько ясно, что нет необходимости говорить больше. Красота формы и содержания стихотворения неизбежно создает у читателя особое представление и вкус. Или картина Пикассо «Герника» в полной мере отражает ужасы фашизма, вообще войн, жаждущих человеческой крови. Эта картина – крик ненависти, рожденный от уничтожения человечества фашистскими бомбами. Поэтому эстетика находит свое высшее выражение в художественной литературе и искусстве.

Одной из главных задач, стоящих сегодня перед образованием, является формирование и развитие у учащихся высшего эстетического чувства. Правда, во многих школах существуют различные объединения, занимающиеся эстетическим воспитанием учащихся. Они на своем месте, но, на наш взгляд, каждый педагог должен внимательно подойти к формированию эстетического вкуса в преподавании, стать гарантом того, что мы вверим свое будущее идеальной молодежи.

Необходимо развивать у подрастающего поколения художественно-творческие навыки и привычки, художественно-эстетические способности. Студенты должны приобрести определенные навыки в этой области искусства (играть на музыкальном инструменте, танцевать, рисовать картины, писать стихи или рассказы, заниматься художественным чтением и художественным шитьем и т. д.), придавать красоту жизни и обществу. Это важное условие самоутверждения. Для эффективности эстетического воспитания необходимо руководствоваться рядом принципов. Эти принципы можно разделить следующим образом:

1. Эстетическое воспитание мировоззрения человека должна быть тесно связана с процессом формирования.
2. В эстетическом воспитании следует ожидать определенной последовательности.
3. Эстетическое воспитание должно осуществляться комплексно.
4. В эстетическом воспитании необходимо учитывать возрастные особенности детей.

На самом деле ценить, понимать и понимать красоту начинает формироваться у человека с младенчества. Человек с детства понимает, что такое «красота» и «уродство» в разном возрасте, и самостоятельно познает о вещах, событиях и окружающей его среде. Конечно, когда окружающая среда богата прекрасными и нравственными ценностями, человек на разных возрастных уровнях вырастает полезной личностью, развивается и становится самостоятельной личностью, работающей в любой сфере жизни общества. В подростковом и юношеском возрасте отношение человека к жизни становится ясным, полностью формируются его нравственность и эстетические ценности. Вот почему человеку следует постоянно читать, регулярно обогащать свой духовный мир. И должен улучшиться.

Сегодня, когда мы говорим о непрерывном образовании, мы имеем в виду совершенствование и саморазвитие человека, ставшего личностью в любом возрасте. Одной из важнейших задач, стоящих перед нашим современным образованием, является подготовка хорошо образованной и образованной личности для нашего общества. Неслучайно одним из главных условий учебной программы является личностно-ориентированность образования.

В средней школе №2 имени Ахмеда Джавада города Гянджи проводится ряд мероприятий, связанных с формированием и развитием эстетического вкуса и мировоззрения учащихся и подростков. Преподаватели литературы, искусства и музыки нашей школы проводят встречи и вечера декламаций, чтобы эффективно и осмысленно использовать свободное время, организуют выставки поделок и картин учащихся, раскрывая их таланты, направляют и показывают правильный путь в учебе. Формирование своего эстетического вкуса. Единство умения и знания – один из главных лозунгов современного образования. Конечно, искусство является основой эстетического воспитания молодежи. Чтение художественной литературы, просмотр учебно-познавательных фильмов, мультфильмов, прослушивание или исполнение музыки, лепка и рисование способствуют формированию эстетического воспитания. Потому что сегодняшние студенты – это поэты, писатели, художники, архитекторы, композиторы и певцы, актеры и чтецы будущего. Кстати, есть много художников, выступавших в разных

сферах политического мира. В формировании всего этого самая тяжелая и ответственная нагрузка ложится на плечи сферы образования. В общем, творческая, талантливая молодежь всегда должна стараться отражать нашу жизнь. Сегодня каждый педагог должен серьезно подойти к вопросу эстетического воспитания молодежи.

Эстетическое воспитание играет большую роль в воспитании личности. Эстетическое воспитание помогает интеллектуальному воспитанию: оно дает человеку знания, помогает понять жизнь.

Эстетическое воспитание тесно связано с трудовым воспитанием. Работа, творческая деятельность – лучший источник удовольствия. Счастье человека связано с творческим трудом, радостью от труда.

Эстетическое воспитание также связано с физическим воспитанием и положительно влияет на здоровье. Вкус-эстетика формируется под влиянием сознания и чувств.

Эстетический вкус – это способность ценить красоту. На основе эстетического вкуса у человека развиваются основные способности оценивать существование и искусство.

Список литературы

1. Карим Каримов Азербайджанские миниатюры Баку, 1980 год.
2. Эфендиев Р.С. История азербайджанской одежды. Доклады Академии наук Азербайджана, том XV № 9, 1959 г.
3. Азербайджанский государственный музей искусств Р. Мустафаева, «Азербайджанский костюм» Баку-1963, 32 с.
4. Измайлова А.А. О народный знак наличия зуго-восточных районов Азербарии. Изв. АН Азербайджан. ССР. Сэр. общест. Наук, 1964, № 4.
5. Эфендиев Т. Декоративно-прикладное искусство Азербайджана XIX начала XX Баку, «Чашиоглу» 2003, 135 с.
6. Мамедова Л.Х., Агамалиева Ю.Ч., Пашаев Б.С. История моды и костюма Баку: Азернашр, 2009.
7. Гасымова Э., Мамедова Л. Композиция костюма, Табиб, 2013.

Philosophical sciences

ABOUT THE STRATEGY FOR OVERCOMING GLOBAL CRISES FOR UKRAINE AND THE PLANET

Korsak Kostyantyn Vitaliyovych

dr. Philos. Sciences, professor, responsible author,
Kyiv Medical University

Mykola Borysovych Hryhoryan

technical college Ph.D., associate professor, Cherkasy Institute of Fire Safety
named after Heroes of Chernobyl of the National University of Civil Defense of Ukraine

Zhurbynsky Dmytro Anatoliyovych

technical college Ph.D., associate professor, Cherkasy Institute of Fire Safety
named after Heroes of Chernobyl of the National University of Civil Defense of Ukraine

Serhiy Yakovych Martyniuk

writer, local historian, journalist, public and political figure
Armed Forces of Ukraine, Irpinsk TrO

Pokhresnyk Anatoliy Kostyantynovich

Ph.D. Philos. Sciences, associate professor, director,
Kyiv College of Electronic Devices

Sonko Serhii Petrovych

Doctor of Geography, Professor, Uman National University of Horticulture

Lyashenko Larisa Mykolayivna

K. Ped. Sc., associate professor, Kyiv Nation. Taras Shevchenko University

ПРО СТРАТЕГІЮ ПОДОЛАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КРИЗ ДЛЯ УКРАЇНИ І ПЛАНЕТИ

Корсак Костянтин Віталійович

д-р. філос. наук, професор, відповідальний автор,
ПВНЗ «Київський медичний університет»

Григор'ян Микола Борисович

к. тех. н., доцент, Черкаський інститут пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Журбинський Дмитро Анатолійович

к. тех. н., доцент, Черкаський інститут пожежної безпеки
ім. Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України

Мартинюк Сергій Якович

письменник, краєзнавець, журналіст, громадський і політичний діяч
Збройні сили України, Ірпінська ТрО

Похресник Анатолій Костянтинівич

канд. філос. наук, доцент, директор,
Київський коледж електронних приладів.

Сонько Сергій Петрович

д.геогр.н., проф., Уманський національний університет садівництва

Ляшенко Лариса Миколаївна

к. пед. н, доцентка, Київський націон. ун-тет імені Тараса Шевченка,

Abstract

The forecasts of the 1990s were optimistic, but today humanity is in crisis and confusion. The number of doubly intelligent Homo (HSS) has exceeded 8 billion individuals and is growing rapidly. There are already more than 8 million PhD-level scientists, but world leaders ignore their knowledge and continue to destroy the biosphere. The article analyzes modern forecasts of the future and points out their shortcomings. The authors analyze the HSS crisis in an original way and offer non-traditional means of overcoming it — nootechnologies and noosciences (wisetechnology & wisesciences). In 2000, in the stream of new nanotechnologies, the responsible author noticed the first two nootechnologies that provide people with what they need and heal the biosphere. Today, there are more than 40 such nooprocesses, but world and science leaders

(Davos, UN, G7, G20) do not see them and propose a false strategy called "Industry 4.0". We have noticed and are studying three global phenomena (mega-revolutions No. 1, No. 2, and No. 3), which today began to change "everything" on the planet — production, humanitarian knowledge, and the field of information technologies. The purpose of the article is to explain to all HSS the strategic importance of the three mega-revolutions and to prove the possibility of eliminating the threats of collapse-XXI on the basis of nootechnologies and noosciences. The sequence of their appearance and activation is explained — 2000, 2010 and 2022. In 2010, scientists started mega-revolution No. 2 in the humanitarian sphere. Archaeologists and others determine the age of artifacts and the genetic composition of their organic component, and biologists analyze the laws of HSS thinking and behavior at the molecular level. Historical and other sciences move from hypotheses, myths and fakes to facts and precise measurements. We propose the integral term "noohistory" for new knowledge about the past. This is the true science of the past (about Prehistory), which forms the basis of the article. The main task is to create an author's version of the "Ukrainian National Idea-XXI" and describe the latest achievements of noohistory. Based on them, we prove that the carriers of Ukrainian genes made decisive contributions to the social progress of mankind. These are several mega feats: 1) the transition from cannibalism to humanism through the establishment of the proto-Ukrainian archetype and the invention of agriculture; 2) ideological and technological support for the emergence of the Indo-European linguistic and cultural world; 3) the invention of a universal world religion (Zoroastrianism); 4) creation of V.I. Vernadskyi in the early 1920s of the theory of noosymbiosis of humanity and the biosphere. The modern resistance of Ukrainians to the attack of the Rashists should be recognized as the "5th mega feat of Ukrainians". We use a very effective complex methodology as a combination of classical and modern sciences within the framework of the principle of global evolutionism. We use the advice of the French historian F. Braudel to analyze peoples, states or other large systems based on all the knowledge of humanity at the time of analysis. Relying on 1-2 sciences, as they do in Davos or the UN, leads to limited results and false forecasts. We do not guarantee the use of "all the knowledge of HSS", but rely on the achievements of dozens of classical and noosciences. That's why our source base is very wide with an emphasis on publications of recent years and months. The results of our research should include a critical analysis of global forecasts of the evolution of humanity in the 21st century, a proposal to eliminate threats through the use of nootechnologies and noosciences, the creation of an author's version of the "Ukrainian National Idea-XXI", as well as proposals to the Ministry of Science and Education of Ukraine in plans to modernize the teaching of history in secondary education, use the achievements of noohistory as a combination of archaeometry, paleogenetics, paleoproteomics, paleoclimatology and several other young sectors of knowledge. We offer compatriots and all mankind to abandon common worldview errors (one of them is the ban on the use of all terms with "noo-" in the world of Sciences&Arts), to develop and apply noosciences and nootechnologies, to ensure the victory of the Motherland and create the basis for its rapid recovery to the level of the first "no-societies" on Earth.

Анотація

*Прогнози 1990-х були оптимістичними, але сьогодні людство перебуває в кризі й роззубленості. Чисельність подвійно розумних Ното (HSS) перевищила 8 млрд. осіб і все ще зростає. Науковців PhD-рівня вже понад 8 млн., але лідери світу ігнорують їх знання і продовжують руйнувати біосферу. У статті здійснено аналіз сучасних прогнозів майбутнього і вказані їх недоліки. Автори оригінально аналізують кризу HSS і пропонують нетрадиційні засоби її подолання — ноотехнології і ноонауки. Відповідальний автор в 2000 році в потоці нових нанотехнологій помітив перші дві ноотехнології, які надають людям потрібне і лікують біосферу. Сьогодні таких ноопроектів понад 40, але лідери світу і наук (Давос, ООН, G7, G20) їх не бачать і пропонують помилкову стратегію з назвою «Індустрія 4.0». Ми помітили і вивчаємо три глобальні явища (мегареволюції №1, №2 і №3), які сьогодні розпочали змінювати на планеті «все» — виробництво, гуманітарні знання і сферу інформаційних технологій. **Мета** статті полягає в поясненні для всіх HSS стратегічного значення трьох мегареволюцій і в доведенні можливості ліквідувати загрози колапсу-XXI на основі ноотехнологій і ноонаук. Вказано на черговість їх появи та активізації — 2000, 2010 і 2022. У 2010 р. науковці розпочали мегареволюцію №2 в гуманітарній сфері. Археологи й інші визначають вік артефактів і генетичний склад їх органічної складової, а біологи аналізують закони мислення і поведінки HSS на молекулярному рівні. Історичні та інші науки*

переходять від гіпотез, міфів і фейків до фактів і точних вимірювань. Ми пропонуємо для нових знань про минуле інтегральний термін «**нооісторія**», Це правдива наука про минуле (про Prehistory), яка складає основу статті. Головне **завдання** полягає у створенні авторського варіанту «Української національної ідеї-XXI» й описі останніх досягнень нооісторії. На їх основі ми доводимо, що носії українських генів здійснили вирішальні внески у соціальний прогрес людства. Це кілька мегаподвигов: 1) перехід від канібалізму до гуманізму через утвердження праукраїнського архетипу і винайдення сільського господарства; 2) світоглядне і технологічне забезпечення появи індоєвропейського мовного і культурного світу; 3) винайдення першої універсальної світової релігії (зороастризму); 4) створення В.І. Вернадським на початку 1920-х років теорії ноосимбіозу людства і біосфери. Сучасний опір українців нападу рашистів треба визнати «5-им мегаподвигом українців». Ми використовуємо ефективну **комплексну методологію** як поєднання класичних і ноонаук у межах принципу глобального еволюціонізму. Спираємося на пораду історика-француза Ф. Броделя аналізувати народи, держави чи інші великі системи на основі всіх знань людства на момент аналізу. Опора на 1-2 науки, як роблять у Давосі чи в ООН, веде до обмежених результатів і помилкових прогнозів. Ми не гарантуємо використання «всіх знань HSS», але спираємося на досягнення десятків класичних і ноонаук. Тому наша **джерельна база** дуже широка з акцентуванням видань останніх років і місяців. До **результатів** нашого дослідження слід віднести критичний аналіз світових прогнозів еволюції людства у XXI ст., пропозиція усунення загроз через використання ноотехнологій і ноонаук, створення авторського варіанту «Української національної ідеї-XXI», а також пропозиції Міністерству науки та освіти України в планах модернізувати викладання історії в середній освіті використати досягнення нооісторії як сукупності археометрії, палеогенетики, палеопротеоміки, палеокліматології і кількох інших молодих секторів знань. Ми **пропонуємо** співвітчизникам і всьому людству відмовитися від поширених світоглядних помилок (одна з них — заборона використання всіх термінів з «ноо-поо» у світі Sciences&Arts), розвивати і застосувати ноонауки і ноотехнології, забезпечити перемогу Вітчизни і створити основу її відновлення до рівня першого «ноосупільства» на Землі.

Keywords: humanity and biosphere, global crisis; false predictions, the emergence of nootechnologies and noosciences (wisetechnologies & wisesciences), three mega-revolutions, the industrial noo-revolution (#1), true Prehistory (#2)

Ключові слова: людство і біосфера, глобальна криза; помилкові прогнози, поява ноотехнологій і ноонаук, три мегареволюції, виробнича ноореволюція (№1), правдива Prehistory (№2), п'ять мегаподвигов носіїв українських генів, Толлензе-битва, спільність поляків та українців, про успіхи на самітах миру.

1. Вступна частина

1.1. Постановка проблеми. В момент створення цієї колективної статті до краю загострилися всі події не тільки в героїчному опорі українців російським нападникам, а й на всій планеті в передбаченому американцем С. Гантінгтоном (1927-2008) «конфлікті цивілізацій» та організованих і розбурханих рашистами світовій консцієнтальній війні (СКВ). Поведінка росіян після розпаду СРСР в ідеологічному плані спирається на індоктринацію всього населення РФ та його об'єднання навколо прагнення цілковито відновити розміри і світовий вплив Російської та більшовицької імперій. Рашисти вже витратили тисячі мільярдів доларів США на всі види пропаганди, підкупу і диверсій проти країн Заходу, перетворивши свою державу в медичний еквівалент величезної «ракової пухлини». Таке вже траплялося в історії людства і, наприклад, «сили Добра» в епоху грецьких полісів та олімпіад об'єднанням кількох армій швидко знищували диктатора і його банду у «хворому на рак полісі», створюючи можливості для ремісії мізків його населення від зазомбованого стану до нормального. Шкода, що рашка надто велика для повторення грецького досвіду.

Так сталося, що сучасні «сили Добра» після закінчення років «залізної зависи і ядерно-ракетних змагань» неправильно діяли в аспектах стратегії, практично силою обеззброїли новоутворену Україну і цим створили максимально сприятливі умови для перетворення РФ не тільки в «пухлину», а й у безперечного і небезпечного лідера світових «сил Зла». Наша держава

логікою розвитку економічних, політичних та інших подій опинилася в зоні концентрації спершу світової консцієнтальної війни, а з 2014 року її збройного варіанту. Апатія країн Заходу і вже згадані мільярди зумовили процес ослаблення України і стимулювали спробу путінських рашистів миттєво окупувати нашу Вітчизну і мати можливість ліквідувати «все українське» — більшість населення, культуру, мову, мистецтво, народні звичаї разом з рештками історичної пам'яті, які вказані імперії вилучали століттями.

Нагадаємо, що у 1930-х А. Гітлер у вузькому колі соратників чітко висловив радість з цього приводу. Стенограма (розсекречена після II світової війни) засвідчує, що він знав дуже багато з мовної компаративістики та історії народів, створеної переважно німецькими науковцями ще в XIX ст. Тому й похвалив росіян за знищення інформації про те, що український народ є прадавньою східною частиною європейського поля племен і націй. А тому порадив оточуючим бути обачними після окупації України і не дати змоги «нашим професорам» заважати асиміляції підкорених, заборонити їм відвідувати східну частину Рейху і читати українцям лекції з їх справжньої прадавньої історії (надалі — Prehistory).

Тому в постановці головної проблеми нашої статті ми віддаємо першість аналізу того, чому наші президенти років відновленої незалежності практично одногосно скаржилися на відсутність «Української ідеї», яка б стала ще потужнішою від рашистської ідеї «Третього Риму» і віри в «духовну» перевагу «Русского мира» над наявними і теоретично можливими. Можливо, що таким способом вони виправдовувалися за очевидні неуспіхи в управлінні молодою державою з величезним збройним спадком, з потужною індустрією та освіченим населенням. Але в будь-якому разі зобов'язані були хоча б якось і колись задумуватись над безпекою населення, а не ліквідувати збройні сили й ремонтувати дороги для полегшення пересування «старших братів» по українській території.

У статті читачі зустрінуться з вирішенням «піраміди проблем» з такою структурою:

- 1) правда про кризовий стан популяції HSS і наша пропозиція засобів порятунку;
- 2) найперспективніший варіант «Української національної ідеї для XXI ст.» (УНІ-21);
- 3) про сучасний науковий фундамент для історико-археологічної основи УНІ-21;
- 4) докази лідерської ролі носіїв українських генів в порятунку HSS від загибелі;

5) наші пропозиції щодо створення «Доктрини для України-2030», планів відновлення, засобів для модернізації викладання історії та інших наук у закладах освіти, підготовки безумовно успішної участі делегації України в очевидній для всіх серії «самітів миру» (адже планета й справді прагне миру, а не повернення у часи домінування законів фауни, в який її зашттовхують рашисти і всі «сили Зла»).

1.2. Аналіз досліджень та публікацій. Очевидно, що ми обрали практично всеохопну тему і для бажаного успіху нам доведеться виконати пораду Ф. Броделя й докласти зусиль для використання якомога більшої частини всіх «наукових знань HSS». Ми не можемо тут досягти ідеалу і «знати все», але все ж просто зобов'язані запропонувати читачам щось набагато досконаліше від того, що вони отримали в державній системі освіти й пізніше в процесі дорослого життя в сучасному хаотичному і невпорядковано швидкозмінному інформаційному просторі. А він цілком звільнений від «Світової конвенції з етики журналістики» і може пропонувати читачам, м'яко кажучи, що завгодно (довільну брехню і «глибокі фейки», за які банально заплатили). Хтось скаже, що існує обмеження у вигляді «Світової конвенції з прав Людини», але воно цілковито безсиле за відсутності жорсткої «Світової конвенції з обов'язків Людини». Для додаткового підтвердження майже повної розпачливості «стану планети», нагадаємо наукові докази наявності в практично кожного HSS (хворих та унікумів не враховуємо) дуже міцних і генетично успадкованих за всі часи еволюції ссавців понад 100 негативних рис поведінки (більшість детально пояснена у книзі [1]). Перевага «поганого в HSS» просто колосальна, адже він має ледь дюжину позитивних рис, сформованих у значно коротший період еусоціалізації в процесі життя у «Гнізді» тільки серед «своїх». Достатньо детально все це пояснено у книзі «Господарі Землі: соціальне завоювання планети людством [2]» недооціненого американського біолога Едварда Вілсона (1929-2021), а також в інших його творах.

Поглянемо на особливості українських джерел інформації в історично-археологічних науках, створених за роки відновленої незалежності. Відповідальний автор восени 2023 р. витратив кілька місяців на акуратне вивчення «всього опублікованого» в цих науках працівниками академічних інститутів НАН України і провідних університетів за 1991-2023 роки. Так були зібрані цілковито незаперечні докази того, що професійні науковці з якихось причин цілковито проігнорували факт розгортання в сфері їхньої компетентності світової революції (магареволюції №2)

в знаннях про Prehistory, яка стартувала в 1996 р. і прискорилося з 2010 р. через дешифрування ДНК неандертальців і подальші подібні виміри.

Тільки в одиничних працях останніх років дуже стисло вказується на те, що в 1996 році на горбі Гебеклі-Тепе в Східній Туреччині німець К. Шмідт (1953-2014) своїми розкопками кільцевих мегалітичних арен (КМА) змусив світову науку відмовитися від усталених уявлень про прадавню історію (про Prehistory) і розпочати «з нуля» створювати правдиву картину минулого. Ігноруючи інформацію про цю неолітичну революцію, науковці України не змогли виявити факт участі носіїв українських генів в появі мегалітичних споруд в Гебеклі-Тепе з межі 13500 років тому та в усіх інших подальших подіях: 1) винайденні гуманізму і забезпеченні його перемоги над фауністичними законами (канібалізмом та ін.); 2) участь у створенні ефективного сільського господарства за подальші тисячоліття; 3) перебіг подальших явищ з еміграцією пращурів на українські чорноземи і поєднання там 7000 років тому з генами аріїв, які прийшли аж з Алтаю. Навіть про Трипільську культуру наші науковці висловлюються рідко і помилково стверджують, що вона не пов'язана з нами. Профільний журнал «Українознавство» Науково-дослідного інституту українознавства при МОН України за 30 років існування не опублікував жодної статті на «трипільську тему».

Коротко вкажемо власні пояснення такого «збіднення» наших наук та ігнорування істориками й археологами найголовніших зарубіжних наукових досягнень. Причиною стало культурне і юридично-адміністративне гноблення часів існування згаданих двох імперій. Їх керівники зробили все можливе для пропаганди «Русского мира» і ліквідації правди про українців та їхній світ з кінцевим стиранням навіть спогадів про них (свого часу саме цей процес здійснили лідери Риму з етрусками, що ми не без серйозних підстав вважаємо основою появи та успіхів всієї Римської імперії).

Для потреб воєнно-промислового комплексу в СРСР фізики та інші представники точних наук мали доступ до всіх важливих зарубіжних видань, а от для істориків було небезпечно акцентовано вивчати англійську чи іншу подібну мову і шукати можливість вивчати кращі найновіші світові праці в усій сфері гуманітарних наук. Логічним кінцевим наслідком всього цього стало вражає гальмування розвитку в Україні археології та історії в усі роки відновленої незалежності. У нас відбувалося банальне «продовження» радянських планів і заходів з мінімальною корекцією сутності і частковою зміною лексики. В умовах економічних негараздів в Україні не сформувалася система нооісторичних вимірів — ізотопного й багатьох інших способів визначення віку артефактів і секвенування ДНК їх органічної складової.

Для поціновувачів кращої частини нумерології вкажемо такий факт: у 1896 році француз А. Беккерель (1852-1908) випадково відкрив явище радіоактивності урану й інших важких елементів, що започаткувало грандіозні події в точних науках і зумовило появу того суперечливого світу, в якому ми перебуваємо і боремося «за життя». Накопичені нами факти свідчать про те, що для археології та історії виявлення через сто років у Гебеклі-Тепе багатьох утричі старших від єгипетських пірамід кільцевих мегалітичних споруд (КМА) стало аналогом відкриття А. Беккереля в аспекті знецінення старих уявлень в археології та усій сфері знань про Prehistory. Інші й трохи пізніші наукові досягнення в молодих науках у своїй сукупності формують сьогодні глобальну революцію №2 в усій гуманітарній сфері, яка матиме наслідком заміну множини припущень, гіпотез, міфів і свідомої (але політично вигідної) брехні результатами точних вимірів з використанням усе більших досягнень наукової апаратури та інформаційно-комп'ютерної техніки.

Очевидно, що всі учасники появи цієї статті сукупно накопичили багато знань і компетентностей, що дає змогу пропонувати широкому загалу не тільки хороший варіант удосконалення викладання історії в школі задля формування свідомих захисників Вітчизни, а й ще ширшу новітню інформацію для перемоги над брехнею ворогів і «сил Зла», зміцнення психологічної стійкості та відмови від сформованої на планеті негативної есхатології, врешті, правильного планування індивідуального і колективного майбутнього. Ми сподіваємося на те, що більша частина статті надасть читачам опис найважливіших наукових фактів, отже, можливість оволодіти правдою про «Український світ».

1.3. Мета роботи. Очевидно, що попередня фраза достатньо повно визначає всю мету наших зусиль, які не використовують допомогу надто недосконалого «Штучного інтелекту-2024» через тимчасове ігнорування ним «усіх знань людства». Наша перевага полягає в моніторингу на кількох мовах упродовж 2/3 століття всіх доступних описів наукових відкриттів і технологічних досягнень задля навчання молоді та створення власних інновацій і відкриттів разом з досягненням високого рейтингу у студентів в їх оцінках усіх викладачів.

В основу змісту викладу ми покладемо інформацію з новітніх публікацій на кількох мовах (вказемо тільки найважливіше), а структурно він матиме «вершину» — **Українську національну ідею-XXI** — і підпорядковану інформацію з **нооісторії** та інших молодих секторів знань, які ми об'єднуємо цим терміном. Нооісторія, нагадуємо, включає в себе нооархеологію, археометрію, палеогенетику й кілька інших наук. Вона спирається на ізотопні та інші датування артефактів і секвенування (відновлення і дешифрування) ДНК їх органічної складової. Нооісторія мала 5 (п'ять!) вимірів у 2010 році. Зараз — понад 30000.

1.4. Завдання, методи, джерела, планування результатів. Наш вибір мети детермінує сукупність запланованих для вирішення завдань і одночасно примушує в межах слушних рекомендацій Ф. Броделя залучати багато сучасних джерел, поєднуючи максимальну кількість нових знань з кращими методами наукових досліджень, сформованих за тисячі років. Це означає звернення і до видатних трьох законів класичної європейської філософії, і до головних принципів — історизму, глобального еволюціонізму та інших. Ми використали тисячі новітніх джерел інформації, тому змушені робити посилання тільки на найважливіші.

Якщо у використанні методів ми належимо до консерваторів, то в побудові статті не зможемо працювати за методами батьків-засновників точних наук, коли статті логічно і правильно мали чимало десятків (нерідко — сотні) сторінок тексту з критичним аналізом мало не всього відомого «з часів Адама і Єви» й детальним описом власних досліджень задля можливості їх повторення, перевірки і поліпшення колегами з невеликого в ті часи «наукового світу». В доступних джерелах вказано, що в 1800 році проводили дослідження і писали праці приблизно 1000 (одна тисяча) науковців-професіоналів. У наш час потік публікацій від мільйонів науковців просто грандіозний, тому обмежують обсяг тексту статей. Але з причин інерції мислення державні адміністратори вимагають навіть у коротеньких статтях «описувати все і згадувати всіх попередників», виконуючи одночасно багато інших технічних вимог що створює перешкоди для насичення статей необхідними фактами.

До цього явища наказу виконання приписів і стандартів додається маловідомий і малоістотний для «адміністраторів» і значно серйозніший для викладачів і науковців-дослідників процес інформаційної еволюції когнітивних спроможностей HSS. Саме зараз наближається до свого логічного завершення рух молоді від небажання читати багато сторінок тексту до все глибшої втрати спроможності успішно отримувати інформацію саме з текстуальних викладів (відповідальний автор описав подібні явища у статтях з аналізу дуже сумного досвіду японців швидко і тотально «комп'ютеризувати школу»).

Загалом в освітньому й ширшому інформаційному просторі відзначається прогрес у використанні інфографіки, 3d-модельовання і створення «віртуальної реальності». З очевидних причин у цій статті ми змушені обмежитися тільки першою з цих трьох великих інновацій. У своїй фаховій діяльності ми переконалися у позитивному ставленні студентів до «вдалої інфографіки», тому використаємо її в межах доцільного обсягу. Докладемо певної старанності для чіткого відмежування достатньо перевірених багатьма групами науковців нооісторичних фактів від авторських гіпотез і припущень, від обраного методу використання цих фактів для створення «Української національної ідеї-XXI» чи «Доктрини для України».

В плануванні можливих результатів появи цієї статті ми вибираємо «помірний скептицизм». Її науковий характер автоматично виключає епатаж чи використання «наукових анекдотів», адже наше сподівання на належну науковість й актуальність тексту категорично вимагає акуратного і критичного опису зробленого попередниками і сподівання продовжити їх успіхи власними зусиллями. Щойно вказане про вимоги до якісної та актуальної наукової продукції детермінувало і наші дослідження, і виклад їх результатів у подальшому тексті цієї статті.

2. Виклад основного матеріалу

2.1. Правда про кризовий стан популяції HSS і наша пропозиція засобів порятунку

Читачі гарантовано стикалися з короткими чи довгими переліками демографічних, кліматичних, енергетичних, земельних, водних, харчових, пестицидних, поведінкових (тут чогось вже забагато, а чогось — небезпечно мало) загроз і негараздів для всіх мільярдів мешканців Землі. Феноменальна активність ЗМІ в епатажному описі всіх чи частини цих негараздів і небезпек цілком успішно формує негативну есхатологію, живить невпевненість у «світлому майбутньому» та ініціює думки про корисність накопичення зброї у передбаченні Колапсу-XXI (чи тотальної війни усіх проти усіх у змаганні за рештки природних ресурсів).

Побіжно вкажемо, що подібна порада «читається між рядків» у найкращій «прогностичній трилогії» кінця XX і початку XXI ст., створеній пов'язаною з Римським клубом міжнародною групою науковців Денніса Медоуза [3]. Але насправді вони були лише акуратними молодими виконавцями, а моніторинг всього здійснював найвидатніший у світі дослідник великих систем Дж. Форрестер (1918-2016). Спершу стежив за справами акуратно, а пізніше, схоже, знайшов для себе щось цікавіше. Наслідок доволі несподіваний: перша з книг містить багато прогнозів, серед яких цілком оптимістичний і навіть реальний для втілення на практиці. В наступній оцінці всього стали песимістичніші, а наприкінці третьої книги серед порад для діяльності простежується потреба готуватися до «суперництва».

Продовжимо виклад обраними нами доказами пошкодження довкілля виробничою діяльністю всієї популяції HSS. Останнім часом наприкінці літа в якийсь з днів багато інтернетних матеріалів повідомляють про «цьогорічне вичерпання ресурсів планети» і перехід в наступні місяці на те, що доведеться «відбирати» у нащадків. Головний наголос в подібних повідомленнях обов'язково зміщується у тему «глобальне потепління» як гіпотетичний наслідок виділення в повітря промисловістю і транспортом надмірної кількості вуглекислого газу (CO₂). Провідні наукові колективи світу наводять докази того, що гіпотеза «смертельної небезпеки» від зростання вмісту CO₂ в атмосфері вже вартує титулу «рекордної світової брехні». Вуглекислий газу є всього лише одним з десяти чинників впливу на середню температуру тропосфери, поступаючись «циклом Міланковича» та іншим природним факторам. ООН поширює неправду, вказуючи, що межа небезпеки «плюс 1,5 градуса Цельсія» і вона чи вже перевищена, чи буде подолана в найближчі роки. Насправді реалізоване людьми через викиди CO₂ «потепління» практично непомітне у впливі на урагани чи інші катастрофи. А от його вплив на діяльність всієї біосфери просто грандіозна, бо збільшення кількості зеленого листя чи трав на місці напівпустель дуже помітне з космосу. А головне — це підвищило загальну продуктивність фотосинтезу біосфери з щорічних 120 млрд. т. аж до 160 (це по 8 тонн на кожного Ното).

Ми включили в текст показник «8 тонн» не випадково, а з наміром вказати на те, що винайдена нещодавно у США для забезпечення їжею екіпажів ракет «Земля — Марс» і ще далі впродовж місяців мікрогрибкова ноотехнологія «протеїн Фу» дає змогу обмежитися початковою кількістю харчів і води на перші три дні. Вказаний «гейзерний» мікрогрибок разів у 30 активніший від наших шампінйонів і перетворює «первинну біологічну субстанцію» в практично ідеальний і придатний для негайного споживання білковий продукт (це мікрофарш з торгівельною назвою «Abunda»). Мікрогрибок Фу (скорочено — *Fusarium yellowstonensis*) виявлений у знаменитій Еллоустонській супервулканічній кальдері, яка загрожує черговим мегавибухом і США, і всій планеті. А от мікрогрибок корисний, мирний і дуже активний, бо за півтижня в побутових умовах без біореакторів спроможний перетворювати частинку вказаних «8 тонн» в ідеальну білкову їжу, чим очевидно, вирішує проблему білкового голоду на всій планеті. До того ж, він обов'язково невдовзі знищить всепланетне індустріальне тваринництво, що дасть можливість HSS припинити щосекунди з'їдати приблизно 3400 теплокровних живих істот, багато з яких впізнають себе у дзеркалі (отже, мають не тільки «мислення», а й свідомість). Це буде позитив у поведінці всіх HSS.

Закінчуючи тему «протеїн Фу», вкажемо на те, що у США його винахідники отримали дозвіл конкурувати своїми продуктами з ерзац-м'ясом із сої чи іншим подібним на веганському ринку. Поширювати на всю планету чомусь заборонено. А от в Європі живуть «сміливці», тому навесні 2023 року Євросоюз провів нараду міністрів і «рекомендував поширювати Фу» [4]. Рік минув, рішення є, а от ажіотажу у виконанні немає.

Пояснень ми могли б надати чимало, але дуже вагомим аргументом вважаємо рис. 1.

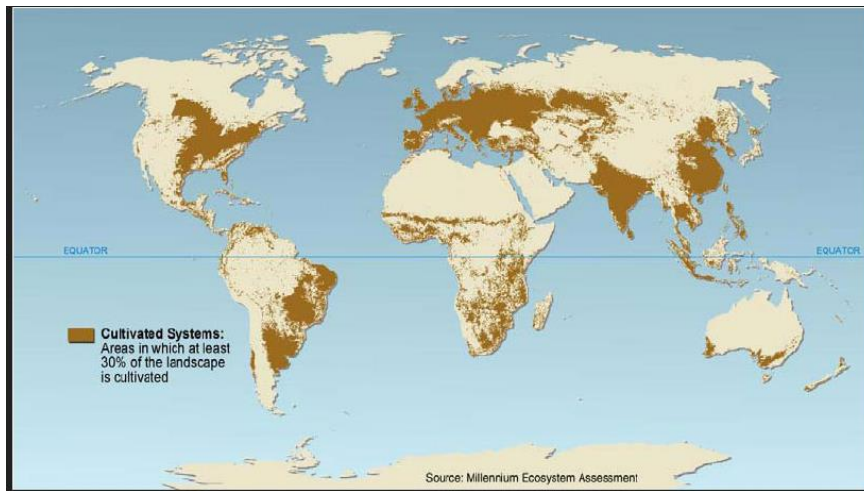


Рис. 1. Темним кольором вказані терени, які на третину чи на всі 100% трансформовані HSS для отримання їжі [5]

Мапа свідчить про те, що більшість з 8 млрд. HSS живуть на місці ліквідованих природних ландшафтів і не поспішають змінювати щоденний триб свого життя. Хоч подібних до протейн Fu технологій вже створено десятки і кількість поступово зростає, але суспільна інертність і відсутність державних стимулів до нооінвацій виразно гальмує прогрес. До того ж, ніхто з сотень/тисяч організаторів та учасників щорічних економічних форумів у Давосі навіть зараз не висловився щодо перспектив бактеріальних ноотехнологій для прискореного вирішення проблем людства і, можливо, досягнення миру. З Давосу плінуть заклики створити «Індустрію 4.0» як світ роботів та «Інтернету речей» («розумних» холодильників, пилососів, автомобілів та ін. [9]). Ці засоби не зупинять Колапс-XXI. Навіть смарт-технології не є панацеєю, бо мають індустриальну природу і шкодять довкіллю.

Світові ЗМІ легко могли б «викликати бурю» в цій темі, як вони це зробили з вивищенням особистості шведської екоактивістки Грети Тундберг, але їх «щось гальмує». Та людство все ж доволі швидко наближається до участі в меганоореволюції №1, що означає заміну екологічно деструктивних індустриальних процесів на «еколікувальні» ноотехнології. Ситуація людства і справді вже розпачлива, а рис. 1 надає якісь «непереконливі» докази. Тому наведемо набагато складніший в науковому сенсі рис. 2, що з задовільною кількісною точністю наводить розподіл споживання первинної біосферної продукції (цих 160 млрд. тонн) різними за розмірами представниками фауни (це «споживачі», серед яких і HSS).



Рис. 2. Діаграма розподілу поглинання первинної продукції земної біосфери споживачами (консументами і редуцентами) різного розміру

У незбуреній біосфері до початку масового розмноження HSS розподіл споживання позначено суцільною лінією. Вона свідчить, що приблизно 90% первинної біосферної продукції асимілювали і розкладали найпростіші, а частка великих організмів з розмірами понад дециметр

дуже мала — не більше 1%. На людей-збирачів і мисливців у далекому минулому припадала цілковито крихітна частка цього відсотка — до 0,001% чи й менше.

Індустріальне тваринництво, рільництво, тотальний вилов риби й використання інших морепродуктів набагато підвищили частину продукції біосфери, яку вилучає сучасне людство. Наведена на рис. 2 штрихова лінія — усереднений висновок, що враховує багато варіантів і відповідає найбільш імовірним обчисленням. Теорія великих систем свідчить про можливість збереження їх стійкості при втраті 1% енергетичних чи інших ресурсів. Але людство вже вилучає набагато більше, тому розпад біосфери прискорюється з кожним роком. Першим серед науковців подібні явища точно дослідив наш геніальний співвітчизник В.І. Вернадський (1863-1945), який у 1925 році наголосив на тому, що людство приєднується до вже вимерлих видів, якщо не навчиться створювати собі їжу без ушкодження біосфери [6]. Одразу заспокоїмо читачів вказівкою на те, що у даний момент HSS таки розпочав виконувати цю рекомендацію В.І. Вернадського, а всі автори цієї статті належать до його активних послідовників і запрошують читачів приєднуватися до нас.

Для завершення цього підрозділу нам треба здійснити хоча б короткий аналіз прогнозів майбутнього і досягнень попередників у віднайденні засобів ліквідації загрози загибелі HSS. Найкращі серед прогнозів — [7-10], але досягнення у пошуку порятунків там відсутні. Сукупний світовий результат — чистий нуль, адже немає підстав вважати відмінною від нуля пропозицію «рятувати Природу» перетворенням третини суходолу в резервати і національні парки [10]. Якщо так вчинити, то як харчувати 9-11-13... мільярдів HSS? Якби 15 234 авторів Відозви-2 [10] знали про ноотехнології і ноонауки, про протеїн Фу та інші «одомашнені найпростіші», то вказали б реальний шлях порятунку на основі ноознань. Але на Заході слова з префіксом «ноо-поо» заборонені з 1970-х. Ось і пояснення цього «нуля».

У цій точці викладу ми дісталися моменту використання інфографіки для аналізу прогнозів майбутнього. На рис. 3 ми наводимо графічне відтворення висловлених текстуально видатним американським соціологом і футурологом Е. Тоффлером уявлень про соціальну еволюцію HSS ([8] та ін.). Він запропонував і дуже детально описував модель трьох цивілізаційних хвиль. Відповідальний автор для прискорення пояснень студентам створив рис. 3, акцентуючи вказівку Е. Тоффлера про найбільшу висоту саме «третьої (інформаційної) хвилі».

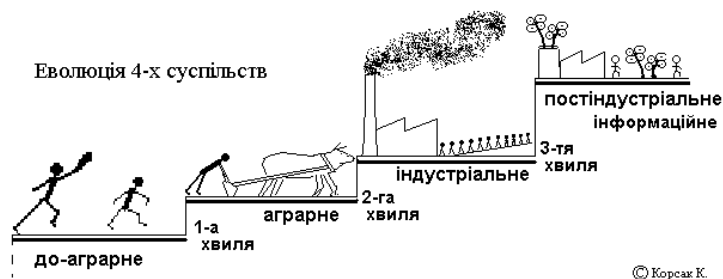


Рис. 3. Тоффлерівська модель еволюції HSS — три цивілізаційні хвилі різної висоти

Моніторинг відповідальним автором прогресу в науках і технологіях дав спершу змогу помітити появу рятівних для HSS ноотехнологій і поліпшити рис. 3 уведенням «4-ої ноохвилі». А нещодавно виникла потреба вказати ще й на те, що на планеті з 2000 р. і пізніше розвиваються три меганоореволюції зі «зміною всього» і ліквідацією Колапсу-XXI. Потреба в засобі зміцнення психологічної стійкості українців після нападу рашистів на нас 24-02-2022 року стимулювала створення разом з Ю.К. Корсаком рис. 4 (це останній варіант).

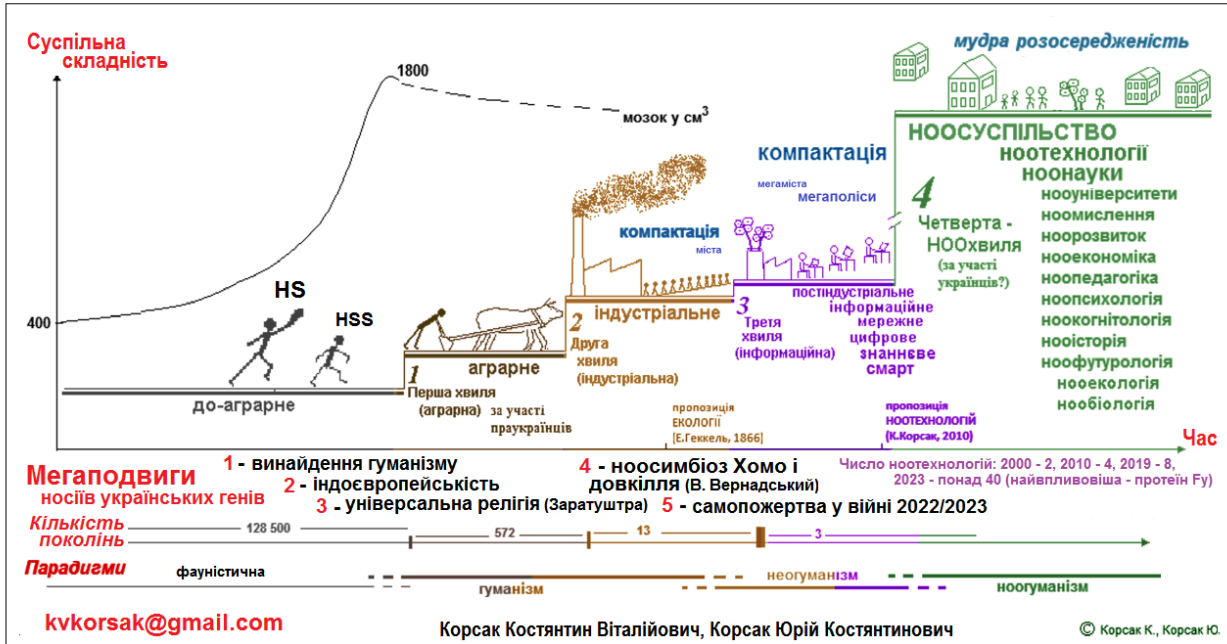
Психозахист-2023 громадян України на основі ноофактів про минуле і майбутнє

Мегачинниками впливу на всіх Ното є невідомі для ЗМІ ноореволюції №1 і №2, до яких приєдналась №3

№1 полягає в заміні екодеструктивних наявних виробництв ноотехнологіями, що надають людям потрібне і лікують довкілля (пошук - по Nooglossary)

№2 менш помітна і полягає у створенні правдивої картини всієї еволюції на основі ізотопного та іншого датування і секвенування органічної складової музейних і нових артефактів. Вже довела, що Доля (чи Бог?) доручила носіям українських генів рятувати людство

№3 найстарша і стосується Штучного інтелекту. Вона різко прискорила восени 2022 року і йде на допомогу ноореволюціям №1 і №2



P.S. Хотимо попередити всіх про те, що на Заході з певних причин ще півстоліття тому вирішили заборонити всі слова з літерами "ноо" у виданнях зі світу Sciences&Arts за єдиним винятком. Цей виняток - термін "ноосфера", що означає уявну "шарденівську" навколосемну спігіт-оболонку, яку формують взаємопов'язані думки мільярдів Ното. Тому ноореволюція рухається з України і від нас у черговий раз залежить все майбутнє людства.

Рис. 4. Можливий засіб психотерапії на основі фактів про подвиги носіїв українських генів у минулому та наведення фактів про початок нооери як ноосимбіозу HSS і довкілля

Упродовж десятків років відповідальний автор спілкувався зі студентами, викладаючи багато різноманітних дисциплін. Молодь найбільш позитивно сприймала подібні ілюстрації складних суспільно-економічних процесів, що й стимулювало нас удосконалювати схему через відтворення тих найновіших фактів, які накопичувала нооісторія і поповнював потік сучасних ноовідкриттів у точних і гуманітарних науках.

Закінчуючи цей підрозділ, висловимо пропозицію «всім» будувати стратегію дій на створенні і використанні ноотехнологій і ноонаук. Для зарубіжних читачів пропонуємо «формулу тотожності»: **nootechnology** ≡ **wisetechnology**, **noosciences** ≡ **wisesciences**.

2.2. Перспективний варіант «Української національної ідеї для XXI ст.» (УНІ-21)

Тема «Українська ідея» як засіб об'єднання співвітчизників для утвердження Вітчизни у гроні сучасних держав світу стала об'єктом дискусій і пропозицій одразу ж після відновлення незалежності. Ініціативно цікавився цим і відповідальний автор, тому ще у 2014 році запропонував Національній академії наук України (надалі — НАНУ) перспективний варіант «Української ідеї-XXI», який був оцінений позитивно й опублікований наступного року в основному журналі НАНУ з назвою «Світогляд» [11]. Використаємо основну частину цієї статті з тими невеликими доповненнями та уточненнями, які надають нам досягнення світових наук за останнє десятиліття.

З великою прикрістю вимушені нагадати про те, що практично одностайна всенародна підтримка ідеї незалежності на референдумі грудня 1991 року не змогла автоматично трансформуватися в спільне уявлення про необхідні зусилля громадян і державних структур для досягнення економічного і соціального успіху. Усередині соціуму змагалися між собою ностальгія за радянською "стабільністю" сподівання на успішність застосування ліберально-капіталістичних взірців з простим гаслом "вільний ринок", досвіду патріотичної боротьби ОУН-УПА, а також кілька інших менш впливових течій.

На практиці ж у нас повноту влади захопили олігархічні структури, які не завжди є "інтелектом нації" (зауважимо, що перемога фанатиків-революціонерів мала б незрівнянно гірші

наслідки, про що свідчить сумна доля Кампучії). Одні з них стимулювали приєднатися до "ліберального-демократичного світу", інші — стати частиною "російського світу". Автор переконаний у тому, що в момент створення статті «Українська ідея-XXI» — **духовна основа Вітчизни** в Україні та за її межами, склалися унікально сприятливі умови для створення та використання цілковито нового варіанту національного самоусвідомлення у поєднанні з не менш чітким уявленням про те, як слід розвивати життєзабезпечення для досягнення високого добробуту. Саме цей факт став головним імпульсом для пропозиції «Української ідеї-XXI» як ефективного засобу формування нації та основи об'єктивної оцінки минулого й правильного стратегічного планування майбутнього.

Критичний аналіз українських і зарубіжних публікацій засвідчив, що в англомовних джерелах поняття "українська ідея" ототожнюється з "національною ідеєю", а матеріалів не тільки мало, а й найчастіше вони стосуються сьогодення й останніх подій. Приємне враження ми всі отримали від повідомлення 1999 р. про визнання американського політолога **Збігнева Бжезінського** першим борцем-лауреатом саме за українську ідею.

Та на українців звалився потік російськомовних статей, висловлювань та аналізів. Наведемо тільки один приклад — доступну в Інтернеті статтю в російській «вільній» енциклопедії «Традиція». Вкажемо повний текст, а лінки — підкресленнями:

«"Українська ідея" — сукупність догматів і принципів, на основі яких здійснюється (але ще не закінчена) побудова "української нації". "Українська ідея" виражає сепаратизм, заснований на патологічній ненависті до російського народу, до Росії й всякого прояву російського духу.

Основні догмати "української ідеї":

1. Українці є. І українці є народ.
2. Українці не є росіяни. А росіяни — вороги українців.
3. Україна не є Росія, Україна не є Русь. Росія завойовувала й гнітила Україну.
4. Україна повинна бути самостійною і незалежною.
5. В Україні багатотисячолітня й велика історія. Українці — великий і древній народ.
6. В українців є своя, споконвічна, мова — українська мова. А російська мова їм чужа. Всі українці повинні розмовляти українською мовою.

Отож, "українська ідея" — це ідеологічна бомба, що відриває від Російського народу частину й перетворює її, цю частину, у ворога Російського народу.

І хоча ґрунтується "українська ідея" на брехні, ненависті й невігластві, та при тотальній державній підтримці впродовж достатнього часу може мати катастрофічний успіх» [12].

Текст цього «російського "маніфесту"» вельми досконалий і цілковито промовистий, відтворюючи «загальноросійські» уявлення про народи та їх історію. Доказом цього є миттєве прибуття в Київ після декларативного проголошення незалежності Верховною Радою України тогочасного інтелектуального лідера росіян — юриста і демократа А.О. Собчака (1937-2000). Він не пошкодував емоцій і слів з вказаного вище «маніфесту» у спробі переконати українську чоловіку негайно відмовитися від мрії про незалежність «для загального добра». Та українців не переконав ні він, ні представник Міноборони СРСР.

Розвиток подій 1990-х років відомий усім, адже йшлося про грабіж населення під демагогічні гасла руху до «західного варіанту Щастя». Не бракувало спроб створити й опублікувати бажаний для всіх дороговказ — Українську Ідею. З багатьох варіантів оберемо досягнення Українського громадського об'єднання, створеного 2004 р. за ініціативи нашого бізнесмена "з экс-військових" Ю.В. Бойка й підхопленого широкою громадськістю. Особливо цінною ми вважаємо вступну частину документа з назвою "Українська національна ідея" [13], яку наведемо без скорочень:

"Українська національна ідея — сполучення трьох слів, яке мало кому з українців зрозуміле. Якщо ми запитаємо у пересічного громадянина України: "Що є українська національна ідея?", то у кращому випадку почуємо відповідь: "Незалежна, самодостатня держава", у гіршому: "Національної ідеї немає".

Історики досліджують сутність цього поняття в різні історичні періоди, посилаючись на ідеологів, політологи дискутують з цього приводу, а політтехнологи українською національною ідеєю "торгують". Але ніхто не може чітко окреслити природу цього дивного сполучення трьох слів. Хтось мені може заперечити, звинувативши у невігластві. Але всі погодяться з тим, що якби у українців була національна ідея, то за багато років відновленої незалежності Україна не стояла б у черзі потрапити до країн третього світу.

Урешті-решт, що ж таке національна ідея та чому в українців її немає?

Національна ідея — це духовна концепція національної свідомості, розуміння народом сенсу свого існування, це концентрований вираз стратегічної мети, головних пріоритетів нації на осяжне майбутнє. Без такої ідеї рух держави стає багатоцільовим, більше того, — безцільним — не зрозуміло куди і для чого рухаємося. Відомо, що в Україні наявна низка гострих питань, що стосуються як історичних подій, так і сьогодення, щодо яких існує різка поляризація думок.

Поляризація громадської думки відбувається за такими осями:

1. Ставлення до доцільності введення інших державних або офіційних мов.

2. Ставлення до доцільності прискорення вступу в НАТО.

3. Ставлення до прискореної економічної та політичної інтеграції в західному та східному напрямках.

4. Оцінка Жовтневої революції та радянського періоду в історії України.

5. Оцінка дій ОУН—УПА та доцільність надання воїнам ОУН—УПА статусу учасника бойових дій.

6. Ставлення до доцільності прискорення процесу формування єдиної помісної православної церкви.

7. Ставлення до помаранчевої революції.

Це, звісно, не весь перелік спірних питань. Їх значно більше. Чому ж так? В чому ж причина відсутності української національної ідеї?" [13].

Найкраща частина подальшого тексту — критична відповідь на два кінцеві запитання у формі вдалого переліку того, "що нам заважає". Натомість, конструктивна частина опису руху до появи "Успішної України" не тільки значно коротша, а й хибує на декларативні пропозиції й нереальні кроки, що дає змогу утриматися від її детального аналізу. Чи не тому діяльність Українського громадського об'єднання після кількох років виразного піднесення швидко занепала й не проіснувала до появи нового Майдану?

А тепер про авторське бачення "Української ідеї — XXI".

Ще кілька років тому наш варіант УІ-XXI був неможливим з тривіальної причини — не існувало тих наукових відкриттів і незаперечно доведених фактів, що з'явилися в останню дюжину років після завершення загальновідомого проекту "Геном-2000" з дешифрування усього генетичного матеріалу сучасних Homo Sapiens.

Серед наукових основ для нової Української ідеї перше місце ми віддаємо безприкладно важливим творам-узагальненням київського професора-мовознавця К.М. Тищенка (1941-2023) "Правда про походження української мови" і "Правда про походження українців", з якими легко ознайомитися через Інтернет [14; 15]. Знання всіх слов'янських та інших мов дали йому змогу здійснити багато лінгвістичних відкриттів, з яких ми вкажемо виявлені ним докази географічного розподілу спільних з українською рис слов'янських мов на основі врахування 82 показників: білоруська і верхньолужицька — 29, нижньолужицька — 27, чеська і словацька — 23, польська — 22, болгарська і словацька — 21, македонська і сербська — 20, полабська — 19, словенська — 18, російська — 11. [14, с 35]

Для нашого пояснення феноменального виокремлення російської мови у статті в «Світогляді» ми використали дані генетичних досліджень Російської академії наук початку 2000-х років населення Російської Федерації і власну запропоновану в 1972 році гіпотезу-пояснення справжніх витоків цієї мови студентам Київського державного університету імені Тараса Шевченка. Її довелося сформулювати і висловити студентам-старшокурсникам у відповідь на закид щодо доцільності викладу спецкурсу з теоретичної фізики не українською, а російською мовою, оскільки вона "розвиненіша". Це стало приводом для серйозного півгодинного аналізу, що складався з двох частин.

У першій всі дійшли згоди щодо надмірної багатозначності іменників у російській мові як порівняно молододі з короткою історією розвитку. Зокрема, студенти визнали, що тему "кохання" неможливо адекватно відтворити на "могучем языке" через банальну відсутність і цього слова, і багатьох споріднених.

У другій студенти визнали логічним таке припущення: у часи активності торгівельного шляху "з варяг у греки" тогочасний чернігівський князь зробив настільки невдалу спробу переконати київських «контролерів» цього шляху ділитися прибутками, що змушений був рятуватися втечею по єдиному доступному шляху на північний схід в майбутню Московію. Там його вояки доценту винищили нечисленних місцевих чоловіків і за вимушеною участю жінок стали продукувати майбутніх "великоросів" (це й пояснює появу найвідомішої російської народної

формули стосунків чоловіка і жінки: "Если бьет, значит, е... "). Підкреслимо: спершу жінки й чоловіки мали різні мови!

Наукове підтвердження цієї гіпотези через 30 років здійснила Російська академія наук. Виявилось, що приблизно половина генів великоросів має слов'янське, 40% — угро-фінське походження, а подальший внесок зробили татари (але не монголи!) й частина європейців.

Слід вказати, що ці генетичні дані В. Путін заборонив поширювати у ЗМІ, які заповнені приємними для населення вигадками. Тепер там доводять, що росіяни походять від вікінгів зі Швеції, які принесли слово "русь", спорудили Стару Ладогу й пізніше (!) збудували Київ... Чимало видань, де автори доводять, що росіяни започатковані зусиллями вікінгів-найманців з Новгороду і Пскова, які "з нудьги прогулювалися" по валдайських теренах.

У статті в «Світогляді» наведені тогочасні наукові докази того, що пращури українців належали до винахідників продуктивного сільського господарства ще на Близькому Сході в часи неоліту ([16; 17] та ін.). Інноватори поступово заснували аграрні поселення в Європі, рухаючись переважно уздовж Дунаю аж на Британські острови і в Скандинавію. Наші пращури обрали українські лісостепові чорноземи й побудували феноменальну Трипільську цивілізацію. Ніяких росіян на відповідних територіях тоді ще не було, як і не існувало там продуктивного землеробства.

Чесні зарубіжні науковці вказують на те, що саме праукраїнці першими на планеті одомашнили диких коней ([16] та ін.), отримавши слухняні «біологічні машини», які харчувалися самотужки. Шкода, що пращури не вберегли своє багатство від зазіхань кочівників-степовиків. Укравши табунець-другий, ті виростили тисячі й десятки тисяч тварин, що одразу перетворило їх у страшну загрозу для праукраїнців, яких не захистили від нещастя навіть споруджені ними "Змійові вали", що виявилися не надто ефективними. Загалом відбувалося переміщення наших генів аж до меридіану Берліна — західної межі на диво близьких до української слов'янських мов.

Наприкінці статті у «Світогляді» ми вказали, що для перетворення УІ-21 в засіб національного самоусвідомлення й економічного поступу необхідно доповнити свою правдиву історію побудовою економіки на основі науково-технологічних досягнень не ХІХ, а ХХІ століття. Вказані нами пропозиції ми детальніше пояснимо в заключному розділі.

2.3. Про сучасний науковий фундамент для історико-археологічної основи УНІ-21

Тут ми дісталися чи не центрального місця статті й надамо головну нооінформацію.

Практично очевидним фактом є формування самоідентичності кожного члена довільного народу чи племені на основі отриманих ним від оточення і системи освіти первинної історичної інформації про життя пращурів та «всіх інших». Ми вже вказали граничну точність висловлювань А. Гітлера щодо корисності для окупації України й проведення «асиміляції» «засекречування» даних про участь пращурів українців у поширенні та успіхах аріїв. З тих часів до досягнень німецьких компаративістів в аналізі витоків індоєвропейських мов і виявленні їх «джерела» на українських чорноземах додалося море публікацій сотень науковців країн Заходу, вивчення яких нещодавно дало нам змогу відтворити справжню Prehistory носіїв українських генів та їх роль в порятунку всієї популяції «подвійно розумних людей» в часи криз, які припали на останні 15 тис. років.

Пропонуємо цю інформацію з сучасної нооісторії МОН України для максимально перспективного удосконалення викладання історії й інших гуманітарних предметів у середній школі. Skorистаємося власними статтями на цю тему (як [18; 19] та ін.) і двома найновішими варіантами рисунків 4 і 5. Основу великого і насиченого позначками рис. 5 відповідальний автор запозичив з творів Дж. Даймонда, де вказано поширення рільництва і скотарства ([16] та ін.), а пізніше багато разів вдосконалював через врахування статей колективів зарубіжних науковців (як [20; 21] та ін.). Нам не прислужилися досягнення колег з України, які писали і пишуть про недавні «києво-руські» часи, заперечуючи спільність трипільців і сучасних українців. Їх не цікавлять події попередніх тисячоліть. Це помилка.

Викладемо для читачів і МОН України косим шрифтом (італікою) список надійно і нещодавно доведених фактів з української Prehistory, звичайним шрифтом — наші необхідні коментарі чи доцільні висновки. Збережемо наголос тільки на тих фактах, що безпосередньо стосуються долі носіїв українських генів та їх участі у прогресі людства.

1. Природне генетичне урізноманітнення HSS зумовило появу першої частини носіїв українських генів приблизно 70-60 тис. років тому як напівгімеїв у північній частині Ефіопського нагір'я. Завдяки висоті 2-3 км над рівнем моря там був чудовий клімат і багато ресурсів для існування. Але значно більші за розмірами самці з сусідніх племен намагалися захопити наших пра-

пра-бабусь (вони були ще гарніші, як сучасні африканки з фото на рис. 5) і знищити пра-пра-дідів (котигорошків). Довелось по трасі 11 тікати спершу в дельту Нілу, а 50 тис. років тому завдяки тимчасовому зникненню Синайської пустелі (докази — в [20]) досягти Анатолії (червона траса 9 на рис. 5). З Африки втекли майбутні євреї, європейські фермери, українці, курди і вірмени.

2. Пращури євреїв обрали Палестину, а наші та всі інші досягли теренів, де зображений еліпс з написом «Гебеклі-Тепе» (в старовірменській мові ця назва відома як «Портасар»). У своїх творах Дж. Даймонд акцентує виключне багатство цих теренів на поля диких однорічних злаків з великим насінням, для збирання якого упродовж тисяч років тимчасово компактувалися старші представники і частина молоді з різних племен. Через спричинені кінцем останнього льодовикового періоду кліматичні погіршення зростала загроза голоду та інтенсифікації канібалізму.

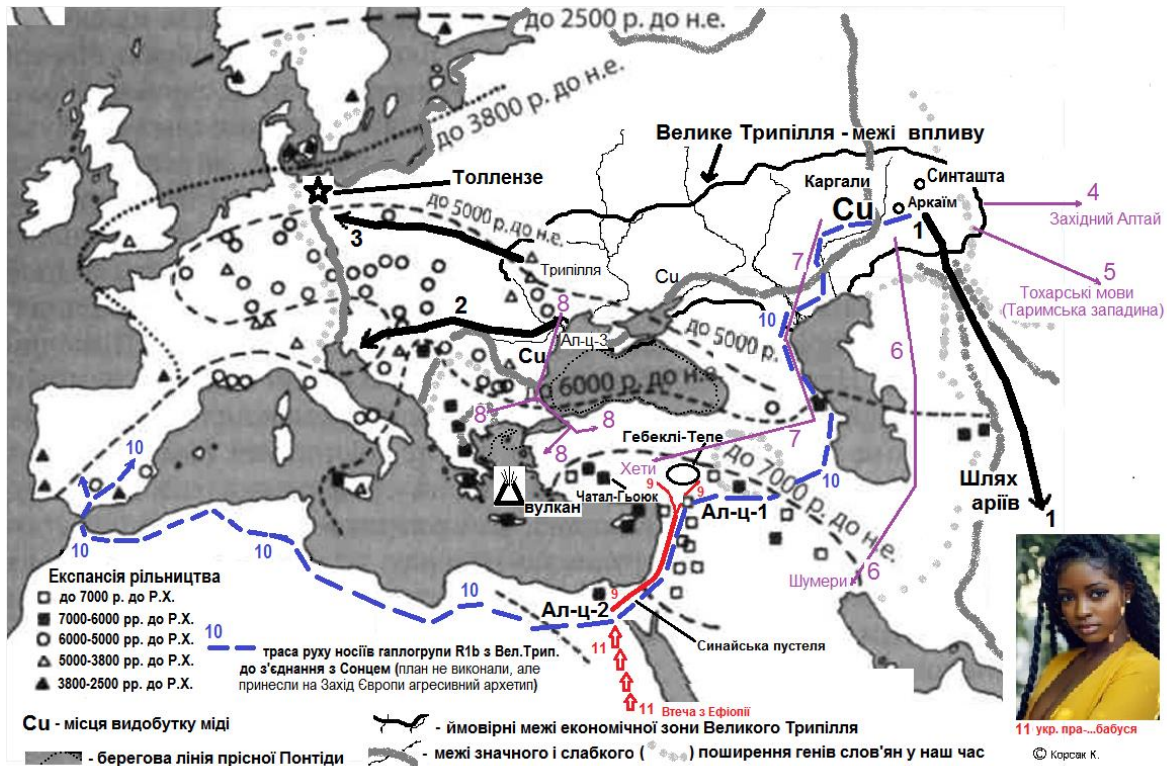


Рис. 5. Нооісторичні дані про участь носіїв українських генів у формуванні індоєвропейської сім'ї мов і гуманістичного архетипу

Відповідальний автор здавна цікавився проблемою переходу «канібалізм → гуманізм» і дивувався небажанню інших науковців шукати пояснення в давноминулих часах. Зазвичай вони пишуть про зникнення канібалізму після появи великих селищ аграріїв, коли полоненого ворога стало економічно вигідніше не з'їдати, а перетворити в раба й отримувати користь упродовж десятків років. Найбільш імовірно, що в процесі «мозкових штурмів (дискусій)» старшої частини «жнивварів» наш генетичний пращур "Y" винайшов слова і засоби для такого ефективного «перевиховання всіх», що вони відмовилися від канібалізму й назавжди обрали український (точніше — пратрипільський) архетип поведінки. Цю гіпотезу з усіма доказами вважаємо власним «відкриттям №2», яке поступається своїм інтегральним значенням тільки виявленню ноотехнологій і ноонаук.

3. Пращур "Y" спромігся переконати з півтисячі адептів у перевагах нового світогляду і через чималі фізичні зусилля спорудити на горбі Гебеклі-Тепе мегалітичну споруду, яку пропонуємо називати «кільцева мегалітична арена (КМА)».

Ця епохальна подія сталася приблизно 13 500 років тому задовго до появи с/г і відомих нам з Історії стародавнього світу пірамід чи зикуратів. КМА — кільцева мегалітична арена — виявилася на диво ефективним «навчально-виховним» засобом, який з невеликими неточностями відтворений на рис. 6 разом з місцем його побудови. На даний момент у Східній Туреччині активно розкопують цілу дюжину місць з багатьма десятками різних КМА, готуючи ці терени до ролі

світової «столиці» з археологічного туризму. Фактом є те, що у Палестині не виявлено жодної КМА чи чогось подібного.

Хоч основний і багаторічний «копач» і дослідник Гебеклі-Тепе німець К. Шмідт називав КМА «огорожами» і «місцем пошанування пращурів» ([22] та ін.), але існує багато доказів того, що це були досконалі пригоризонтні обсерваторії, які надавали багато орієнтаційних у просторі й часі даних. Середня лінія між оздобленими різьбленням Т-подібними центральними плитами була скерована на Сиріус (тогочасну Полярну), а позначки на верхівках каменів, які формують коло, давали змогу визначити дати (дні року) зі спостереження сходження чи заходу диска Сонця. Споруди були надійними і міцними, але прецесія осі добового обертання Землі з періодом 26 000 років примушувала раз на 500-700 років змінювати орієнтацію на нову Полярну. Засади «української парадигми» (пошани до пращурів, обоженнювання жінок та ін.) примушували не підрихтовувати положення Т-плит, а будували нові й точні, дбайливо присипаючи твори пращурів для їх вічного збереження. Тому в Гебеклі-Тепе К. Шмідт і його послідовники виявили мало не 20 КМА.



Рис. 6 Загальні дані про Гебеклі-Тепе й конструкцію Кільцевих мегалітичних арен (КМА)

4. Ідеальним втіленням гуманістичного праукраїнського архетипу стало відкрите археологами селище Чатал-Гьюк (попередня назва — Чатал-Гуюк), яке розкопують обережно і вивчають з використанням найновіших приладів. Виявилось, що у віковому інтервалі 9-7 тис. років тому в цьому «аграрно-комуністичному» поселенні приблизно 70 поколінь його мешканців жили у спокої й безпеці, відмовлялися від убивств і грабежу, чесно й однаково працювали, підтримуючи один одного. Шанували чистоту, своєчасно відновлювали скромні й розумно прикрашені житла з необпалених й армованих блоків глини, забезпечували буття працею на полях і піклуванням про свійських тварин. Ми всі переконані у тому, що пояснення появи і тривалого існування «трипільської культурної загадки» полягає у доведеному зарубіжними археологами існуванні подібних анатолійських та інших селищ, звідки новий архетип поведінки помандрував в Європу, як детально вказано на рис. 5.

5. Знайдено перші докази того, що до появи турецьких проток наші пращури створили алювіальну цивілізацію у дельтах Дунаю, Дністра і Дніпра (позначка Ал-ц-3 на рис. 5, де крапки вказують на положення північного берега прісного озера «Понтіда»). Через остаточне танення великих льодовиків з наповненого Середземного моря солоня вода через дві вузькі протоки дуже повільно підняла рівень озера аж на 120 м і примусила пращурів зміститися на сотні кілометрів північніше до перших височин і появи кромки лісів. Там змучені нещастями землероби вперше зустрілися з мисливцями-аріями (чоловіча гаплогрупа R1a) з алтайським походженням, чималим зростом і величезним досвідом полювання на усіх великих і небезпечних звірів. Неперетинання екологічних ніш зумовило симпатію і злиття в один щасливий народ, який доцільно називати «трипільцями». Арії є другим генетичним коренем українців віком приблизно 27 тис. років. Вони пройшли довгий шлях: Алтай → ліси на схилах гір Середньої Азії, Ірану і Туреччини → Балкани → Галичина → Поділля.

У Трипіллі поєдналися чоловіча й жіноча досконалості, тому всі головні характеристики Трипільської культури виявилися феноменальними і, фактично, рекордними і неперевершеними. Досягнення **етології** (це дуже шанована нами наука про справжні закони мислення і поведінки HSS)

легко пояснюють низку грандіозних досягнень трипільців: а) одомашнення коней і перетворення їх у щирих, слухняних і просто незамінних помічників людей; б) «миттєве» винайдення коліс різних видів під впливом споглядання степових потоків куль «перекотиполя»; в) створення гужового транспорту, бойових колісниць і кінноти; г) віднайдення виключно зручних родовищ міді і винайдення довгих «кухонних комбайнів», що одночасно продукували в різних своїх зонах супи/каші; хліб/млинці і плавил мідну руду без примусового дуття (!); д) будували поселення (Аркаїм, Синташта й інші) на рівні майже сучасних науково-технологічних знань; ... я) навіть у щоденному житті вживали кераміку й скульптуру такої естетичної досконалості, яку так і не перевершили інші народи (показники Еллади чи тієї ж Індії були реалізовані через тисячі років... нащадками великотрипільців!). Особливе задоволення ми отримали від того, що засоби нооісторії виявили генетичну спорідненість мешканців знаменитого міста Мохенджо-Даро з населенням «Європи» (зарубіжні автори не знали про роль Великого Трипілья і назвали його мешканців «європейцями»). Нам легко пояснити цей «парадокс» тим, що представники південних народів в часи відвідин Аркаїма чи Синташти могли грошима і гарними обіцянками звабити групу «молодих металургів». Навіть у разі помірної чисельності цієї групи гени її учасників легко поширилися в Мохенджо-Даро і в околицях, що назавжди змінило генетичні характеристики Хараппської (Індської) цивілізації в долині Інду.

6. Якщо ліквідація канібалізму і винайдення с/г стала **мегаподвигом №1** наших пращурів, то другим стало формування за тисячі років в інтервалі 5-3 тисячі років тому всього «**індоєвропейства**» у найширшому значенні цього слова через сукупність впливів на Західну Євразію, що ми на рис. 5 позначили стрілками 1, 2, 3,...8. Це був процес великого «одуховлення» і поширення гуманізму — **мегаподвиг №2** наших пращурів. Спробуємо пояснити сказане детальніше через його колосальне значення для правильних уявлень про те, як насправді постав сучасний світ за тисячі років коли в ролі головного матеріалу для знарядь праці, полювання і оборони виступали кремій чи обсидіан, бронза і залізо.

Спершу пояснимо основу утворення сучасних списків Сводеша зі 100 «базових» слів, які виявляються спільними для всіх мов зі складу «індоєвропейської мовної родини (ІЕМР)». Ще у XIX ст. лінгвісти відшукали докази розташування головної коліски цих мов не у Месопотамії чи Античній Елладі, а в українських степах «десь» між річками Дністер та Урал. Це майже усім не подобалося через ту банальну причину, що системи освіти формували ворожість (навіть ненависть) до «степовиків», спираючись на безперечні факти з історії монгольських та інших атак. Навіть сьогодні на планеті слово «цивілізація» ототожнюється з рільництвом і заплавами, поняття «пенепленна цивілізація» невідоме, слово «степи» пов'язується з варварством і атаками на «цивілізованих» (на Заході створено багато праць філософів на тему «деструктивний вплив номадизму»). Насправді головні засоби для всього життєзабезпечення винайдені тими, хто спорудив КМА у Гебеклі-Тепе і поблизу, хто винайшов с/г і поширив між Атлантикою і пустелями Китаю, хто створив спершу степову (точніше — лісостепову) цивілізацію Трипілья, а невдовзі — Великого Трипілья (ВТ). Там у часи його існування був розташований технологічний «полюс» для популяції HSS. Тільки у ВТ всі наші пращури використовували мідь і бронзу. На Поділлі і Волині — дрібні мідні самородки, на Луганщині й на Південному Уралі плавил мідні руди на березовому вугіллі.

В Аркаїмі археологи виявили не «російську піч» великого розміру і дуже примітивної конструкції, а довгу і дивну 6-метрову споруду з димарем. Розгадку вони отримали від металурга, який пояснив, що це був комплекс з плити (для борщів і каш), печі (для хліба і коржів) і вагранки — пристрою для плавлення руд і отримання металу за рахунок «природного» протягу без використання примусово дуття (!). До того ж, місцеві руди мали «потрібні» домішки й наші метикуваті пращури отримували потрібну для знарядь і зброї надзвичайно цінну в ті часи бронзу (подекуди на вагу цінувалася вище від золота).

Слава про такі чудасії поступово поширилася «на всю планету», а тому східна частина ВТ стала надвпливовим «**культурним аттрактором**» — всі князі чи просто «вожді» бажали вивідати секрети великотрипільців, а тому скеровували купців/розвідників. Ті прибігали без тлумачів, обмінювали свої товари і врешті дізнавалися «секрет». Він мав кілька складових (один з них залучення колодязя «у хаті» в складі шестиметрового «інженерного чуда»), але головним було використання березового вугілля, яке через пористість забезпечує аж на 300 градусів Цельсія вищу температуру від тих показників, які дають щільні вуглини з дуба, бука чи природного вугілля. Березове вугілля продукувало бронзу на кухні, всі інші — в особливій конструкції зі штучним чи просто «з дуже посиленням» дуттям.

А тут ми пропонуємо читачам невелику лінгвістичну «лабораторну роботу», яку відповідальний автор вперше виконав наприкінці 2015 року. Для цього треба увімкнути Google-перекладач на ПК чи якісному «гаджеті», написати в лівій колонці українське слово «береза», а в правій поглянути на його переклад для понад 100 сучасних мов. Це приємне і навіть веселе заняття, адже невдовзі ви переконаєтеся в тому, що тисячі років тому купець/розвідник відтворював його спотворено, забуваючи точне звучання за тижні повернення додому. Спотворення було тим серйозніше, чим довшим був його шлях від Аркаїма до земель Іспанії чи Британії. Ось частина цієї інформації: brzoza (польська мова), bříza (чеська), birke (німецька), birch (англійська), betulla (італійська), bouleau (французька) та інші. А от ті «унікальні», хто не приходив за «хай-теком» у Велике Трипілля, не долучилися до родини індоєвропейських мов. Саме цим ми можемо пояснити той факт, що у Фінляндії берізку називають «koivu», а в Басконії — urki. Кому вказаного мало і потрібні додаткові нооісторичні факти — просимо поглянути на велику і добре ілюстровану статтю про здійснення носіями українських аж двох «одуховлень HSS» (щоправда, перше вже виконане у часи Великого Трипілля, а друге сьогодні «поступово реалізується») [23].

Очевидно, що у нас дуже багато нооісторичної інформації про Трипілля і Велике Трипілля, а тому лишається обрати щось найістотніше. Оберемо акцентування того факту, що інші науковці та ми, аналізуючи кращі «зарубіжні» твори без проведення «самостійних розкопок», знаємо мізерну частинку потрібних знань, бо, як легко здогадатися з рис. 5, серйозних розкопок з датуваннями на цих теренах ще не було (єдиний виняток — недавні розкопки в Небелівці), оскільки «Європа» фінансувала тільки цікаве для неї. Археологи так і не відшукали жодного трипільського цвинтаря. Вони чомусь стверджують, що трипільці полюбили жити в гігантських «прото-містах» на 15-20 тис. мешканців, швидко виснажували чорноземи і часто спалювали старі хати (точніше — будинки, бо зазвичай вони були двоповерхові) і пересувалися в незаймане місце.

Ми все подібне вважаємо «міфами (точніше — вигадками)», бо всі тисячі років українці жили в хуторцях, хуторах і звивистих довгих селах з однією вулицею. У цьому разі свій город і навіть поле було за кілька кроків, а у разі прото-міста — за кілька кілометрів, які треба було долати без мотоцикла з коляскою для перевезення знярядь праці та всього іншого. Домашніх коней тоді ще не було (наші пращури одомашнили їх пізніше). Насправді ще в Анатолії наші пращури винайшли сівозміну у варіанті «трипілля», могли вносити й органічні добрива від малих і більшеньких траводіних. Тому для пояснення «підпалів» ми винайшли власне пояснення — так пращури зганяли злість на недосяжних для них деревоїдах (шашелі та інші подібні), які в умовах тогочасного температурного оптимуму перетворювали в мереживо опорні стовпи і всі інші деталі будинків так серйозно, що він починав тріщати й попереджати про неминучий обвал. В Карпатах та інших горах так прохолодно, що шашелі дуже пригнічені, а тому конструкції з дерева можуть стояти сотні років. В часи розквіту Трипілля наші пращури завчасно готували деревину і все потрібне, весело і з прокльонами на адресу шашелів спалювали будинки і пізніше методом толоки споруджували нові поряд з скам'янілими рештками Глина обпалюється і магнітометри легко виявляють контури спаленого, адже вони перебувають на невеликій глибині під тим покривним шаром ґрунту, що утворився за 6-4 тис. років через накопичення пилу і решток всіх рослин (це переважно вуглець від вловлювання з повітря CO₂ і формування целюлози). За тисячі років на зручному для життя місці формуються «плями» від кожного «зсування», що прекрасно пояснює гігантські розміри трипільських прото-міст у часи їх розквіту. Наші археологи чесно визнають, що зазвичай вони розкопують тільки виявлені магнітометрами скам'янілі рештки. Ми не читали про спроби вимірювання віку споруд в 10-20 точках всього прото-міста, що могло б підтвердити наше припущення. Схоже — цього ще не було, а тому лишається сподіватися на майбутнє. Для серйозного підняття настрою наших читачів від цієї апокаліптичної частини статті наведемо рис. 7 з «українськими будинками» в селищі Чатал-Гьок в Анатолії 9-7 тис. років тому) та їх варіантом усюди в Трипіллі в часи «кліматичного оптимуму» й максимального розквіту Трипільської цивілізації.



Рис. 7. Адаптовані до довкілля і наявних матеріалів будинки носіїв українських генів

Останнім з обраних «найістотніших» фактів розглянемо розвиток ажіотажу навколо теми «Трипільські війни». Лідером у створенні подібних матеріалів ми вважаємо київського археолога Відейка М.І., який має мало не тисячу різних праць, багато з яких стосується Трипілля (вказемо останню книгу [24]). А от в новітніх творах з наміром вславити хоробрість наших трипільських пращурів він чомусь обрав шлях гіпотез і порівнянь з історією народів і племен на інших континентах [25]. Тут ми змушені доволі рішуче заперечити всі його припущення про видатну войовничість трипільців, їхні непереможні збройні сили, перемоги над усіма ворогами та в усі часи, і т.д. Вкажемо тільки ФАКТИ:

1] не виявлено жодного селища зі сплюндрованими будинками і розсипом убитих;

2] не знайдено жодного доказу організації трипільцями армії чи великого загону воїнів для виконання і завершення нападу на сусідів. Трипільцям не було потреби грабувати, бо мали всього вдосталь завдяки власній працьовитості й гуманістичному архетипу;

3] заключні слова означають започатковане ще в Анатолії народовладдя і вирішення «гострих» питань шляхом перемовин і винесення знайденого рішення на загальне віче;

4] наслідком ми вважаємо відсутність серйозних доказів існування громадянських війн — жодного випадку за всі часи існування Трипілля і Великого Трипілля;

5] у Трипіллі життя було таким (справедливим!), що не існувало значних нерівностей, а сформований світогляд і правила співжиття полегшували взаємодопомогу і безпеку;

6] у Великому Трипіллі засади діяльності та природні багатства сприяли появі великих і дорогих ресурсів (руди, метали, сіль, коні й багато чого іншого). Історія НСС свідчить, що зазвичай виникає конкуренція «двох партій» (це просто прояв законів Природи й етології) за зверхність в їх використанні. З відомих нам даних нооісторії випливає таке твердження: кожного разу при появі розколу й загрози силової боротьби наші пращури готувалися до уникнення війни й на віче відкритим голосуванням проводили поділ. «Меншість» отримувала загальну підтримку в пошуках іншого місця для життя. Після його віднаходження проводилося загальне прощання й ця меншість з достатніми засобами рухалася на обране місце для Щастя. Саме цей механізм громадського управління може успішно пояснити раптову появу шумерів з усім комплексом «хай-тек» технологій і знань з Великого Трипілля, хетів з їх колісницями на теренах Туреччини, гарамантів в Африці та, можливо, кілька менш відомих інших подій;

7] а от поява аріїв в Персії та Північній Індії була вимушеним переміщенням, бо в 1628 р. до н.е. в Егейському морі вибухнув мегавулкан і створив на місці великої гори глибоку кальдеру (9 на 11 км), оточену сьогодні островами архіпелагу Санторіні. Там такий потік туристів, що місцеві мешканці віддають їм всі свої будинки і в більшості стають «троглодитами» (накопали собі помешкання в вулканічних породах). Як не прикро, але утворена цим вибухом тривала «вулканічна зима» примусила великотрипільців спалити свої селища і з очевидними труднощами рушити на південь, що мало грандіозні культурні та інші наслідки для теренів Центральної Азії, Індії і Персії. Ця інформація вже достатньо відома всім читачам, адже в Індії ми маємо мало не 200 млн. генетичних родичів.

Та продовжимо виклад тих нооісторичних досягнень, що найбільше потрібні українцям в їх боротьбі з рашистами та організації співпраці з нашими союзниками.

7. Зі східної частини Великого Трипілля приблизно 5 тис. років тому до Атлантики вирушили носії чоловічої гаплогрупи R1b (єрбіни), які по вказаній синій лінії «10» на рис 5 досягли Іберії. Там вони з якихось причин учинили зникнення чоловічих генів європейських землеробів, які встигли набудувати тисячі менгірів, дольменів, кромлехів та інших мегалітичних споруд. З них

доцільно нагадати про Стоунхендж в Англії та ще унікальніший дольмен Менга в іспанській провінції Малага (він менш відомий, бо замкнена конструкція з 32 двох блоків з масою аж до 180 тонн непридатна для масового туризму). На межі 4 000 років тому в Західній Європі разом з генами фермерів зник гуманістичний архетип й утвердився практично протилежний до нього «західноєвропейський» або «атлантичний». Цей геноцид зумовив рекордну для Європи нерівновагу статей, адже кожен ербін спершу володів гаремом з 16-18 жінок. Та головна зміна полягала у зникненні близькосхідного і пратрипільського гуманізму та подальшому домінуванні антигуманного світогляду аж до сьогодення. Узагальнюючи, нагадаємо, що його «історичними досягненнями» стали геноцид фермерів, агресія й сутички, колоніальні загарбання, спалення жінок на міських площах, світові війни та ін. Тому сформувався поділ Європи на дві частини, що й вказано на рис. 8



Рис. 8. Сучасний розподіл чоловічих гаплогруп в Європі й поділ на зони атлантичного і гуманістичного архетипів

8. Наприкінці періоду зникнення приатлантичних європейських фермерів у східній частині Великого Трипілья у поселенні Синташта на однойменній річці жив наш генетичний пращур, який став відомий як «Заратуштра». Задовго до Санторінського вибуху він спромігся на цілком **індивідуальний мегаподвиг №3**. Заратуштра при досягненні середнього віку винайшов перший варіант універсального для всіх Ното релігійного вчення, власною поведінкою та мудрістю зміг поширити його на великі терени й уберегти цим від зникнення.

Коротко нагадаємо, що ми маємо на увазі зороастризм. Заратуштра запропонував пояснювати все буття вічним протистоянням Добра і Зла — двох богів (безтілесних духів). Кожна людина повинна самостійно обрати когось з них. Головне пророцтво Заратуштри в його вченні з назвою «Добра Віра Вшанування мудрості» полягає в тому, що колись буде кінець світу, тотальне знищення (новий варіант спогадів про комету, що впала 12 800 років тому й була зображена різьбленням на одній зі споруд в Гебеклі-Тепе), а потім відновлення Добрим Богом до вічного життя усіх тих, хто йшов шляхом правди і порядності. Всі злі будуть покарані чи великими муками, чи ще суворіше — «невідновленням». Зороастризм став витоком майже всіх сучасних великих монотеїстичних вчень. Це відомо достатньо добре і ми на цьому не будемо зупинятися.

9. Приблизно 3250 років тому ербіни на вказаній на рис. 8 межі дотику двох гаплогруп різко змінили стратегію дій. Раніше вони невеликими загонами спорадично нападали на поселення слов'ян з убивством усіх і полоненням молодих жінок. Цього разу вони вирішили назавжди зробити населення Центральної Європи й Прибалтики своїми рабами і монополізувати торгівлю балтійським бурштином. Але зібрана ними рекордна для енеоліту армія була розбита лужичанами і трипільцями на річечці Толлензе так ґрунтовно, що ербіни припинили агресію аж на 2000 років. На жаль, не назавжди, про що читачі вчили ще в школі. Важливо нагадати що й пізніше не раз у боротьбі з ворогами об'єднувалися поляки та українці. Прикладом є знаменита Грюнвальдська битва 15-07-1410 року, яку слід вважати своєрідним повторенням розгрому Заходу на річці Толлензе, адже й цього разу суперники були представниками тих двох світоглядних парадигм, що відтворені на рис. 8.

2.4. Узагальнення доказів лідерської ролі носіїв українських генів в порятунку ННС

Попередній виклад містить наведення накопичених світовою наукою (зокрема — нооісторією) доказів здійснення перших трьох мегаподвигів носіями українських генів. У

мегаподвигу-1 вони разом з представниками інших народів з невисоким середнім зростом чоловіків і жінок реалізували ліквідацію канібалізму і здійснили перехід до гуманістичної парадигми на матеріальній основі винайдення сільського господарства. Радимо звернути увагу на те, що ніхто з них не має «народного героя» з фізичними показниками Геракла. Подібні уявлення характерні переважно для домінування чоловічої гаплогрупи R1a.

Нам можуть заперечити, що Геракла нафантазували греки, а для їхніх теренів на рис. 8 вказана гаплогрупа невисоких винахідників землеробства. Ми ж у черговий раз нагадаємо про необхідність враховувати найновіші результати датувань артефактів і генетичних дешифрувань. А вони два роки тому надали докази того, що після розпаду Великого Трипілля частина носіїв аріїв з гаплогрупою R1a змістилася зі степів України на Балкани і через Болгарію поширилась у всій північній частині розселення греків. Палеогенетики зі здивуванням виявили чималу присутність, як вони пишуть «степових генів», на вказаних територіях. Цього, погодьтеся, цілком достатньо і для появи гіпотези про гіганта-Геракла як народного героя, і для пояснення культурного феномену з назвою «грецька скульптура». У цій справі сталося прибуття в Грецію майстрів феноменальної трипільської скульптури, які негайно використали високу поширеність мармуру і перейшли з глини на набагато зручніший матеріал. Вироби стали незрівнянно привабливішими, міцнішими, отже — дорожчими. Всередині музеїв та інших приміщень їм безпечно, а на свіжому повітрі через поширення підприємств «Великої Індустрії» й транспорту мармурові скульптури «розчиняються» під впливом кислотних дощів.

Вище ми порівняно детально висвітлили всі етапи здійснення **мегаподвигу-2** як першого одуховлення світу й формування усього, що охоплює інтегральне поняття «індоєвропейство» — спільність мало не півтисячі мов, відповідних культур, моральних цінностей і взірців, відсутність гендерних проблем і т.д.

Побіжно ми вимушено стисло вказали на **індивідуальний мегаподвиг-3**, що став заслугою Заратуштри — носія українських генів. Він ще до вибуху вулкану на острові Санторіні на теренах Великого Трипілля спромігся винайти, поширити й утвердити зороастризм — першу на планеті практично ідеальну монотеїстичну релігію, яка стала взірцем для всіх, хто створював інші варіанти світових і впливових монотеїстичних релігій.

Тепер викладемо факти, що стосуються мегаподвигу-4, який ми пропонуємо пов'язати з особою Володимира Івановича Вернадського, інформація про якого в СРСР була викривлена повним приховуванням всього найважливішого, що він здійснив у своїх комплексних наукових дослідженнях. Дрібку даних ми вже вказали вище з наголосом на пораді всім HSS навчитися виготовляти собі їжу та все інше необхідне без плюндрування біосфери [6], а тут уточнимо все трохи ґрунтовніше.

За браком місця сконцентруємося тільки на його перебуванні в Парижі з 1922 по 1925 рр. Це сталося після того, як в СРСР виникла дуже реальна небезпека для його життя. Необачно відвідавши Петроград для спогадів про університетське навчання і подальші справи державного рівня, він постраждав від активізації місцевої ЧК і навіть ненадовго був ув'язнений у липні 1921 р. в Петрограді. Життя йому врятували доброзичливці з оточення В. Леніна, але не могли гарантувати безпеку і захист від «рибалок», розчарованих втратою «великої риби й організатора ворожого мережі». Його могли б легко вбити в час повернення в Москву, тому він обережно «в економ-класі» відправився мурманським потягом у Кандалакшу й зовсім потайки приєднався до геологічної партії свого надійного друга О.Є. Ферсмана (1883-1945). Тут ми висловимо припущення, що «світова єврейська мафія» вирішила підтримати В.І. Вернадського і надати можливість продовжити ті дослідження, що в перспективі мали б наслідком порятунок всього людства, включаючи, звісно, євреїв. Її представники аж у Хібінах поспілкувалися з В.І. Вернадським і забезпечили безпечний рух у Париж, куди змогли переправити й родину — дружину, дочку й сина.

У світі немає і, схоже, й буде повної справедливості. Наукові заслуги В.І. Вернадського у безліч разів більші від доробку А. Ейнштейна, але того проголосили генієм серед геніїв, хоч для цього не було підстав. Створене В.І. Вернадським у Парижі було настільки ненависним для радянських більшовиків, що навіть сьогодні в сучасній Україні виходять твори (як [26]) з твердженнями, що єдиним наслідком були його лекції у Сорбонні про діяльність людства і поява поняття «ноосфера», запропонованого його слухачами-французами — фізиком Е. Леруа і теологом й палеонтологом П.Т. де Шарденем. А сам, як виходить з «радянських обмежень», він нічого путнього не відкрив.

Насправді він скрупульозно проаналізував всю діяльність HSS, передбачив наростання загроз для існування людства і в згаданій статті та в інших творах вказав на єдиний шлях порятунку й необмеженого у часі симбіозу з біосферою — перехід на безпечні для довкілля виробничі процеси.

С усіх інших його досягнень виокремимо тільки те, що ненавидять мало не всі сучасні науковці і намагаються навіть не нагадувати про нього. Ми маємо на увазі знайдені ним докази того, що головними для планети Земля речовинами є не залізо і нікель в ядрі, а легенький газ водень, атоми якого навіть зараз складають 2/3 всіх атомів (т.зв. «гідридна модель планети»). Водень просочує все тіло Землі і потроху виходить назовні в атмосферу, звідки через свою малу масу вилітає у космос. У результаті концентрація водню в повітрі визначається спільним впливом цих факторів. В.І. Вернадський щиро рекомендував всім науковцям вивчати і використовувати всі реакції за участю водню ще старанніше, як у випадку з киснем. Він наголошував, що вловлювання цього водню «у придатних місцях» з надлишком забезпечить чистою енергією всіх HSS. Схоже, що в наш час людство рухається до виконання цієї поради, але якось не дуже активно, бо «фонтанів чистого водню немає».

І наприкінці вкажемо на те, що дегазація водню зумовлює збільшення розмірів Землі. За час її існування радіус зріс в 1,7 рази, а площа поверхні — майже утричі. Це мало наслідком зміну тривалості доби, величини прискорення вільного падіння (колись вона була значно більша), густини повітря і т.п. На «маленькій молодій Землі» не було океанів і материків. Цей поділ сформувався через формування тріщин-понижень, які й заповнила вода. Якщо зменшити сучасну Землю до початкових значень, що встановлює гідридну модель, то всі материки сумістяться разом майже ідеально, про що свідчить рис. 9.



Рис. 9. Експонат з Берлінського політехнічного музею геофізика О.Х. Хільгенберга, 1933 рік

На ньому зображені кілька глобусів Землі з різними розмірами, але незмінними за всіма параметрами материками. Їх виготовив один з небагатьох прихильників теорії «гідридної Землі» та зміни її розмірів через виділення водню німецький геофізик О.Х. Хільгенберг. Ми не можемо вказати на те, коли вся система освіти відмовиться від помилкового уявлення про Землю як варіанту домни, в якій важке залізо опускається на дно, а легші шлаки зі сполук кремнію, кальцію, магнію й інших легких елементів спливають нагору й формують її кам'яну поверхневу оболонку (літосферу).

В.І. Вернадський мав рацію, коли писав про те, що усередині планети лишилася велика кількість водню, «ув'язненого» в процесі її консолідації, а тому всі серйозні геологічні, геофізичні і навіть біологічні дослідження повинні обов'язково враховувати існування і перетворення гідридів — речовин за участю водню. На закінчення вкажемо на те, що група науковців з Німеччини запропонувала найбільш вірогідну модель зародження органічного життя у невеликих тріщинах на кілометрових глибинах літосфери, де рух комплексних флюїдів і взаємодія їх складових могли сформувати перші «первинні» клітини. Там у повній безпеці від космічного обстрілу всіма видами небезпечних променів і різного розміру камінням життя удосконалилося, заселило молоді океани і тільки порівняно недавно під захистом атмосфери і магнітного поля спромоглося покинути океани. Тим, хто цікавиться багатьма іншими наслідками з гідридної теорії Землі В.І. Вернадського, радимо через інтернетні можливості познайомитися з нашою колективною статтею [27]. Продовжуючи пропозиції, вкажемо на плани переходу від класичної екології, в якій наші ефективні пропозиції ([28] та ін.) «успішно» ігнорувалися владними і наближеними до них

структурами, до створення нооекології (приклад — [29]) на основі описаних нами нооінновацій шляхом ліквідації всіх екологічних загроз згідно Заповіту В.І. Вернадського.

3. Висновки і пропозиції стратегії прогресу України-XXI

Уважний читач гарантовано вже зробив багато власних висновків з усіх наведених нами фактів з нооісторії й багатьох інших молодих наук, а також з очевидного попередження про розгортання на Землі трьох грандіозних меганоореволюцій, що з різною швидкістю розпочали замінювати деструктивні виробництва екологічно-лікувальними, сукупність всіх гуманітарних гіпотез, припущень і міфів — нооісторичними й усіма іншими ноонауковими фактами і даними вимірювань. Нарешті через удосконалення Штучного Інтелекту йде обдарування НСS допоміжними знаряддями для інтелектуальної діяльності.

Зупинити ці революції вже неможливо, тому ми пропонуємо Кабінету Міністрів та іншим подібним установам цілковито відмовитися від виконання хибних пропозицій від необізнаних у ноонауках «давоських лоцманів» і планувати виконання пропозиції нашого Президента В. Зеленського (26 червня 2023 р.) цілеспрямовано створити «Доктрину для України» як ефективний і правильний дороговказ для прискороного розвитку Вітчизни після перемоги над ворогами. Очевидно, що Міністерство науки та України повинно планувати і здійснювати модернізаційні зміни на основі вказаних нами світових досягнень у створенні правдивої Prehistory українців, а також відстежувати й використовувати всі досягнення молодих ноонаук. Запрошуємо приєднатися до авторів для спільної наукової роботи.

References

1. Fleshley, T. (1996). *Encyclopedia of vices: justifying the flaws and weaknesses of human nature*. — K. : Nauk. Dumka. (URL: http://lib.ru/DPEOPLE/ENCIKL/enciklopedia_porokow.txt_with-big-pictures.html)
2. Wilson E. (2014). *Masters of the Earth. The Social Conquest of the Planet by Humanity*. SPb.: Piter, (URL: <https://www.litmir.me/br/?b=250777&p=31>) (in Russian)
3. Dennis Meadows, Donella Meadows, Jorgen Randers. *Limits to Growth*. – M.: MSU, 1991; *Beyond Limits to Growth*. – M.: Progress, 1994; *Limits to Growth. The 30-Year Update*. – M.: IKC "Academkniga", 2008 (in Russian)
4. *EU-funded project paves path toward new era of protein sustainability (2023)* (URL: <https://www.proteinreport.org/newswire/eu-funded-project-paves-path-toward-new-era-protein-sustainability>) (19-04-2023)
5. *Millennium environmental outcome announced (2005)* (URL: https://elementy.ru/novosti_nauki/25546/Oglashen_ekologicheskii_itog_tsyacheletiya (31-03-2005))
6. Vernadsky W. *L'autotrophie de l'humanité // Revue générale des sciences*. 1925. No. 17/18. Pp. 495–502 (URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k171004/f500.item.zoom>).
7. Gaudin Th. (1990) *2100 recit du prochain siecle*. – Paris, Editions Payot, 1990.
8. Alvin Toffler (1980). *The Third Wave*. Bantam books. New York * Toronto * London * Sydney * Auckland
9. Klaus Schwab & Thierry Malleret *COVID-19: The Great Reset Geneva, July 2020 Kindle Edition* (URL: <http://reparti.free.fr/schwab2020.pdf>)
10. *World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice / William J. Ripple, Christopher Wolf, Thomas M. Newsome, Mauro Galetti, Mohammed Alamgir, Eileen Crist, Mahmoud I. Mahmoud, William F. Laurance, and 15,364 scientist signatories from 184 countries // BioScience*. 13 November 2017 (URL: <https://academic.oup.com/bioscience/advance-article/doi/10.1093/biosci/bix125/4605229>)
11. Korsak K.V. (2015). "Ukrainian idea-XXI" — the spiritual basis of the Motherland / *Svitoglyad — Outlook*. 2015. №2(52). 38-45 (URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mao.kiev.ua/biblio/jscans/svitoglyad/svit-2015-10-2/svitoglyad-2015-2-13-korsak.pdf>)
12. *Electr. Resource*. Access mode: http://traditio-ru.org/wiki/Украинская_идея
13. *Ukrainian national idea* (Url: <http://uspishnaukraina.com.ua/about/82.html>)
14. Tyshchenko K.M. (2012). *The truth about the origin of the Ukrainian language / Special issue of "Ukrainian week", №2, 4.X.2012* (Url: http://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2012/10_12/04/tyshchenko/tyshchenko.pdf)
15. Tyshchenko K.M. *The truth about the origin of Ukrainians / Ukrainian week, №16, 19.IV.2013* (Url: <http://i.tyzhden.ua/content/photoalbum/2013/november/13/tyshchenko.pdf>)

16. Jared Diamond (1997). *Guns, Germs, and Steel. The Fates of Human Societies*. W.W. Norton & Company. New York. London.
17. Resnyk N.L. (2011). *Progressors of agriculture / Chemistry and life*. 2011. №3. Pp. 12-15
18. Korsak, K.V. (2022). *Neolithic origins of the formation of the Ukrainian archetype and Indo-European culture / Scientific Collection «InterConf»*, (96): with the Proceedings of the 6th International Scientific and Practical Conference «Scientific Community: Interdisciplinary Research» (January 26-28, 2022). Hamburg, Germany: Busse Verlag GmbH, 2022. 1206 p. Pp. 340-349. (URL: <https://www.interconf.top/documents/2022.01.26-28.pdf>)(URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/article/view/18193/15932>) (in Ukrainian)
19. Korsak, K. (2022) "Homo-8 Billion" at the Start of Two Mega-Noorevolutions — Industrial and Humanitarian. And what will the Finish be like?. *Humanities Studies*. 12(89). 35-46 (DOI: <https://doi.org/10.26661/hst-2022-12-89-04>) (URL : <http://humstudies.com.ua/article/view/266461/262486>). [in Ukrainian]
20. Langgut D., Almogi-Labin A., Bar-Matthews M., Pickarski N. & Weinstein-Evron M. (2018). Evidence for a humid interval at ~56-44 ka in the Levant and its potential link to modern humans dispersal out of Africa // *Journal of Human Evolution*, 2018, V.124, pp.75-90.
21. Heggarty P., Anderson C., Scarborough M., King B., Bouckaert R., Jocz L., Kummel M.J., Jugel T., Irlinger B. [...] Gray R.D. (2023). Language trees with sampled ancestors support a hybrid model for the origin of indo-european languages *SCIENCE* • 28 July 2023 • Vol 381, Issue 6656 (URL: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.abg0818>)
22. Klaus Schmidt (2010). Göbekli Tepe – the Stone Age Sanctuaries. *New results of ongoing excavations with a special focus on sculptures and high reliefs / Documenta Praehistorica XXXVII (2010) p. 239-256* (DOI: 10.4312\dp.37.21 (UDK 903.6(560.8)"633/634":636.01) (URL: <https://core.ac.uk/reader/294839319>)
23. Korsak, K., Korsak, Yu., Lyashenko, L. (2020). Nooscientific analysis of two cases of spiritualization of humanity from the terrain of Ukraine / *Economics and management in the period of digital transformation of business, society and the state: Mater. Yuvil. Intern. conf. (May 28-29, 2020, Zaporizhzhia)*. — Zaporizhzhia: ZNU Engineering Institute, 2020. — P. 45-63 (URL: <https://web.znu.edu.ua/NIS/2020/sbornik.pdf>). Appeal 10-09-2024.
24. Videyko M. Yu. (2023). *By the ways of history. Travels to the Trypillia world. [Text] / Lviv : PE "Bona Publishing House"* (URL: chrome-extension://efaidnbmnribpcajpcglclefindmkaj/https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/47748/1/M_Videiko_Trypillia_2023_FSHN.pdf) (in Ukrainian)
25. Videyko M. (2024). *Trypillia Wars* <https://www.youtube.com/watch?v=XvoDmhStKiA> (npem'epa 14-04-2024) (in Ukrainian) 12-08-2024
26. Konstantin Sytnyk & Tatiana Bevs (2017). *Volodymyr Vernadskyi: Man. Citizen. Scientist*. — Kyiv, Naukova dumka, 2017.
27. Korsak K., Talanchuk P., Davydenko G., Kiryk T., Pokhresnyk A., Korsak Yu and others (2022). Ancient noopredictions V.I. Vernadsky and their current consequences for the world, Ukraine and Russia. *International scientific journal «Grail of Science»*, №14-15 (May; 2022) with the proceedings of the: III Correspondence International Scientific and Practical Conference "Scientific researches and methods of their carrying out: world experience and domestic realities", May 27th, 2022 by NGO European Scientific Platform (Vinnytsia, Ukraine) LLC International Centre Corporative Management (Vienna, Austria). Pp. 469-486. (DOI 10.36074/grail-of-science.22.10.2021. 084) (URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/grail-of-science/issue/view/27.05.2022/749>) (in Ukrainian)
28. Sonko S. (2019). *Man in Noosphere: Evolution and Further Development*. / *Philosophy and Cosmology*, Volume 22, 2019: 51-74. DOI: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/22/5>
29. Korsak, K. V. & Korsak, Y. K. (2022). Force majeure need for humanity to turn to nootechnology and nooecology. / *Man and Environment. Issues of Neoecology*, (37), 62-70. <https://doi.org/10.26565/1992-4224-2022-37-06> (URL: <https://periodicals.karazin.ua/humanenvirom/article/view/18582/16900>) (in Ukrainian)

IMMANUEL KANT'S PHILOSOPHY AND MODERNITY

Ali Abasov

Doctor of Philosophy, Professor,
 Head of the Department "Problems of Modern Philosophy"
 of the Institute of Philosophy and Sociology of ANAS,
 Baku, 10 Q. Abasov str., sq. 4.

<https://orcid.org/0000-0002-4528-5797>

Introduction

By the anniversary of one or another outstanding personality, it is customary to determine its role and significance in history and influence on the future from the standpoint of the present. In the case of Immanuel Kant, we can safely talk about his role and significance in universal human history and world philosophy and about the system-forming influence of his ideas on the future development of epistemology, methodology of cognition, worldview, ethics and politics.

The three-hundredth anniversary is a sufficient retrospective for attempts not only to comprehend the revolutionary innovation of I. Kant in philosophy, but also to identify the mistakes and misconceptions of the great thinker. Let us ask ourselves whether the philosophical positions and ideological and moral positions developed by Kant, including the categorical imperative, transcendental idealism, the transcendental unity of apperception, three criticisms of human abilities, judgments about the eternal world, should be considered achievements or mistakes? How can we evaluate his innovations in epistemology, metaphysics, ethics and aesthetics? Kant proposed three ideas to philosophy - the World, God and the Soul - which are not the subject, but a priori conditions of cognition, providing a synthesis of all the results of cognition, thereby creating a whole worldview. Kant is one of the main founding fathers of liberalism (projected for the whole of humanity), and his role is clearly visible in the modern war of political ideas and ideologies. He preached the rigor of moral principles and prescriptive ethics, requiring certain sacrifices from man and submission to his harsh principles of categorical imperative. Kant's metaphysics bypasses the problem of God's participation, since man is deprived of the opportunity to know the real (noumenal) essence of the World, God and the Soul. He denied all mystical knowledge of God, preferring only the evidence of reason. Kant turned God into a thing in itself, i.e. into a noumenon incomprehensible to any real experience. Therefore, A. Losev and P. Florensky (and Russian philosophy in general) considered him the main Satan of philosophy.

One of Kant's greatest contributions to philosophy was his moral theory, deontology, which evaluates human actions not by results, but by their compliance with accepted rules, even if they are not indisputable. A person in his actions should be guided only by moral norms, independent of natural laws and subjective ideas. Consequently, Kant's ethics is based on the autonomy of the will. Kant's philosophy is deeply connected with the idea of freedom. Freedom for Kant is the ability to independently choose moral principles and live in accordance with them. Freedom in the Kantian sense requires responsibility and self-discipline from us, since we must control our actions not by instinct, but by reason. Kant believed that the contradictions of knowledge that arise do not depend on its external source - the object, but are given to a person by the nature of his mind. This discovery by Kant of the dialectical nature of reason, described as a "Copernican revolution" in philosophy, argues that in order to justify the possibility of knowledge, one should proceed from the fact that it is not our cognitive abilities that correspond to the world, but the world must conform to our abilities so that cognition can take place in principle. Since there is no way to prove that a person's perception (and cognition) of the world is adequate to the noumenal essence of this world ("the world is such as our ability to see it"), Kantianism opens the way to recognition of the phenomenal essence of human cognition, proceeding within the a priori framework of perception of space and time. Kant was looking for an opportunity to formulate a common moral maxim of humanity and thereby establish "eternal peace", forgetting that any morality is local in nature and depends on the culture, values and customs of people so unlike each other. Kant was a proponent of the idea that eternal peace could be achieved through universal democracy and international cooperation, and that perhaps this could be the culmination of world history (3). Today these ideas are being tested. Kant believed that reason is also the source of morality and that aesthetics arises from the ability of disinterested judgment. Kant's views continue to have a great influence on modern philosophy, especially in the field of epistemology, ethics, political theory and postmodern aesthetics (see 3). Now I will try to

highlight in more detail the main ideas and principles of the philosophical system of the founder of German classical idealism and in general assess his contribution to world philosophy.

The main text

Thus, it is important to show in the article in what state Kant found philosophy, how he changed and determined its future development, where and how his ideas are applied and denied today. It is best to start this interpretation with the central problem of philosophy – the main question of physics, metaphysics, ethics. Is our experience limited only by the relationship between two objects-subjects: the world and man? Or is there a completely deterministic interaction between them, a commuting Force (God)? Yes, Kant answers the first question; answering the second question positively, he believes that this problem, due to dialectical contradictions, its proof should be taken beyond the scope of knowledge. Then you can make a revolution, believing that it is not the world that directly affects a person, building in it a series of intuitive, sensual and rational cognition, the logic of producing which is adequate to the Logic of the functioning of the world. It's the opposite. The "world" we perceive and know is the fruit of human "abilities", which should be subjected to "Criticism" in order to understand their functioning in the a priori mechanism of space and time (all this, of course, is embedded in Newton's mechanistic physics). Since Kant accepts such a picture of the world and such a mechanism of its cognition, the world splits into a part of phenomena manifested for cognition and a part of noumens (things in themselves) hidden from him (the phenomenal and noumenal worlds). Kant does not deny the real existence of the noumenal world, he simply does not see any real ways of knowing it. Kant called his philosophical system transcendental idealism, based on a strict separation of things in themselves and phenomena. Things in themselves are reality as it exists independently (and hidden) from the cognizing subject. The purpose of transcendental philosophy is to find out the ultimate conditions of the possibility of various forms of human experience. Space and time are inherent in the cognizing subject and are his way of seeing the manifestations of things. Husserl's phenomenism, which already follows from Kant's ideas, rejected the existence of the noumenal world. But before that, Fichte, Schelling and especially Hegel, relying on Kant, built their own systems of idealism, opening the transition to non-classical philosophy, restoring the norms of "ordinary" for the philosophy of knowledge. But almost immediately after that, the main conclusion of postnonclassics was the statement that the formation of a system in philosophy is impossible in principle, and the role of man in cognition must be rethought. We must now trace the philosophical directions in which the ideas of I. Kant played a system-forming role.

Pre-Kantianism

It is true that Kant's critical philosophy grew out of D. Hume's skepticism, but it is also true that it was intended to overcome or circumvent it. On the other hand, Kantianism tried to explain the relationship between reason and human experience and to go beyond what it saw as the errors of traditional philosophy and metaphysics. "He wanted to end what he considered an era of useless and speculative theories of human experience while resisting the skepticism of thinkers like Hume. He considered himself an indicator of a way out of the impasse between rationalists and empiricists, and there is an opinion that he synthesized both traditions in his thought" (3). The current situation in cognition and its philosophical background is still relevant and finds its partial resolution in the paradigm of post-non-classical cognition, radically transforming the subject-object relations of the classics. At a time when science was experiencing progress based on the Newtonian revolution, a double question was raised: first, was the reliability of scientific conclusions indisputable, or was the scientific method just an approximation for practical purposes? More importantly, was it possible to achieve certain knowledge about transcendent reality and finite things, given the contradictory statements of existing metaphysical systems and despite the challenge of skepticism? (see 7) Kant distinguished between two fundamental cognitive abilities - sensuality and understanding (intelligence), while Leibniz-Wolff's supporters considered understanding (intelligence) to be the only fundamental force. Therefore, Kant rejects the rationalist point of view that sensuality is just a confusing kind of intellectual cognition, and replaces it with his own point of view that sensitivity differs from understanding and brings its own subjective forms of space and time into perception - a point of view that developed from Kant's earlier criticism of Leibniz's relative view to the world. "Moreover, Kant argues that sensitivity and understanding are directed at two different worlds: sensitivity gives us access to the sensory world, while understanding allows us to comprehend a special intelligible world. These two worlds are connected by the fact that what the mind comprehends in the intelligible world is a "paradigm" of "NOUMENAL PERFECTION", which is "a common measure for all other things to the extent that they are realities." Theoretically, this intelligible paradigm of perfection is God; from a

practical point of view, this is "MORAL PERFECTION"... Kant now believes that moral judgments are based only on pure understanding" (4).

Kantianism

Kant's scheme was structured as follows: a person knows things only as they appear to him in space and time, and his mind synthesizes them in the form of concepts in accordance with the basic rules of thinking (categories). These rules themselves are a priori (independent of experience). A person is deprived of the guarantee that the fruits of intuition and thinking correspond to objective reality. "Entities that do not correspond to phenomena in space and time, the so-called transcendental concepts, including the concept of God, cannot be the object of any theoretical knowledge. For Kant, an attempt to know them theoretically can only lead to empty speculation. On the other hand, scientific knowledge obtained through the correct use of categories of reason based on intuition in time and space provides reliable knowledge, but only in terms of phenomenal knowledge about the world as it appears to people. Achieving the so-called "apodictic" certainty within the framework of the legitimate application of reason, the transformation of philosophy into science was Kant's stated goal" (7). At the same time, the German philosopher believed that theoretical knowledge about God, comparable to scientific knowledge about the world, was an illusion held by earlier metaphysics. And the explanation of why people tend to apply categories that go beyond experience, why metaphysics is a natural human inclination, is linked to the nature of the human mind, which seeks to fully integrate all reality into a systematized whole, which leads to the emergence of concepts such as "God" and "eternal soul" (7). As a result, his philosophy moved away from statements (of any kind) about an objectively given reality to the study of the subjective processes of the human mind. In line with this, the attitudes of knowledge boiled down to two questions: What can I know? How can I know? And the paradigms of cognition required that the objects of the senses correspond to the spatial and temporal forms of intuition of a person who has a priori knowledge of the objects of the senses (3). Kant identified the main cognitive abilities: sensuality, the chaos of sensations of which a person ordered through a priori time and space; reason, which has an a priori ability to produce categories and concepts, form judgments, endowed with productive imagination, through which the synthesis of rational and sensual is carried out; reason, which plays the role of the highest synthesizer of cognition products. We will return to the specifics of the cognition process later, but for now we will briefly note the essence and content of other works by I. Kant. Among them, first of all, the Critique of Practical Reason (1788), devoted to the study of human morality in the context of the question (What should I do?) and "Criticism of the faculty of judgment" (1790) – finding out how "beautiful" differs from "sublime" and whether it is possible to argue about tastes. The result of the study: beauty is expediency without a purpose, the beautiful contains the promise of goodness; sublime is a very strong aesthetic state that occurs when a person feels that he is dealing with something that far exceeds his scale. The antinomy of the judgment of taste is that one cannot argue about tastes and at the same time they will always be argued about. It is interesting to note that in "Observations on the sense of beauty and the Sublime" (1764), it is mainly about the alleged differences in the tastes of men and women and representatives of different cultures (4), which makes it possible to include Kant among researchers of gender and ethnoculture.

It should be noted "Religion within Reason alone" (1793), in which God is considered as a transcendental idea necessary to give the world a complete meaning. The concept of God is found inside any moral person, representing a condition of moral duty. Towards the end of his life, the German philosopher retires and is engaged in editing his philosophical works. As noted in the encyclopedias, "some of these later notes show unmistakable signs of Kant's mental decline, which became tragically abrupt around 1800. Kant died on February 12, 1804, shortly before his eightieth birthday" (4). Let us return, however, to the methodological and ideological subtleties of epistemology and epistemology, with which followers tried to overcome Kant's contradictions. Thus, the two-object (metaphysical) interpretation (phenomenon and thing-in-itself) represents the central interpretation of Kant's transcendental idealism. Here, things in themselves are absolutely real and independent of human perception. As can be seen, this position of Kant contradicts the foundations of quantum mechanics, which is forced to take into account the influence of man on objects of knowledge in the microcosm. However, phenomena are not absolutely real in this sense, since their existence and properties depend on who perceives them. Moreover, whenever there are external manifestations, in a sense they exist in the minds of the people who perceive them. Thus, external manifestations are mental entities or mental representations" (4, Note 1). Critics of Kant's epistemology believed that he puts forward contradictory statements about what the subject can and cannot know about "things in themselves", leading him to skepticism so denied by him and driving

the subject into a trap of his own mind, cutting him off from reality. In addition, Kant's denial that things themselves are spatial or temporal was attributed to the category of inconsistency of the philosopher: "if there is no space, time, change or causal relationship in the realm of things themselves, then how can things themselves affect us? Transcendental attachment seems to imply a causal relationship between things themselves and our sensuality. If this is just how we inevitably think about transcendental attachment, because we can only give positive content to this thought by using the concept of cause, although it is nevertheless strictly incorrect that things themselves affect us causally, then it seems that not only do we not know how to actually things actually look like themselves and affect us. Rather, it seems inconsistent that things themselves can affect us at all if they are not in space or time" (4). To the rescue of these difficulties came an attempt at a "two-dimensional reading" of Kant's transcendental idealism (Note 2). There are at least two main versions of the two-aspect theory. One version interprets transcendental idealism as a metaphysical theory according to which objects have two aspects in the sense that they have two sets of properties: one set of relative properties that seem to us spatial and temporal, and another set of internal properties that do not seem to us and are not spatial or temporal. This dualistic interpretation of properties faces epistemological objections similar to those faced by the interpretation of two objects, since we are not in a better position to gain knowledge about properties that do not seem to us than to gain knowledge about objects that do not seem to us. Moreover, this interpretation also seems to imply that things themselves are spatial and temporal, since phenomena have spatial and temporal properties, and from this point of view, phenomena are the same objects as things themselves. But Kant directly denies that space and time are properties of things in themselves. The second version of the theory of two aspects differs more radically from the traditional interpretation of two objects, denying that transcendental idealism is, in fact, a metaphysical theory. Instead, he interprets transcendental idealism as a fundamentally epistemological theory that distinguishes between two points of view on objects of experience: the human point of view from which objects are viewed relative to epistemological conditions inherent in human cognitive abilities (namely, a priori forms of our sensory intuition); and the point of view of intuitive intelligence, from which the same objects can be known by themselves and independently of any epistemological conditions. People really cannot take the latter point of view, but they can only form an empty idea of things as they exist by themselves, abstracting from the entire content of our experience and leaving only a purely formal idea of the object as a whole. Thus, transcendental idealism, according to this interpretation, is essentially the thesis that we are limited by the human point of view, and the concept of the thing in itself plays a role that allows us to delineate the boundaries of the human point of view, going beyond them in abstract (but empty) thinking.

One of the criticisms of this epistemological version of the two-dimensional theory is that it avoids objections to other interpretations by attributing to Kant a more limited project than the text of the Critique requires (see 4). As for human self-awareness, the source of the feeling of a constant and unchanging "I", preserved throughout all changes in experience, Kant has a formal concept of self-awareness rather than a material one. Since no specific content of human experience is unchangeable, self-awareness should stem from the fact that this experience has an unchanging form or structure, and awareness of one's own identity in all changing human experiences should consist in awareness of the formal unity and regular regularity of his experience. Thus, according to Kant, the formal structure of our experience, its unity and regular regularity are the achievement of our cognitive abilities, and not a property of reality as such, and self-awareness is awareness of the natural activity of the mind to synthesize or combine sensory data to create a single experience (4).

Neo- and post-Kantianism

As V. I. Metlov writes: "Kant turns out to be an object of criticism and a starting point for opposing philosophical doctrines already in our days – both the logical-analytical direction and the phenomenological-hermeneutic direction draw their inspiration or material for criticism from Kant. E. Husserl of the first decade of the 20th century is not so much different from the neo-Kantians (in particular, in his struggle against psychologism; on the other hand, the concept of the intentionality of consciousness turns out, for example, to be not alien to G. Cohen). A clear reaction to the neo-Kantian, epistemological, interpretation of Kantian philosophy is the work of M. Heidegger "Kant and the Problem of Metaphysics" (1929)" (1). And this is just a short list of philosophers and philosophical trends influenced by Kantianism. No wonder he was repeatedly compared to Plato and Socrates. His role in the development of logic and methodology of scientific cognition is undeniable (Note 3). We have already talked about the role of I. Kant, who laid the foundations of post-non-classical cognition. Thus, "all philosophers of that period fell under the general influence of Kantianism, even those who opposed Kant's conclusions" (7). We add that

scientists of natural science and socio-humanitarian fields, great moralists and ethicists of a secular and theological nature were no less subject to this "charm". The evolution of I. Kant's theological ideas is well represented by the researcher Wayne P. Pomerleau (see 9), who wrote: "we see how Kant moves from a confident defense of the demonstrative argument in favor of the God of metaphysics to the denial of all theoretical knowledge of the theological kind, to the assertion of a moral argument establishing religious faith as rational, to suspicions about a divided religion from morality and, finally, to hints at the idea of God, so identified with moral duty that it is immanent, not transcendent" (9) As we have already noted, one of Kant's greatest contributions to philosophy was his moral theory, the so-called deontology, which evaluates actions by whether they comply with the current rules, and not by the results of the action. "Since then, deontology has become one of the "big three" moral foundations of the Western tradition, along with ethics of virtue (based on the works of Aristotle) and consequentialism (an example of which is utilitarianism)" (9). In the structure of moral action, Kant distinguished between types of imperatives (Note 4).

"From this Kant derived a categorical imperative, which is usually formulated as "act only according to such a maxim, according to which you can at the same time wish it to become a universal law." This made all moral precepts universal, so if something was wrong for me, then it must be wrong for all intelligent beings at all times. This categorical imperative became the basis of all Kant's moral laws, in fact consolidating a particularly refined version of the Golden Rule" (5).

Results

It is quite obvious that in an article of this volume it is possible to sum up only some of the results of Immanuel Kant's gigantic scientific and philosophical activity. Kant's philosophy combined two main trends that competed during the Enlightenment: the metaphysical approach (a branch of philosophy dealing with the explanation of the nature of the most fundamental aspects of the world: What is the nature of reality? Is there a world outside the mind? What is the nature of objects and events? Is free will possible in a world governed by causal laws? and the empirical approach (empiricism is a philosophical position that emphasizes the role of experience. At the same time, the category of experience may include the entire content of consciousness or be limited only to sensory data) (5). The Copernican Revolution shifted the criterion of truth from statements about external reality to the immediacy of the knowing Self, putting an end to centuries of philosophical speculation and laying a solid foundation for factual knowledge, in particular, the scientific method. But it also opened the way to agnosticism in basic questions of knowledge. Modern philosophy has expanded Kant's critical approach, moving from ontological to epistemological issues, gradually limiting the scope of knowledge considered reliable (5). The two interrelated foundations of what Kant called his "critical philosophy," the "Copernican revolution" that he claimed to have accomplished in philosophy, were his epistemology (theory of knowledge) of transcendental idealism and his moral philosophy of the autonomy of reason. They placed an active, rational person at the center of the cognitive and moral worlds. These Kantian ideas irrevocably changed philosophy, and his basic terminology became part of the general philosophical language (5). Kant's transcendental aesthetics allowed us to consider the contribution of intuition to human knowledge and cognition, and in this regard, by aesthetics the philosopher meant not the study of art and beauty, but the study of our sensory perceptions, and by intuition - the ability of our senses to perceive an external phenomenon. Transcendental Logic - explored understanding and its role in shaping human knowledge, where understanding is defined as the ability of the mind that deals with concepts. Logic is divided into two parts: analytical and dialectical. In the first, Kant explored the contribution of reason to cognition, in the second, the limits of reason. So, "The Noumenon exists as the horizon of our perception of a thing, a horizon that can be outlined only with the help of philosophical concepts. Kant's entire metaphysical system, based on the actions of cognitive abilities, was designed to describe the world as we perceive it - a much more modest task than describing the world as it is beyond our perception, which, according to Kant, is what all previous philosophies mistakenly tried to do." Kant was the first to realize that reality is more than just what it seems (see 5). Finally, the second great part of the Kantian heritage is connected with the categorical imperative formulated by the German philosopher in three ways.

In short, Kant is a critical attitude to philosophy, a negative result of cognition, a refutation of the program of philosophy as conclusions about the nature of the Universe, God or the soul simply through logical reflection on them, through what seemed to make sense through "a priori" thinking, i.e. thinking on purely logical grounds. Despite significant criticism, "in general, post-Kantian philosophy has not been able to return to the style of thinking, reasoning and asserting the conclusions that characterized philosophy before him... Kant's broader influence not only in philosophy, but also in the humanities and social

sciences in general lies in the central concept of the "Critique of Pure Reason", namely in the fact that our knowledge is based on the synthesizing, unifying, constitutive activity of the subject of cognition, the existence of an ordered world of experience and the objects of cognition themselves. This idea has spread in many intellectual disciplines, in which it has manifested itself in various forms" (5, Approx.5), for example, from the idea of Karl Marx in social theory about the constitutive role of human labor in the creation of history and society, through Freud in psychology, that the activity of the ego produces the principle of reality, through the idea of Emile Durkheim, in sociology, that society creates collective consciousness through social categories, through the idea of Chomsky, in linguistics, about transformational grammar, in modern concepts, in several humanities and social sciences, "the social construction of reality." Thus, Kant's concept of the synthesis and ordering of mental activity has become central to modern intellectual culture (5). "In his third Critique of Judgment, Kant intended to bridge the gap between theoretical and practical reason through reflective judgment. Kant compares an aesthetic judgment with a teleological judgment based on an obvious harmony in nature. The harmonious beauty of the universe seems to imply the presence of the Creator, just like the beauty of a work of art. According to Kant, this goes beyond a simple proof for moral reasons, but still is not a theoretical certainty." (7) In political philosophy, Kant influenced the late twentieth-century political philosopher John Rawls, "who drew heavily on his inspiration, laying the foundations for a liberal view of political institutions. The nature of Rawls' use of Kant has caused serious controversy, but has demonstrated the viability of Kantian considerations in a wider range of issues than was once considered plausible. (7). Although this is rarely emphasized, Kant has created a holistic approach to the problems of philosophy, science, morality, ideology and politics, based on common principles and provisions.

Keywords: I. Kant, philosophy, pre-Kantianism, Kantianism, neo-Kantianism, post-Kantianism

Note 1. "These reflections, combined with the statement that we perceive only appearances, make transcendental idealism a form of phenomenalism in this interpretation, since it reduces objects of experience to mental representations. All our experience – all our perceptions of objects and events in space, even these objects and events themselves, as well as all non-spatial, but still temporary thoughts and feelings - belong to the class of phenomena that exist in the minds of perceiving people. These appearances completely cut us off from the reality of things in themselves, which are not spatial and temporal. However, Kant's theory, based on such an interpretation, nevertheless requires that things exist by themselves, since they must transmit to us sensory data on the basis of which we create an appearance. In principle, we cannot know how things themselves affect our feelings, because our experience and knowledge are limited by the world of phenomena created by our mind. Thus, things in themselves are a kind of theoretical position, the existence and role of which is required by theory, but cannot be directly verified" (4).

Note 2: "From this point of view, transcendental idealism does not distinguish between two classes of objects, but rather between two different aspects of the same class of objects. For this reason, it is also called the interpretation of the one world, because it asserts that in Kant's ontology there is only one world and that at least some objects in this world have two different aspects: one aspect that we see and another aspect that we do not see. That is, phenomena are aspects of the same objects that also exist on their own. So, in this reading, phenomena are not mental representations, and transcendental idealism is not a form of phenomenalism" (4).

Note 3: "The principle of complementarity, which at one time was given the status of a natural scientific embodiment of dialectical inconsistency in Russian philosophy, represents by its origin a typically Kantian level of development of dialectical inconsistency. However, one fundamentally important consideration should be borne in mind: what is the boundary of scientific knowledge for Kant, for N. Bohr becomes its own content of science. Having made a radical step in the development of ideas about cognition with his Copernican revolution, Kant at the same time refuses those consequences that could have taken place if this step had been consistently carried out and which in the 20th century became the main problems of the foundations of almost all branches of scientific knowledge" (1).

Note 4: The first formulation (the formula of the Universal Law) states: "Act as if the maxim of your action were to become, by your will, a universal law of nature." The second formulation (the Formula of Humanity) says: "Act in such a way that you use humanity, whether in your own person or in the person of anyone else, always simultaneously as an end, and not just as a means." The third formulation (the Autonomy Formula) is a synthesis of the first two. It says that we must act in such a way that we think

of ourselves as legislators of universal laws through our maxims. We can only think of ourselves as such autonomous legislators to the extent that we follow our own laws. (see 5)

Note 5 "... from the idea of Karl Marx in social theory about the constitutive role of human labor in the creation of history and society, through Freud in psychology, that the activity of the ego produces the principle of reality, through the idea of Emile Durkheim, in sociology, that society creates collective consciousness through social categories, through the idea of Chomsky, in linguistics, about transformational grammar, in modern concepts, in several humanities and social sciences, the "social construction of reality". Thus, Kant's concept of the synthesis and ordering of mental activity has become central to modern intellectual culture" (5).

References

1. Метлов В. И. Присутствие Канта в современной философии. – ж. Философия и общество. Выпуск №4(33), 2003 - <https://www.socionauki.ru/journal/articles/255269/>
- Metlov V. I. The presence of Kant in modern philosophy. – J. Philosophy and society. Issue No. 4(33), 2003 - <https://www.socionauki.ru/journal/articles/255269/>
2. Big Thinker: Immanuel Kant. The Ethics Centre - 12 APR 2021 - <https://ethics.org.au/big-thinker-immanuel-kant/>
3. Immanuel Kant - https://en.wikipedia.org/wiki/Immanuel_Kant
4. Immanuel Kant. Stanford Encyclopedia of Philosophy - <https://plato.stanford.edu/entries/kant/>
5. Immanuel Kant. New World Encyclopedia - https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Immanuel_Kant
6. Kant's Philosophy of Religion. Stanford Encyclopedia of Philosophy - <https://plato.stanford.edu/entries/kant-religion/>
7. Kantianism - <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Kantianism> -
8. Metaphysics. New World Encyclopedia - <https://www.newworldencyclopedia.org/entry/Metaphysics>)
9. Pomerlo P. W. Immanuel Kant. The Philosophy of Religion - <https://iep.utm.edu/kant-rel/>

Psychological sciences

AI IN PSYCHOLOGY: A CRITICAL REVIEW OF EMOTIONS AND HEALTH IN MODERN SCIENTIFIC PARADIGMS

Gabdrakhman Adilet

PhD in Psychology, Al-Farabi Kazakh National University

Abstract

The integration of Artificial Intelligence (AI) into psychological research offers profound insights into the intricate relationship between emotions and health. As modern scientific paradigms evolve, AI has emerged as a critical tool in enhancing the understanding of these connections, particularly within frameworks such as cognitive-behavioral approaches, psychoneuroimmunology, and the biopsychosocial model. This review critically examines how AI technologies have been used to assess and predict the emotional determinants of health outcomes, focusing on both the positive and negative impacts of emotions such as stress, anxiety, joy, and satisfaction on physical health. AI has shown potential in simulating complex emotional states and providing predictive models that reveal correlations between emotional states and health conditions, such as cardiovascular diseases, diabetes, and immune function. However, the use of AI in psychology raises ethical and methodological concerns, especially regarding the replication of human empathy, subjective emotions, and algorithmic biases. Despite these challenges, AI's role in psychology promises to deepen the understanding of how emotions influence health and improve mental health interventions by offering personalized, data-driven solutions. This review explores these developments while advocating for more empirical scrutiny of AI's application in emotional health research.

Keywords: AI in psychology, emotions and health, biopsychosocial model, cognitive-behavioral analysis, psychoneuroimmunology, emotional intelligence, stress, predictive health models, emotional well-being.

Introduction

The intersection of Artificial Intelligence (AI) and psychology has opened new avenues for exploring complex human phenomena such as emotions and health. Emotions have long been considered integral to human well-being, influencing physical health and longevity. Scientific paradigms such as the biopsychosocial model and psychoneuroimmunology have consistently emphasized the role of emotional states in health outcomes, identifying both positive and negative emotional experiences as critical determinants of physical well-being. AI, with its capacity for large-scale data analysis and predictive modeling, provides novel methods for investigating these relationships. The relationship between emotions and health has long been a focal point in psychological research. Modern scientific paradigms, including the biopsychosocial model and psychoneuroimmunology, have significantly advanced the understanding of how emotional states influence physical well-being. Stress, anxiety, anger, and other negative emotions are known to contribute to diseases such as cardiovascular disorders, immune suppression, and metabolic diseases. Conversely, positive emotions like happiness and satisfaction are associated with improved immune function and overall health outcomes. The advent of Artificial Intelligence (AI) in psychology has expanded the scope of these investigations, allowing researchers to analyze complex data sets and predict health outcomes based on emotional profiles. AI technologies enable large-scale emotional analysis and offer predictive models that highlight potential health risks associated with emotional states. This review examines how AI integrates into the study of emotions and health, discussing its potential to provide nuanced insights into these relationships while addressing ethical and methodological concerns. Graphical representations of the data (Figures 1 and 2) illustrate the varying impacts of different emotions on cardiovascular health and immune function.

AI and Emotional States: Impact on Health

AI has been instrumental in simulating and studying emotional states, helping to quantify and predict the impacts of emotions on health. Researchers have increasingly utilized AI to examine how stress, anxiety, anger, and other negative emotions contribute to conditions such as cardiovascular disease, immune suppression, and metabolic disorders like diabetes. For instance, chronic stress has been linked to

elevated heart rates and blood pressure, both of which are precursors to heart disease. AI algorithms, designed to analyze vast datasets of emotional responses and health records, offer critical insights into how these emotional states correlate with physical outcomes. Additionally, AI models have shown that positive emotions, such as happiness and contentment, boost immune function and reduce the likelihood of chronic diseases, supporting the growing body of evidence on the health benefits of emotional well-being.

The Biopsychosocial Model and AI Integration

The biopsychosocial model of health underscores the interaction between biological, psychological, and social factors. AI's integration into this model has advanced research on how emotions interact with physiological and psychological health determinants. For example, machine learning algorithms have been used to map the psychological factors associated with stress and their subsequent biological effects, such as immune function decline and cardiovascular strain. Through AI, researchers can now analyze how variables like emotional regulation and social support influence health outcomes, offering a more holistic view of patient health.

Cognitive-Behavioral Analysis and Predictive Models

AI also plays a significant role in cognitive-behavioral psychology, particularly in understanding how emotional regulation impacts health. Cognitive-behavioral theories suggest that emotional responses are shaped by thought patterns, which in turn influence physical health. AI-driven predictive models can assess individual thought patterns and emotional responses to predict health outcomes more accurately. For instance, AI has been applied in therapy settings to identify cognitive distortions that lead to stress and anxiety, offering real-time interventions that mitigate these emotions' negative effects on health.

Psychoneuroimmunology and AI

Psychoneuroimmunology examines the connections between emotional states, nervous system activity, and immune function. AI technologies have enhanced the capacity to investigate these connections by allowing researchers to process and analyze complex datasets that include emotional, neurological, and immunological data. This has led to breakthroughs in understanding how emotions like anxiety and anger can suppress immune function, increasing susceptibility to infections and chronic conditions. Furthermore, AI has been used to develop predictive models that identify individuals at risk of health problems based on their emotional profiles, thereby enabling early intervention.

Ethical Considerations in AI-Driven Psychological Research

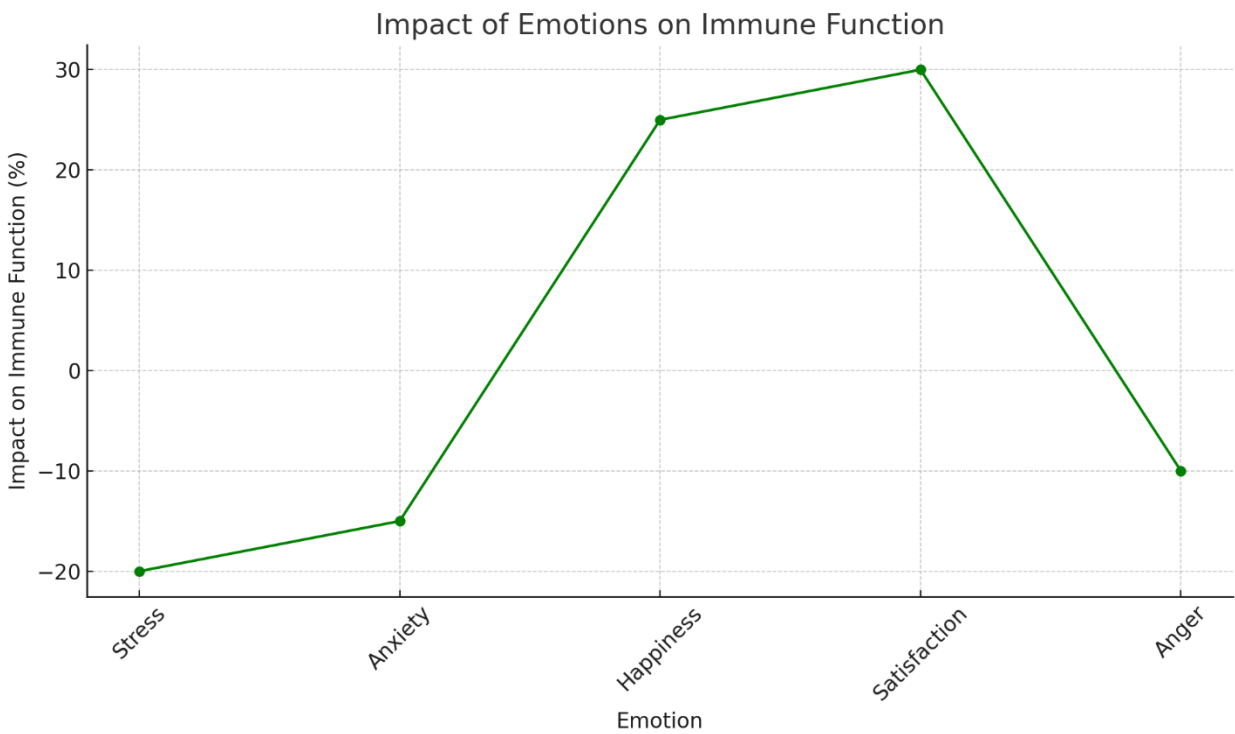
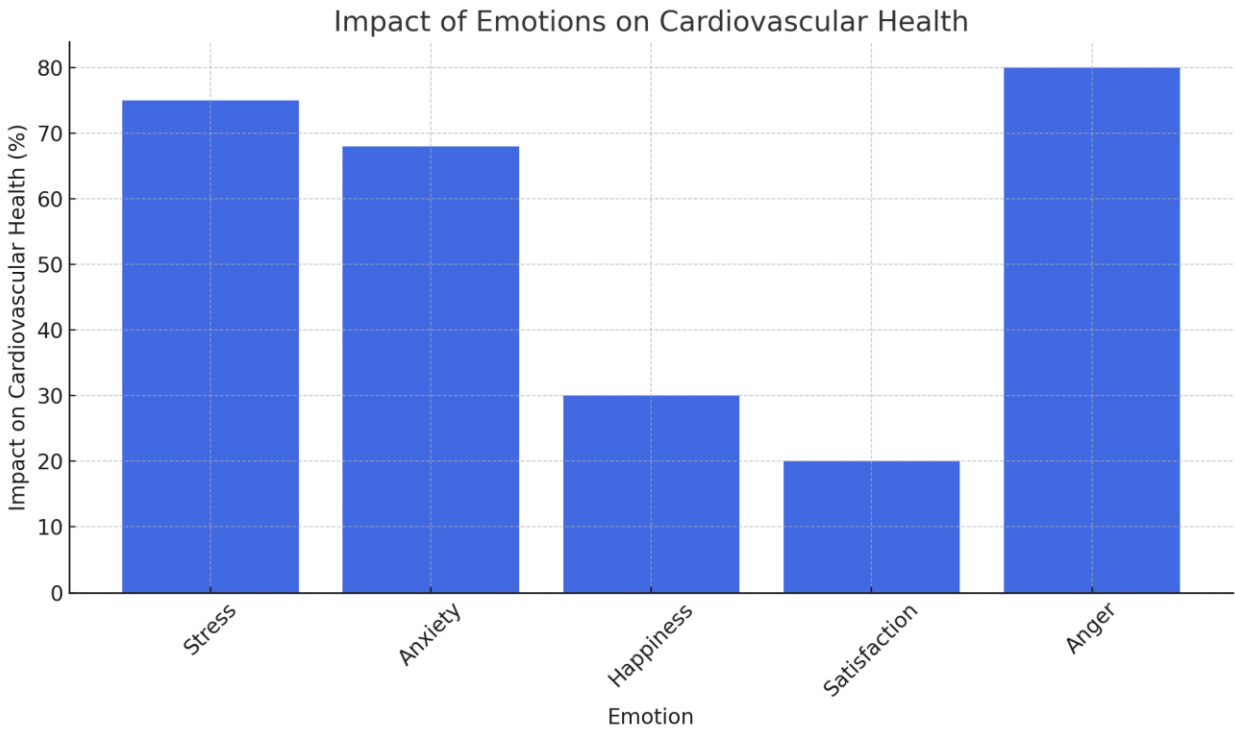
Despite its promise, the integration of AI into psychological research on emotions and health raises several ethical concerns. One of the key challenges is the replication of human empathy in AI systems used for emotional analysis. While AI can recognize emotional patterns, it cannot replicate the subjective experience of emotions, which is crucial in therapeutic settings. Moreover, biases in AI algorithms—stemming from their human creators—can affect the outcomes of emotional health assessments, leading to inaccurate or even harmful conclusions. Addressing these ethical challenges requires ongoing scrutiny and refinement of AI systems to ensure they enhance, rather than detract from, psychological research.

Methods

This critical review integrates data from empirical studies utilizing AI technologies in emotional health research. AI tools such as machine learning algorithms and neural networks have been employed to assess large datasets consisting of emotional responses, physiological health markers, and self-reported health outcomes. The research methodology follows a systematic review approach, focusing on studies that utilized AI to simulate, quantify, and predict emotional states and their linkages to health.

The studies reviewed were selected based on their use of AI-driven data analysis in the context of emotional states and health outcomes. Sources included journals on health psychology, psychoneuroimmunology, and computational modeling. Machine learning algorithms were primarily used to identify patterns of emotional influence on cardiovascular, immune, and metabolic health. Additionally, this review examined the application of AI in real-time therapeutic interventions, where AI predicts negative emotional impacts and suggests interventions to mitigate health risks.

To visually demonstrate the impacts of various emotions on health, data from these studies were used to create bar graphs and line graphs (Figures 1 and 2). Table 1 provides a summary of the effects of different emotions on cardiovascular health and immune function.



Results

The integration of ai in psychological research has yielded significant insights into the effects of emotions on health. Table 1 provides a summary of key findings regarding the impact of emotions on cardiovascular health and immune function. Negative emotions such as stress and anger exhibit high detrimental impacts on cardiovascular health, increasing the risk for heart disease by up to 80% (figure 1). In contrast, positive emotions such as happiness and satisfaction show a protective effect, reducing cardiovascular strain by 20-30%.

Table 1

<i>Impact of Emotions on Cardiovascular Health and Immune Function</i>		
<i>Emotion</i>	<i>Impact on Cardiovascular Health (%)</i>	<i>Impact on Immune Function (%)</i>
<i>Stress</i>	75	-20
<i>Anxiety</i>	68	-15
<i>Happiness</i>	30	25
<i>Satisfaction</i>	20	30
<i>Anger</i>	80	-10

Graphical data analysis revealed that emotions such as stress and anxiety significantly suppress immune function, while positive emotions like happiness and satisfaction promote immune health (Figure 2). AI models predicted that individuals with prolonged exposure to stress are at a higher risk for immune suppression, leading to increased vulnerability to infections and chronic diseases.

Additionally, machine learning algorithms identified emotional patterns that correlate with health deterioration. For example, people experiencing chronic anger were shown to have a higher likelihood of developing cardiovascular disease, while those reporting frequent happiness displayed enhanced immune responses.

Discussion

The results from ai-integrated research align with traditional psychological theories regarding the profound impact of emotions on health. Ai's ability to analyze large-scale data on emotional responses and physiological health markers has enhanced understanding in this field, offering more precise and predictive insights. For instance, chronic stress—one of the most studied emotions—was consistently shown to have severe adverse effects on cardiovascular and immune health, findings supported by both ai-driven models and traditional research. Despite these advancements, ethical challenges arise in the use of ai to study emotional health. Ai lacks the capacity to experience emotions, which limits its ability to fully capture the subjective nuances of human emotional experiences. Moreover, biases in algorithm development may lead to skewed interpretations of emotional data, emphasizing the need for transparent and ethically sound ai applications in psychology. The application of ai in real-time interventions has shown promise, particularly in cognitive-behavioral therapy (cbt). Ai-driven apps that monitor emotional states in real-time have successfully provided interventions, reducing the negative health impacts of stress and anxiety. However, further research is required to address concerns about ai's role in replicating human empathy, a crucial aspect of effective therapeutic interventions.

Conclusion

The integration of AI into the study of emotions and health within modern psychological paradigms has yielded significant insights and innovations. AI technologies have enhanced the ability to analyze the complex interplay between emotions and health, offering predictive models that facilitate early intervention in emotional and physical health issues. However, the ethical challenges posed by AI—especially in replicating human empathy and managing algorithmic biases—highlight the need for continued research and oversight. Ultimately, AI's role in psychology holds great promise for advancing the understanding of emotional health and improving the efficacy of mental health interventions.

References

1. Acemoglu, D., & Restrepo, P. (2019). Artificial intelligence, automation and work. In A. Agrawal, J. Gans, & A. Goldfarb (Eds.), *The economics of artificial intelligence: An agenda* (pp. 89-127). University of Chicago Press.
2. Barroso, F., & Carver, C. S. (2013). Emotional responses and health outcomes: A biopsychosocial perspective. *Health Psychology Review*, 7(2), 183-202.
3. Batson, C. D. (2011). *Altruism in humans*. Oxford University Press.
4. Bloom, P. (2016). *Against empathy: The case for rational compassion*. HarperCollins.
5. Brosschot, J. F., Verkuil, B., & Thayer, J. F. (2010). Persistent physiological activation: A fundamental mechanism underlying the chronic diseases of modern society? *Journal of Psychosomatic Research*, 68(6), 617-628.
6. Clegg, B. (2017). *Big data: How the information revolution is transforming our lives*. Icon Books.
7. Cohen, S., & Herbert, T. B. (1996). Health psychology: Psychological factors and physical disease from the perspective of human psychoneuroimmunology. *Annual Review of Psychology*, 47, 113-142.
8. Collins, H. (2010). *Tacit and explicit knowledge*. University of Chicago Press.
9. Frey, C. B. (2019). *The technology trap*. Princeton University Press.
10. Kahneman, D. (2011). *Thinking fast and slow*. Farrar, Straus, and Giroux.

11. Kazdin, A. E., & Blasé, S. L. (2011). *Rebooting psychotherapy research and practice to reduce the burden of mental illness. Perspectives on Psychological Science, 6(1), 21-37.*
12. Morris, M. C., & Steffen, L. M. (2003). *Association of anger and hostility with coronary heart disease: Current status. Behavioral Medicine, 25(2), 101-111.*
13. Muller, J. Z. (2018). *The tyranny of metrics. Princeton University Press.*
14. Orne, M. T. (1962). *On the social psychology of the psychological experiment: With particular reference to demand characteristics and their implications. American Psychologist, 17, 776-783.*
15. Pressman, S. D., Cohen, S., Miller, G. E., Barkin, A., Rabin, B. S., & Treanor, J. J. (2005). *Loneliness, social isolation, and behaviorally assessed heart rate variability in middle-aged and older adults. Psychosomatic Medicine, 67(3), 301-306.*
16. Turing, A. (1950). *Computing machines and intelligence. Mind, 59(236), 433-460.*

THE EMOTIONAL STATE OF SCHOOLCHILDREN DURING EDUCATION

Kazimova Gunay Salman

PhD in Psychology Associate Professor;
Faculty of Pedagogy; Ganja State University
ORCID: 0000-0003-0034-6389

Quliyev Allahverdi Isgandar

PhD in Pedagogy Associate Professor;
Faculty of Pedagogy; Ganja State University
Azerbaijan, Ganja
ORCID: 0009-0002-9052-781X

Ahmadova Sharaf Aladdin

Lecturer; Faculty of Pedagogy; Ganja State University
Azerbaijan, Ganja,
ORCID: 0009-0001-9864-5661

Abstract

The relevance of this research stems from the increasing importance of addressing the emotional well-being of students in modern educational environments. In today's schools, students are frequently exposed to high levels of academic pressure, social expectations, and personal challenges, all of which contribute to heightened stress and anxiety. These factors can have a profound impact on students' academic performance, mental health, and overall quality of life. The need to develop comprehensive and effective strategies to support the emotional well-being of students is more critical than ever. This study seeks to address these issues by exploring the emotional experiences of schoolchildren in the learning process, with the ultimate goal of fostering a more supportive and nurturing educational environment.

The novelty of the study lies in its in-depth exploration of the multifaceted emotional experiences of students, particularly as they relate to academic stress, anxiety, and social pressures. By analyzing these factors, the research aims to highlight the importance of emotional support mechanisms within the school setting. The study places a strong emphasis on the role of social support from teachers, parents, and peers in mitigating negative emotional outcomes such as stress and anxiety. In doing so, it underscores the critical importance of building strong, positive relationships within the school community as a means of promoting emotional resilience in students.

The research specifically covers key aspects of stress and anxiety in the school environment. It investigates the sources of these emotional challenges, which range from academic workload and exams to social interactions and peer relationships. The study highlights how these stressors can impair students' cognitive functions, such as memory, attention, and problem-solving skills, which in turn negatively affect their academic performance. Moreover, the research demonstrates that chronic exposure to stress can lead to physical health issues, including sleep disturbances, gastrointestinal problems, and weakened immune function.

A significant portion of the study is devoted to examining the impact of positive social interactions on students' academic performance and emotional well-being. The findings suggest that students who receive consistent emotional support from teachers, parents, and peers are better equipped to handle the challenges of school life. Social support not only helps to alleviate stress but also enhances students' self-esteem, motivation, and engagement in learning. The research also discusses the benefits of socio-emotional learning (SEL) programs, which teach students essential skills such as emotional regulation, empathy, and communication. These programs have been shown to significantly reduce anxiety and improve overall well-being among schoolchildren.

In conclusion, the findings of this study emphasize the critical role that socio-emotional learning programs and a supportive school environment play in enhancing the emotional state of schoolchildren. By fostering positive social interactions and providing emotional support, schools can create a more favorable environment for learning and development. The research calls for the implementation of comprehensive strategies aimed at supporting the emotional and psychological health of students, which, in turn, can lead to better academic outcomes and improved quality of life for schoolchildren.

Keywords: Emotional well-being, academic performance, stress and anxiety, social support, school environment

Introduction: The emotional state of schoolchildren is a key factor affecting their academic performance, social development and overall well-being. The modern educational system, characterized by high academic workload and requirements, often exerts emotional pressure on students, which leads to anxiety, stress and even depression. Emotional difficulties can manifest themselves in various forms, such as increased anxiety, irritability, sleep disorders and apathy. Scientific evidence confirms that high levels of stress and anxiety in students have a direct negative impact on cognitive functions such as attention, memory and problem-solving ability. For example, Smirnov and Petrova (2020) showed that schoolchildren who experience constant stress show poorer academic performance. These results reflect a global trend in which increased attention is paid to emotional well-being as a necessary condition for the harmonious development of students. The purpose of this study is to study the emotional state of schoolchildren in the learning process and identify factors affecting their emotional well-being. The study analyzed levels of stress, anxiety and social support as important elements contributing to improving the condition of students.

The results of the study: The results of the study demonstrate several key conclusions regarding the level of stress, anxiety and the impact of social support on the emotional state of schoolchildren. Firstly, a significant number of schoolchildren experience high levels of stress, especially during exam preparation and homework. The academic load was named by students as the main source of stress, which is confirmed by the research of Zinovieva (2020) and other authors. According to the results of the survey, about 65% of schoolchildren noted that they feel constant stress due to the need to maintain a high level of academic performance. This is also due to pressure from parents and the expectations of teachers, which creates additional psychological stress. Special attention should be paid to the negative effects of this stress on the physical and mental health of schoolchildren. Prolonged exposure to stressful factors leads to a deterioration of cognitive abilities: schoolchildren begin to experience difficulties with concentration, memorizing information and solving complex problems. As noted by researchers McEwen (2007) and Sapolsky (2004), chronic stress can also affect physical health, causing sleep disorders, gastrointestinal problems and cardiovascular diseases. More than 40% of the surveyed schoolchildren reported regular headaches, sleep disorders and a feeling of chronic fatigue. In addition, a direct link has been established between the level of anxiety and academic performance. Students experiencing high levels of anxiety show reduced results in exams and in general learning activities. A high level of anxiety causes schoolchildren to fear failure, which prevents the effective assimilation of new material. This is confirmed by the data collected during the test: 35% of students with high levels of anxiety show results below the grade average. These results are consistent with studies by Compas et al. (1986), who studied the effects of stress on academic success. An interesting discovery was that anxiety affects girls more strongly than boys. According to the study, girls are more likely to worry about academic performance and teacher opinions, while boys are more likely to experience anxiety related to physical or social aspects of school life, such as sports or relationships with peers. This requires additional analysis and the development of gender-oriented approaches to stress reduction. Special attention in the course of the study was paid to social support as an important element influencing the emotional state of schoolchildren. It turned out that students who receive active support from parents, teachers and classmates are significantly less likely to experience anxiety and depression. For example, support from teachers and positive relationships with classmates help reduce stress levels and increase self-confidence. It is important to note that the availability of social support is directly related to academic performance: students who receive psychological support show better academic results and are less prone to burnout (Roorda et al., 2011). Social support from parents turned out to be one of the most significant factors. Students who feel supported at home report lower levels of anxiety. Parents who help with homework and show interest in their children's school life create more stable conditions for their education. 78% of students who indicated strong parental support also noted that they feel less emotional pressure at school and are more confident in their abilities. Teachers also play a key role in shaping the emotional environment of students. Teachers' positive attitude, willingness to help in difficult situations and clear requirements make it possible to create a favorable atmosphere in the classroom. Students who reported positive relationships with teachers were significantly less likely to experience stress and anxiety about their studies. For example, 68% of schoolchildren noted that with the support of a teacher, they have confidence

that they can cope with tasks, even if the material seems difficult. In addition, support from classmates plays an important role. Students who feel like they are part of a team are less likely to face problems of anxiety and depression. Positive relationships with peers help to increase self-esteem and self-confidence. For example, 45% of schoolchildren noted that having close friends in the classroom helps them cope with the difficulties of the educational process. Another important aspect of the study was the analysis of the impact of extracurricular activities on the stress level of schoolchildren. It turned out that students who participate in various sports or creative circles demonstrate higher indicators of emotional well-being. Participation in extracurricular activities helps students to distract themselves from learning problems and find new ways of self-expression. At the same time, excessive employment and high workload can also become a source of stress if students are unable to plan their time effectively. The results of the study show that effective programs aimed at stress management and the development of emotional literacy can significantly improve the emotional state of schoolchildren. These programs, which include trainings on developing emotion management and interpersonal skills, help students cope with anxiety and teach them to respond more constructively to stressful situations. In schools where such programs are implemented, there is a 25% decrease in anxiety among students, as well as an improvement in overall academic performance.

Conclusions: The main conclusions of the study emphasize the importance of creating a favorable educational environment that promotes the emotional and social well-being of students. Social and Emotional Learning (SEL) programs have proven effective in reducing stress levels and improving academic performance. The introduction of such programs into the school environment can improve the emotional state of students and create conditions for their harmonious development. In addition, the key role of social support from parents and teachers has been identified, which can mitigate the negative effects of stress and anxiety. Teachers who are empathetic and supportive can create a supportive learning environment that helps students cope with the learning load and stay motivated. Parents also play an important role in creating a supportive environment that helps reduce anxiety levels in children. The results of the study confirm that creating an inclusive and supportive school environment aimed at developing emotional literacy and stress management skills can significantly improve students' mental and physical health, as well as their overall academic performance. The introduction of such programs is a necessary step for schools seeking to improve the quality of education and improve the emotional state of students.

List of literature

1. Belyaeva, N. I. (2021). Socio-emotional learning in an educational environment: methodological approaches and results. *Education and science*, 9(3), 88-97.
2. Vasiliev, D. S. (2018). Inclusive education and its impact on the emotional state of schoolchildren. *Bulletin of Psychology*, 3(5), 102-110.
3. Zakharova, L. V. (2020). The development of emotional intelligence in schoolchildren as a means of improving their academic performance. *Psychological and pedagogical research*, 8(2), 15-23.
4. Zinovieva, O. N. (2020). Psychological well-being of schoolchildren: factors and mechanisms. *Questions of Psychology*, 6(1), 45-53.
5. Ivanova, N. A. (2021). Emotional well-being of schoolchildren in a modern school environment. *Psychology and Pedagogy*, 5(3), 45-53.
6. Korchagina, E. V. (2018). The development of emotional intelligence in schoolchildren: practical approaches and results. *Psychology of the XXI century*, 2(4), 76-84.
7. Kuznetsov, A. N., & Lebedeva, E. A. (2018). Anxiety in schoolchildren and its correction. *Pedagogical skills*, 7(4), 58-64.
8. Martynova, E. V. (2019). Sources of stress in schoolchildren and their impact on academic performance. *Pedagogy and Psychology*, 4(2), 123-132.
9. Petrova, E. V., & Kovalenko, I. G. (2021). The influence of parental expectations on the emotional state of schoolchildren. *Family and School*, 2(4), 38-44.
10. Sidorova, M. V. (2019). The effect of stress on the educational activities of schoolchildren. *Science and Education*, 6(2), 22-28.
11. Smirnov, I. V., & Petrova, L. K. (2020). Psychological support of students: modern approaches. *Questions of Psychology*, 4(1), 34-42.
12. Sokolova, T. N. (2020). Socio-emotional learning at school: experience and prospects. *Education and Upbringing*, 7(3), 58-65.
13. Fedorova, O. P. (2022). Positive emotions in the educational process: theory and practice. *Psychological Health*, 3(1), 29-37.

Technical sciences

ANALYSIS OF PROGRAMMING LANGUAGES AND DATABASE PRINCIPLES USED IN GREEN CODING

Shafagat Mahmudova

*PhD in technical sciences, Associate Prof.,
Chief scientific researcher of the Institute of Information Technology*

Abstract

Analysis of programming languages and database principles used in green coding is one of the main issues. This paper explores 8 principles of software green coding and 5 database principles and analyzes building minimal artifacts, following frugal coding practices, minimizing resources used in testing, testing and deploying updated code, using solar and renewable energy in green coding, and other issues. The energy consumption percentage of various software components are examined.

Keywords: *artifact, green coding, resource, database, testing, energy*

Introduction

Green coding is the practice of using energy efficient tools and experiments in programming. In a world constrained by limited resources, eco-design coding provides companies with significantly higher IT performance. In recent years, there has been a growing focus on coding being energy efficient or "green". The goal is to reduce the carbon footprint of coding and make it more environmentally friendly [1].

There are 8 principles of green software coding.

- 1. Addition of carbon efficient applications;*
- 2. Creation of energy-saving programs;*
- 3. Electricity consumption with the lowest carbon intensity;*
- 4. Building networks: Reducing the amount of information and the distance to be travelled along the network;*
- 5. Energy efficiency: Maximizing the energy efficiency of devices;*
- 6. Demand formation: Building a carbon-based supplement;*
- 7. Composite Carbon: Creating programs that use the hardware efficiently;*
- 8. Measurement and Optimization: Focus on optimization: Focus on optimizations that increase overall carbon efficiency.*

Different programming languages can have different efficiency. Therefore, making measurements for programming languages in a reliable and "fair" way is very problematic.

For some, all green coding may be synonymous with efficient programming, which is always followed in programming applications software. And the fact that this is not standard in IT (switching to "slower" languages than machine code) is often a compromise between efficiency and time when developing software according to customer expectations.

Climate change is one of the most important challenges for humanity and our lives, and software and software developers can play a significant role. To encourage and assist everyone in creating and implementing sustainable applications all should work together [1].

Green programming has many benefits for both business and the environment. First, it can help reduce the carbon footprint and make it more environmentally friendly and sustainable in the long perspective. It can also strengthen brand loyalty and sustainability with its concern for environmental issues. In addition, green coding can lead to more energy-efficient systems and reduce carbon emissions. Implementing sustainable practices can help businesses save money, compete in the global marketplace, and attract top professionals.

The most energy-efficient programming language is C. C can be used in an effective device. This enables the programmer to use memory efficient strategies and free up memory. Object-oriented C++ based on C is a good option for saving energy resources.

Along with C, Rust is another language that is particularly suitable for green coding. The relatively new language controls memory management to ensure efficient access. This language helps to avoid unnecessary and energy consuming memory operations. The wide range of parallelization available in Rust helps it to be energy efficient, providing optimized use of hardware resources.

Rust is a multi-paradigm designed general-purpose programming language that combines functional and procedural programming paradigms with a token-based object system.

Despite being one of the most popular programming languages, Python has a particularly low energy efficiency rating. This is partly because Python has an interpreter, not a compiler. This means that there is more than one compilation process. However, dynamic language type JavaScript is not very efficient and less suitable for green coding.

Analysis of database principles in green coding

Green coding has the following database principles:

1. Construction of minimal artifacts. Anyone who has used a package manager like npm or HomeBrew knows that installing a large package often requires several smaller packages too. In addition, these little packages have dependencies. The number of artifacts involved should be limited as much as possible. Operating systems vary greatly in requirements. For example, Linux Mint, a popular Linux distribution based on Ubuntu and Debian, recommends 100 GB of disk space for smooth operation. Alpine Linux, on the other hand, is a 5 MB image built around musl libc and BusyBox for Docker and Kubernetes container environments. IT organizations can reduce disk, memory and processing requirements by considering software for a specific purpose. To this end, they need to compile a list of dependencies. It is only required to compile the binaries with the necessary dependencies. Cloud-based and virtualized deployments should be considered because multiple virtual servers can run on shared physical hardware.

2. Adherence to best coding practices saved. How much processing power should programmers use for software? Programmers build software to take advantage of available processing power. This approach estimates how to enable software to run faster when it is released to market or launched into production. Joel Spolsky, the founder of Trello, Stack Overflow, etc., proposed the idea of bloatware to be good back in 2001. Computer science covers topics like memory consumption and Big O notation. Big O notation is a way to calculate the amount of processing power used by an algorithm. Big O optimization aims to make the demand grow more slowly as the number of elements in the list or leaves in the tree structure increases. It may be time to take another look at Big O notation. Other green coding techniques may include using lower-resolution photos on the web and moving searches from databases to within-memory caches. Open-source NoSQL databases such as MongoDB, Couchbase, and Redis retrieve and store aggregated data with less processing power than other relational databases.

3. Minimizing the resources used in testing. Although choosing SaaS development and testing tools can be more efficient than installing them to run on servers, cloud applications can still suffer from completion. Modern DevSecOps tools often create full test environments and perform all automated checks on each task. They can also run security scans, code limits, and sophisticated analyzers and use them in the cloud. When a team merges code, they do it all over again. Some systems run with a delay and restart automatically. Monitoring tools to keep track of everything can cause processing fatigue and increased network frequency. For example, let's imagine a scenario where the team activates the observation system for all tests. Each time network traffic occurs, the monitoring system sends a message to the server about what data and where is this data going to, doubling the test traffic. The energy consumed is mostly wasted. In the best case, test servers are slow for small files. In the worst case, production servers are also affected and outages occur.

4. Testing and deploying updated code. Monolithic systems can require an expensive regression testing process on each build. Even if fully automated, the build and automated verification process would be largely redundant, repeating what was done before for each build. Microservices offer the ability to modify, test, deploy, and monitor only a portion of the code. Other modern approaches include languages such as PHP, where code can be deployed one web page at a time. There are also tools that get languages like PHP and compile them, resulting in smaller files that run with less CPU and memory usage.

5. Using solar and sustainable energy. While green coding focuses primarily on software design and operation, developers and testers can make a personal difference to the environment. It's no secret that data processing centers require a lot of energy to operate. According to experts' estimates, the energy used by 7.2 million data processing centers around the world consumes 1% of the world's total electricity [3].

Therefore, data center providers began to spend time and money to improve the efficiency of their sites. Google has set a goal to make 2030 the year when all of its data centers run on carbon-free energy. Amazon Web Services aims to run on 100% renewable energy by 2025 [4].

Consequently, data center providers began to spend time and money to improve the efficiency of their sites. Google has set a goal to make 2030 the year when all of its data centers run on carbon-free energy. Amazon Web Services has set a goal to run on 100% renewable energy by 2025 [5].

However, the problem is that the number of data centers will increase as all sectors and even countries gradually go digital. While it's good to commit to powering databases with renewable energy, the ultimate goal should be to use less energy in the first place.

Green means using as few processor instructions and minimum memory as possible in coding. Green coding creates algorithms that use minimal energy. This requires software engineers to pay more attention to the code they write.

Software development has changed people's lives almost significantly. This importance can be safely expected to increase in the future. Many programs are large and complex. If so, what is the impact on the environment?

Both computer software and hardware contribute to environmental degradation. Software affects hardware performance. Accordingly, the software decides how much power the hardware will use. In this way, software directly affects computer hardware, which has a greater impact on power consumption. Inefficient programs like code will consume more energy. This makes it part of the challenges it faces in achieving environmental sustainability.

A study from the University of Cambridge found that the Bitcoin network requires about 115 terawatt-hours to operate. This amount accounts for twice the energy consumption of all of Switzerland.

Figure 1 shows the percentage of energy consumption of various software components [6].

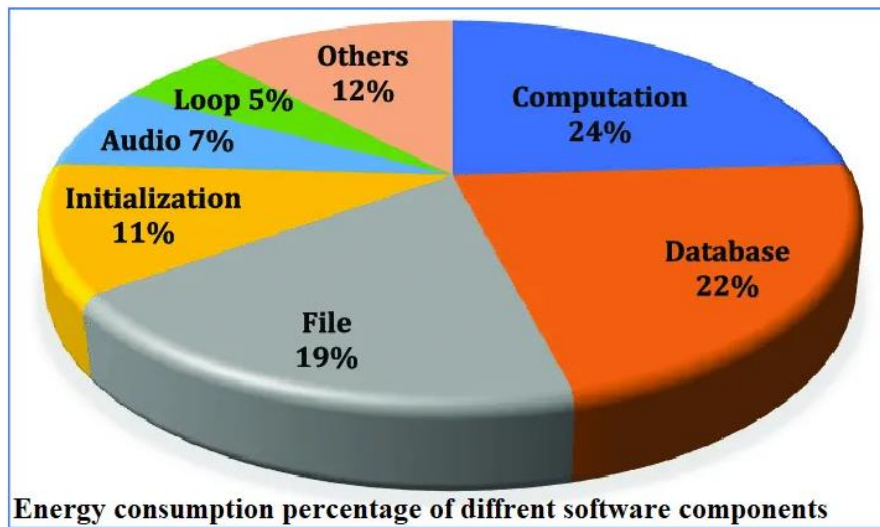


Figure 1. Energy consumption percentage of different software components

In addition, software development itself can be very energy intensive. For example, IT professionals trained an artificial intelligence model to distinguish flowers using a database of light colors. The model achieved 96.17% accuracy while consuming 964 joules of energy. But to increase the accuracy by 1.74%, the consumption of the model becomes 2815 joules. This means that more computer power and energy must be spent on the problem to get better results than necessary. Researchers have dubbed this wasteful practice "Red AI." Red AI additionally tracks accuracy [7].

Red AI makes it even more important to create codes and software to optimize power consumption. While software and mobile apps are often overlooked when talking about sustainability, it's time to pay more attention to green coding practices. Businesses and industries in the IT sector should adopt green coding and make it mandatory as part of their efforts to achieve sustainability.

How the application code is used will have an almost immediate effect on the application's energy consumption. But there are also steps software companies can take at the training level to green their coding practices. For example, some companies now offer green coding training at all levels. They even make it part of the recruitment and hiring process. Firms should be required to make green coding a profession-wide practice to reduce their environmental impact.

By now, pressure is mounting on data center providers to become more resilient. But software engineers should also know and acknowledge their role in reducing coding energy consumption [7].

Conclusion

As mentioned, green coding is a term used in the software industry to describe programming practices that minimize energy consumption. It is necessary to find special techniques, tools and programming languages that help to reduce energy consumption. This study discussed the principles of green software and database development.

Green coding has become a necessity rather than an option. To create a more sustainable world, software developers and engineers must embrace and recognize the potential of green coding. In doing so, one can help create an environment that benefits current and future generations by adapting the green code to the environment.

Green coding is a relatively new direction that tries to minimize the energy intensity involved in processing lines of code. As the telecommunications industry works toward net zero goals, green coding can play an important role.

Green coding principles should not be considered contrary to existing practices. Rather, they should be incorporated into the principles of software systems that must be considered when writing and designing code to balance functionality and power consumption.

References

1. Natalia Szydłowska. *Green Software Development: Energy Efficient Programming Languages, Tools and Practices in Coding*. Curiosum, 19 September 2022.
2. <https://curiosum.com/blog/green-coding-software-development-energy-efficient-programming-languages#green-coding:-environmental-sustainability-in-software>
3. John, Smith (2023). *The Environmental Impact of Digitalisation: What's Your Take on Sustainable Technology?*. <https://www.fdmgroup.com/news-insights/environmental-impact-of-digitalisation/#:~:text=Digitalisation%20has%20resulted%20in%20a,rapidly%20as%20digitalisation%20takes%20over>
4. Pijush, Kanti Dutta Pramanik, Nilanjan, Sinhababu, Bulbul, Mukherjee, Prasenjit, Choudhury (2019). *Power Consumption Analysis, Measurement, Management, and Issues: A State-of-the-Art Review of Smartphone Battery and Energy Usage*, *IEEE Access* 7(1), 182113-182172
5. HAYRİ, ACAR (2017). *SOFTWARE DEVELOPMENT METHODOLOGY IN A GREEN IT ENVIRONMENT*. UNIVERSITÉ DE LYON,. ENGLISH. FFNNT : 2017LYSE1256FF. FFTEL-01724069F 121 P.
6. Emily, Greenfield (2022). *Green coding: coding for sustainable development*. Sigmaearth, <https://sigmaearth.com/ru/green-coding/>
7. Grace, Donnelly (2022). *Green coding: What is it and why is it important to the telecoms industry?*, STL Partners, pp. 1-4. <https://stlpartners.com/wp-content/documents/Articles/Sustainability/2022-08-19%20Green%20coding.pdf>
8. Matt, Heusser (2023). *6 green coding best practices and how to get started*, *Software Quality*.
9. <https://www.techtarget.com/searchsoftwarequality/tip/Green-coding-best-practices-and-how-to-get-started>



<https://sconferences.com>
info@sconferences.com

ISBN



9 789165 423862